

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
VALSTSTIESĪBU ZINĀTŅU KATEDRA

***OBITER DICTUM* SATVERSMES TIESĀ – TEORIJA UN
PRAKSE**

MAGISTRA DARBS

Autore: **Aiva Upīte**

Studentes apliecības Nr. au18025

Darba vadītāja: Dr. iur., asoc. prof. **Anita Rodiņa**

Rīga 2020

ANOTĀCIJA

Satversmes tiesa, izšķirot strīdus par tiesību normu atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām, spriedumos un lēmumos par tiesvedības izbeigšanu mēdz sniegt papildu vērtējumus par tiesiskās sistēmas uzlabošanas nepieciešamību, tomēr šis Satversmes tiesas darbības aspekts līdz šim nav pietiekami izcelts un padziļināti analizēts.

Maģistra darba "*Obiter dictum* Satversmes tiesā – teorija un prakse" mērķis ir noskaidrot Satversmes tiesas spriedumos un lēmumos par tiesvedības izbeigšanu ietvertu *obiter dictum* saturu, raksturīgās pazīmes, kā arī ietekmi uz likumdevēja un Ministru kabineta rīcību.

Mērķa sasniegšanai autore izvirzījusi 6 (sešus) uzdevumus:

- 1) noskaidrot Satversmes tiesas kompetences robežas un tās spriedumu, kā arī lēmumu par tiesvedības izbeigšanu juridisko spēku;
- 2) detalizēti raksturot *ratio decidendi* un *obiter dictum* konceptus;
- 3) aplūkot Satversmes tiesas izteiktos *obiter dictum* valsts varas dalīšanas principa kontekstā;
- 4) analizēt Satversmes tiesas spriedumos un lēmumos par tiesvedības izbeigšanu ietvertos *obiter dictum* apsvērumus;
- 5) aplūkot Saeimas un Ministru kabineta rīcību attiecībā uz Satversmes tiesas *obiter dictum* izteikumiem;
- 6) apkopot un izanalizēt statistikas datus par Satversmes tiesas *obiter dictum*.

Maģistra darba izstrādes rezultātā autore, balstoties uz Satversmes tiesas spriedumos un lēmumos par tiesvedības izbeigšanu ietvertu *obiter dictum* apsvērumu izvērstu analīzi, sniegusi secinājumus par Satversmes tiesas *obiter dictum* saturu, raksturīgajām pazīmēm un iedarbības spēku.

Atslēgvārdi: Satversmes tiesa, *obiter dictum*, *ratio decidendi*, spriedums, lēmums par tiesvedības izbeigšanu.

ANNOTATION

Constitutional Court of the Republic of Latvia (hereafter - Constitutional Court), when settling disputes regarding the compliance of legal norms with the legal norms of higher legal force, in its judgments and decisions on terminating legal proceedings tend to provide additional evaluations on the necessity of improvement of the legal system, however, this aspect of the actions of the Constitutional Court has not been sufficiently highlighted and analyzed profoundly.

The aim of the Master's thesis “*Obiter dictum* in Constitutional Court of the Republic of Latvia – theory and practice” is to determine the content, characteristic features and influence of the *obiter dictum*, contained in the judgments and decisions on terminating legal proceedings of the Constitutional Court.

In order to achieve the aim, the author has set 6 (six) tasks:

- 1) to determine the limits of competence of the Constitutional Court and the legal force of its judgment, as well as the decision on termination of legal proceedings;
- 2) to characterize specifics of the concepts of the *ratio decidendi* and the *obiter dictum*;
- 3) to inspect the *obiter dictum* expressed by the Constitutional Court in the context of the principle of separation of power;
- 4) to analyze the *obiter dictum* considerations contained in the Constitutional Court judgments and decisions on terminating legal proceedings;
- 5) to consider the actions of the Saeima and the Cabinet of Ministers regarding the *obiter dictum* statements of the Constitutional Court;
- 6) to compile and analyze statistical data on the *obiter dictum* of the Constitutional Court.

As a result of the elaboration of the Master's thesis the author, based on the extensive analysis of the *obiter dictum* considerations included in the judgments of the Constitutional Court and the decisions on terminating legal proceedings, has provided conclusions on the content, ability to influence and characteristic features of the *obiter dictum*.

Keywords: Constitutional Court of the Republic of Latvia, *obiter dictum*, *ratio decidendi*, judgment, decisions on terminating legal proceedings.

SATURS

IEVADS	5
1. SATVERSMES TIESAS KOMPETENCE UN TĀS PIEŅEMTIE NOLĒMUMI.....	8
1.1. Satversmes tiesas kompetence	8
1.2. Satversmes tiesas pieņemtie nolēmumi un to juridiskais spēks.....	11
2. <i>RATIO DECIDENDI</i> UN <i>OBITER DICTUM</i> TIESU NOLĒMUMOS	15
2.1. <i>Ratio decidendi</i>	15
2.2. <i>Obiter dictum</i>	25
2.3. <i>Ratio decidendi</i> un <i>obiter dictum</i> Satversmes tiesas nolēmumos – Latvijas tiesību zinātnē nostiprinātais	33
3. SATVERSMES TIESAS NOLĒMUMOS IETVERTO <i>OBITER DICTUM</i> ANALĪZE UN SEKAS	36
3.1. Satversmes tiesas spriedumos ietverto <i>obiter dictum</i> analīze un sekas	36
3.2. Satversmes tiesas lēmumos par tiesvedības izbeigšanu ietverto <i>obiter dictum</i> analīze un sekas.....	57
SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI	65
IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS	69
PIELIKUMI.....	79
1. pielikums	79
2. pielikums	80

IEVADS

Satversmes tiesa – viena no Latvijas konstitucionālajām institūcijām – Latvijas Republikas Satversmē un Satversmes tiesas likumā noteiktās kompetences robežās spriež tiesu par tiesību normu atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām. Īstenojot šo funkciju, Satversmes tiesa spriedumos un lēmumos par tiesvedības izbeigšanu vienlaikus mēdz sniegt Saeimai, Ministru kabinetam un citiem subjektiem adresētus juridiski nesaistoša rakstura ieteikumus par konkrētiem tiesiskās sistēmas uzlabošanas aspektiem, ko teorijā dēvē par *obiter dictum*.

Jebkuras tiesas nolēmumos sniegtie *obiter dictum* apsvērumi izpaužas kā atšķirīga dziļuma un konkretizācijas pakāpes papildu argumenti, kas nav nepieciešami gala secinājuma pieņemšanai. Šādi argumenti sevī var ietvert: informāciju noteikta argumenta kontekstam, viedokli par aktuālajiem jautājumiem, hipotētiskus piemērus, vispārēja rakstura ilustrācijas, pamudinājumus pilnveidot tiesisko regulējumu un uzlabot valsts institūciju sadarbību.

Lai gan ārzemju juridiskajā literatūrā *obiter dictum* apsvērumu saturs, robežas un pazīmes ir plaši analizētas, attiecinot ne vien uz vispārējās jurisdikcijas, bet arī konstitucionālajām tiesām, tikai atsevišķi Latvijas tiesību zinātnieki ir snieguši vispārīga rakstura atziņas par Satversmes tiesas spriedumos un lēmumos par tiesvedības izbeigšanu ietvertu *obiter dictum* būtību un norobežošanu no juridiski saistošajiem un nolēmuma pieņemšanai izšķirošajiem *ratio decidendi* apsvērumiem. Līdz ar to latviešu valodā ir maz informācijas un arī pētījumi gan par *obiter dictum* koncepta teorētiskajām pamatnostādņēm, gan par tā praktiska rakstura nozīmi. Turklāt tiesu nolēmumos iekļautie *dictum* rada pamatu diskusijai par kompetences robežām un valsts varas dalīšanas principa ievērošanu. Ņemot vērā Satversmes tiesas autoritāti un argumentēto pārliecināšanas pieeju, tās *dictum* izteikumiem nepieciešams pievērst papildu uzmanību.

Maģistra darbā analizēti 55 (piecdesmit piecos) spriedumos un 7 (septiņos) lēmumos par tiesvedības izbeigšanu ietvertu *obiter dictum* saturs, raksturīgās pazīmes, kā arī to autoritatīvā spēka iedarbība uz Saeimas un Ministru kabineta rīcību. Tā rezultātā veikti secinājumi par Satversmes tiesas *obiter dictum* apsvērumu dažādiem aspektiem un *dictum* robežām no valsts varas dalīšanas principa skatupunkta. Savukārt Satversmes tiesas *ratio decidendi* argumenti darbā tiek aplūkoti vien teorētiskās bāzes izpratnes veicināšanas nolūkā, sīkāk nepievērošoties to padziļinātai analīzei. Lai gan autore saprot salīdzinošās metodes nozīmi, citu valstu konstitucionālo tiesu pieeja *obiter dictum* apsvērumiem maģistra darba apjoma un mērķa dēļ aplūkota ierobežotā apmērā.

Maģistra darba mērķis ir noskaidrot Satversmes tiesas spriedumos un lēmumos par tiesvedības izbeigšanu ietverto *obiter dictum* saturu, raksturīgās pazīmes, kā arī ietekmi uz likumdevēja un Ministru kabineta rīcību.

Mērķa sasniegšanai autore izvirzījusi 6 (sešus) uzdevumus:

- 1) noskaidrot Satversmes tiesas kompetences robežas un tās spriedumu, kā arī lēmumu par tiesvedības izbeigšanu juridisko spēku;
- 2) detalizēti raksturot *ratio decidendi* un *obiter dictum* konceptus;
- 3) aplūkot Satversmes tiesas izteiktos *obiter dictum* valsts varas dalīšanas principa kontekstā;
- 4) analizēt Satversmes tiesas spriedumos un lēmumos par tiesvedības izbeigšanu ietvertos *obiter dictum* apsvērumus;
- 5) aplūkot Saeimas un Ministru kabineta rīcību attiecībā uz Satversmes tiesas *obiter dictum* izteikumiem;
- 6) apkopot un izanalizēt statistikas datus par Satversmes tiesas *obiter dictum*.

Zinātniskās pētniecības metodes maģistra darbā tiek izmantotas, lai sasniegtu izvirzīto mērķi un uzdevumus. Darbā pamatā pielietota aprakstošā metode, noskaidrojot Satversmes tiesas kompetences robežas un pieņemto nolēmumu juridisko spēku, kā arī detalizēti apskatot *ratio decidendi* un *obiter dictum* konceptu saturu un būtību. Tāpat izmantota salīdzinošā metode, lai saskatītu kopīgās un atšķirīgās *ratio decidendi* un *obiter dictum* pazīmes, kuras norādītas dažādu tiesību zinātnieku publikācijās un citā juridiskajā literatūrā. Maģistra darbā izmantota arī analītiskā metode un datu apstrādes statistiskā metode, aplūkojot Satversmes tiesas spriedumos un lēmumos par tiesvedības izbeigšanu ietvertos *obiter dictum* apsvērumus un pielietojot indukcijas metodi, izdarot no tā izrietošus secinājumus.

Maģistra darba teorētisko bāzi veido virkne Latvijā un pasaulē zināmu tiesību zinātnieku sarakstītās grāmatas un publikācijas latviešu, angļu un krievu valodā. Izvērstākai informācijas apguvei autore izmantojusi arī angļu un latīņu valodas vārdnīcas. Īpaši nozīmīgu vietu attiecīgā temata izpētē ieņem Satversmes tiesas spriedumi un lēmumi par tiesvedības izbeigšanu. Tāpat *obiter dictum* iedarbības un nozīmes izziņāšanas nolūkā autore iepazinusies ar vairākiem normatīvajiem aktiem un tajos veiktajiem grozījumiem, kā arī sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumiem (anotācijām).

Darba struktūru veido 3 (trīs) nodaļas. Pirmajā nodaļā (sastāv no divām apakšnodaļām) autore apskatījusi Satversmes tiesas kompetences ietvarus un tās pieņemto spriedumu un lēmumu par tiesvedības izbeigšanu juridisko spēku. Otrajā nodaļā (veido trīs apakšnodaļas) ietverts *ratio decidendi* un *obiter dictum* konceptu izvērstas teorētiska rakstura apskats, kas papildus analizēts kopsakarā ar Satversmes tiesas būtību. Savukārt trešajā nodaļā (sastāv no divām apakšnodaļām) aplūkoti un analizēti Satversmes tiesas spriedumos un nolēmumos par

tiesvedības izbeigšanu ietvertie *obiter dictum*, kā arī likumdevēja un Ministru kabineta darbība attiecībā uz tiesas konstatētajām problēmām.

1. SATVERSMES TIESAS KOMPETENCE UN TĀS PIENĒMTIE NOLĒMUMI

Maģistra darba temata pilnīgai un vispusīgai izpratnei autore uzskata par nepieciešamu sākotnēji veikt padziļinātu Latvijas Republikas konstitucionālās tiesas – Satversmes tiesas – kompetences un pieņemto nolēmumu juridiskā spēka analīzi, tādā veidā nodrošinot, ka maģistra darba turpmākajās nodaļās analizētie *ratio decidendi* un *obiter dictum* koncepti tiek aplūkoti kontekstā ar Satversmes tiesas būtību.

1.1. Satversmes tiesas kompetence

Demokrātiskā tiesiskā valstī nozīmīga ir konstitūcijas pārākuma principa nodrošināšana¹, ko faktiski īsteno konstitucionālās kontroles mehānisms, proti, valstī pastāv juridiska procedūra kā iespējams pārbaudīt likumu un citu normatīvo aktu, kā arī valsts varas institūciju rīcības atbilstību valsts konstitūcijai.² Līdz ar to, ir tikai likumsakarīgi, ka arī Latvijas Republikā vairākus desmitus gadu notika diskusija par šādas procedūras ieviešanas nepieciešamību un valsts uzbūvei piemērotāko formu, kā rezultātā līdz ar Satversmes 85.panta grozījumu stāšanos spēkā 1996. gada 26. jūnijā Satversmes tiesa kļuva par vienu no Latvijas konstitucionālajām institūcijām (līdzās pilsoņu kopumam, Saeimai, Valsts prezidentam, Ministru kabinetam, Valsts kontrolei un vispārējās jurisdikcijas tiesām).

Jāpiekrīt teorijā izteiktajam viedoklim, ka “Satversmes tiesas izveidošana pamatoti ir atzīta par būtiskāko papildinājumu Latvijas parlamentārās demokrātijas institucionālajā iekārtā. Likumdevēja tiesībpolitiska izšķiršanās par Satversmes tiesas izveidošanu radīja konstitucionālās kontroles institūciju, kura devusi būtisku ieguldījumu Latvijas tiesiskās sistēmas transformācijā un nostiprināja demokrātiskas tiesiskas valsts principus”³. Šāds rezultāts panākts ne vien tiesību normu konstitucionalitātes izvērtēšanas, bet ar likumdevējam juridiski nesaistošu norāžu sniegšanas rezultātā.

Izveidojot īpašu tiesu institūciju – Satversmes tiesu – Latvija izvēlējās konstitucionālās kontroles institūtu veidot pēc Eiropas modeļa, kas kontrastē ar Amerikas modeli gan tā izveidošanās aspektos, gan saturiski. Eiropas konstitucionālā kontroles modeļa pamatā ir H. Kelzena (*H. Kelsen*) teorija, atbilstoši kurai, konstitūcija tiek atzīta par pārējo tiesību aktu spēkā esamības kritēriju. Proti, H. Kelzens savā teorijā pamato pamatnormas esamību, sakot,

¹ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 69.lpp.

² Pleps J. Satversmības jēdziens un elementi. Grām.: Latvijas Universitātes 70. konferences rakstu krājums. Sagatavojis autoru kolektīvs. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 277.lpp.

³ Pleps J. Satversmes tiesas ietekme uz tiesību teorijas attīstību Latvijā. Grām.: Latvijas Universitātes 74.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 279.lpp.

ka valsts juridiskā kārtība ir sakārtota hierarhiskā struktūrā, kur pamatnorma ieņem augstāko vietu nacionālajās tiesībās.⁴ Tātad Eiropas modeļa pamatā ir spēcīga teorētiskā bāze.

Tāpat Eiropas modelim raksturīgi, ka konstitucionālo kontroli realizē viena institūcija ar ekskluzīvām tiesībām aizsargāt konstitūciju, turklāt valsts normatīvajā regulējumā paredzot ne vien normatīvos aktus un tiesību normas, pār kurām veicama kontrole, bet arī konkrētu subjektu loku, kas var iniciēt procesu. Eiropas modeļa ietvaros konstitucionālā tiesa īsteno ne vien abstrakto, bet arī konkrēto konstitucionālo kontroli un tās spriedumiem ir *erga omnes* (iedarbība uz visiem) spēks. Vēl viena būtiska iezīme - konstitūcijai neatbilstošas jeb antikonstitucionālas normas zaudē juridisko spēku tiesas vai likuma noteiktajā termiņā. Kā norādīts iepriekš - Latvijas konstitucionālā tiesa veidota atbilstoši Eiropas konstitucionālās kontroles modelim, līdz ar to ikviena norādītā pazīme raksturīga Satversmes tiesai.

Satversmes tiesas procesa normatīvais regulējums ietverts 1996. gada 5. jūnijā pieņemtajā Satversmes tiesas likumā. Satversmes tiesas kompetence iezīmēta Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk - Satversme) 85. pantā⁵, bet izsmeļoši norādīta Satversmes tiesas likuma 16. pantā⁶.

Atbilstoši V. Ferreres Komella (*V. Ferreres Comella*) koncepcijai, konstitucionālās tiesas var iedalīt atkarībā no to kompetences "tīrības". Proti, konstitucionālās tiesas kompetence nav "tīra", ja līdztekus normatīvo aktu izvērtēšanai, tai ir arī citas funkcijas. Jo svarīgākas šīs papildus funkcijas, jo lielāks darba apjoms, un konceptuāli tuvāk tiesību izpildes pienākuma uzlikšanai, jo mazāk tīra ir konstitucionālā tiesa.⁷ Balstoties uz šo koncepciju, Satversmes tiesas kompetence uzskatāma par "tīru", jo atšķirībā no citu valstu konstitucionālajām tiesām, tās pilnvarās neietilpst tādi jautājumi kā, piemēram, vēlēšanu tiesiskuma vai kompetences strīdu izskatīšana, kas raksturīgi Vācijas Federālajai Konstitucionālajai tiesai⁸, vai lemšana par parlamenta locekļa pilnvaru izbeigšanos, kas tiek īstenots Igaunijā pastāvošās konstitucionālās kontroles ietvaros⁹.

Satversmes tiesa ir uzsvērusi, ka "tās uzdevums atbilstoši kompetencei ir nodrošināt tādas tiesību sistēmas pastāvēšanu, kurā pēc iespējas pilnīgāk un aptverošāk tiktu novērsti regulējumi, kas neatbilst Satversmei vai citām augstāka juridiskā spēka tiesību normām

⁴ Rodiņa A., Spale A. Komentārs Satversmes 85. pantam. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole. Sagatavojis autoru kolektīvs. Prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013, 121.lpp.

⁵ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [01.03.2019. red.]

⁶ Satversmes tiesas likums: LV likums. Pieņemts 05.06.1996. [01.03.2019. red.]

⁷ Ferreres Comella V. *Constitutional Courts and Democratic Values: a European Perspective*. London: Yale University Press, 2009, p.3.

⁸ Basic Law for the Federal Republic of Germany [Vācijas Konstitūcija]. Pieejams: <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf> [aplūkots 14.05.2019.]

⁹ Constitutional Review Court Procedure Act [Igaunijas Konstitucionālās kontroles procesa likums]. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/530102013032/consolide> [aplūkots 14.05.2019.]

(aktiem), kā arī dot savu vērtējumu konstitucionāli nozīmīgos jautājumos”¹⁰. Šī uzdevuma īstenošanu Satversmes tiesa nodrošina ne vien ar *ratio decidendi*, bet arī *obiter dictum* izteikumu palīdzību.

Satversmes tiesas kompetenci nedrīkst skatīt atrauti no varas dalīšanas principa, no kura izriet, ka visa valsts darbība pēc savas būtības funkcionāli ir iedalīta trijos darbības veidos jeb valsts varas funkcionālos atzaros – likumdošanas varā, izpildvarā un tiesu varā. Trim varas atzariem piederīgo valsts institūciju kompetenču sadalījums, kas veido varas dalīšanas principu jeb „līdzsvara un atsvara” sistēmu, ir noteikts Satversmē. Varas dalīšanas princips nosaka arī tiesu varas kontroli pār likumdevēja un izpildu varu. Satversmes tiesa secinājusi, ka tiesu varas uzdevums ir nodrošināt, lai, izskatot konkrētu lietu, tiktu garantēta Satversmes norma, likumu un citu normatīvo aktu īstenošana, vispārējo tiesību principu ievērošana, kā arī aizsargātas cilvēka tiesības un brīvības.¹¹ Tātad Satversmes tiesas pilnvaru robežas līdztekus Satversmei un Satversmes tiesas likumam nosaka arī vispārējo tiesību principi. Turklāt varas dalīšanas principam ir būtiska nozīme, analizējot Satversmes tiesas *obiter dictum* apsvērumus, jo to saturs nedrīkst iejaukties citu valsts varas atzaru kompetencē.

Pozicionējot Satversmes tiesu varas dalīšanas sistēmā, jāsecina, ka institucionāli tā, protams, ir tiesa, savukārt funkcionāli Satversmes tiesa “atceļ” likumu normas, tātad rīkojas likumdošanas jomā, īstenojot negatīvās likumdošanas tiesības.¹² Tā ir ļoti būtiska pazīme, kas nav raksturīga nevienai citai Latvijas Republikas tiesai.

Īstenojot savas funkcijas, būtiski nodalīt tos jautājumus (lietas), kuru izlemšana ir Latvijas Republikas konstitucionālās tiesas kompetencē, no politiskiem jautājumiem, kuru izlemšana nav Satversmes tiesas uzdevums. Skaidrojot savas kompetences robežas, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes tiesas likums nepiešķir tai tiesības vērtēt citu konstitucionālo valsts varas institūciju rīcības politisko lietderību. Tāpat tā ir norādījusi, ka Satversmes tiesa ir tiesīga izvērtēt lietas tikai tiktāl, ciktāl uz to iespējams attiecināt tiesību (juridiskos) argumentus, tos atdalot no tiesībpolitiskiem argumentiem. Par jautājumiem, kuru izlemšanai nav noteikti pietiekami stingri juridiskie standarti, bet kuros izdarāmie secinājumi pārsvarā ir atkarīgi no politiskās lietderības, jālemj demokrātiski leģitimētiem, politiskiem valsts orgāniem, pirmām kārtām – likumdevējam.¹³

¹⁰ Satversmes tiesas 07.04.2009. spriedums lietā Nr. 2008-35-01, 11.2.p. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2008-35-01_Spriedums.pdf [aplūkots 15.05.2019.]

¹¹ Satversmes tiesas 18.12.2013. spriedums lietā Nr. 2013-06-01, 11.p. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2013-06-01_Spriedums.pdf [aplūkots 05.03.2020.]

¹² Pleps J., Pastars E. Satversmes lasīšana Satversmes tiesā. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/166504-bsatversmes-lasisana-satversmes-tiesab/> [aplūkots 09.05.2019.]

¹³ Rodiņa A., Spale A. 2013, 129.lpp.

Tāpat neatkarīgi no Satversmes tiesas specifiskās kompetences, tai jebkurā gadījumā ir pienākums atturēties no politiska rakstura apsvērumu ietveršanas nolēmumos, pretējā gadījumā tiktu ietekmēts valsts varas orgānu funkciju balanss, turklāt, ja “Satversmes tiesa pārmērīgi iejauktos valsts varas orgānu politiskajā darbībā, uzsākot risināt jautājumus politiski, tā riskētu tapt kritizēta par nepieļaujamu juridisko aktivitāti un politizēta orgāna darbību”¹⁴.

Ņemot vērā maģistra darba ietvaros aplūkoto *ratio decidendi* un *obiter dictum* konceptu būtību, jāuzsver juridiskajā literatūrā norādītais, ka “konstitucionālās tiesas nedrīkstētu formulēt normas vai sniegt likumdevējam pārāk detalizētus ieteikumus par likumdošanas procesu, pretējā gadījumā tiktu pārkāpts varas dalīšanas princips un konstitucionālā tiesa faktiski kļūtu par likumdevēju”¹⁵. Tādējādi tiek iezīmēta problēma, ka Satversmes tiesas apsvērumi subjektīvu vērtējumu iespaidā atsevišķos gadījumos varētu tikt uztverti kā varas dalīšanas principa pārkāpumi. Minētais attiecas ne vien uz *obiter dictum*, kuros Satversmes tiesa salīdzinoši regulāri ietver likumdevējam adresētus ieteikumus par normatīvā regulējuma uzlabošanas nepieciešamību, bet arī uz *ratio decidendi*. Konkrētāk šī problēma analizēta maģistra darba 3.2. apakšnodaļā.

Tāpat Satversmes tiesai stingri jāievēro tai piešķirtās kompetences robežas un jebkurā situācijā jāizvairās no tādu atzinumu, piebilžu vai izteikumu sniegšanas, kas novestu pie varas dalīšanas principa neievērošanas. Lai gan Satversmes tiesai piemīt no vispārīgas juridiskcijas tiesām krasi atšķirīgas funkcijas, tā jebkurā gadījumā ir tiesu varai piederīgs konstitucionāls orgāns, tāpat tiesīga sniegt tikai juridiska rakstura argumentus. Jebkuras tiesas pamata uzdevums ir spriest tiesu - pamatojoties uz tiesību normām un vispārējiem tiesību principiem atrisināt radušos konfliktus taisnīgi, tiesiski un objektīvi.

1.2. Satversmes tiesas pieņemtie nolēmumi un to juridiskais spēks

Satversmes tiesas process var noslēgties divos veidos – pieņemot spriedumu vai lēmumu par tiesvedības izbeigšanu. Saskaņā ar šobrīd spēkā esošo Satversmes tiesas likuma 32. panta otrās daļas redakciju, Satversmes tiesas spriedums un tajā sniegtā attiecīgās tiesību normas interpretācija ir obligāta visām valsts un pašvaldību institūcijām (arī tiesām) un amatpersonām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām. Savukārt 29. panta otrajā prim daļā nostiprināts, ka Satversmes tiesas lēmumā par tiesvedības izbeigšanu sniegtā tiesību normas interpretācija ir

¹⁴ Neimanis J. Satversmes tiesas procesa tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2019, 12.lpp.

¹⁵ Kovaļevska A. Satversmes tiesas kompetence likuma neesamības gadījumā. Grām.: Ultra vires doktrīna konstitucionālo tiesu praksē, lietas ierosināšana Satversmes tiesā. Sagatavojis autoru kolektīvs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 176.lpp.

obligāta visām valsts un pašvaldību institūcijām (arī tiesām) un amatpersonām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām.

Neiedziļinoties, sākotnēji varētu šķist, ka abas tiesību normas ir identiskas, tomēr atšķirība starp tām ir. Tā, no 32. panta otrās daļas izriet, ka vispāršaistošais spēks piemīt ne vien spriedumā ietvertajai tiesību normas interpretācijai, bet arī spriedumam tā kopumā (tas nozīmē, ka visiem ir saistošs tiesas sniegtais konstatējums par tiesību normas vai akta spēkā esamību, kā arī turpmāk ievērojams tiesas sniegtais tiesību normu satura konkretizējums¹⁶), savukārt no 29. panta otrās prim daļas izsecināms, ka šāds spēks piemīt tikai lēmumā par tiesvedības izbeigšanu sniegtajai tiesību normas interpretācijai, bet ne lēmumam kā vienotam dokumentam. Šādas atšķirības pamatā ir abu nolēmumu dažādā būtība, proti, sprieduma ietvaros Satversmes tiesa izvērtē tiesību normu konstitucionalitāti, savukārt lēmumā par tiesvedības izbeigšanu tā analīzes ceļā pamato, kādēļ tiesvedību nav iespējams turpināt.

Juridiskajā literatūrā norādīts, ka “Satversmes tiesas sprieduma un lēmuma par tiesvedības izbeigšanu vispāršaistošais spēks ir Latvijas tiesiskās sistēmas vispārējs tiesību princips, kurš atvasināms nevis no atsevišķām Satversmes tiesas likuma normām, bet gan no Satversmes 85. panta”¹⁷. Ņemot vērā konstitucionālajai tiesas piešķirtās kompetences nozīmību ikvienā tiesiskā valstī, tas nepieciešams konstitucionālās kontroles mērķu sasniegšanai.

Attiecībā uz Satversmes tiesas likuma 32. panta otrajā daļā ietverto vārdu salikumu “attiecīgā tiesību norma” jānorāda, ka ar to jāsaprot Satversmes norma, cita augstāka juridiskā spēka norma, apstrīdētā norma vai jebkura spriedumā interpretētā tiesību norma¹⁸, tātad jebkura tiesību norma, kuras analīze sniegta Satversmes tiesas nolēmuma ietvaros.

Tomēr Satversmes tiesas spriedumā, kā arī lēmumā par tiesvedības izbeigšanu ietvertās tiesību normu interpretācijas vispāršaistošais spēks neaptver gadījumus, kad Satversmes tiesa lietā ir izteikusies *obiter dictum* vai rīkojusies *ultra vires*, pārkāpjot savu Satversmē noteikto kompetenci. Tāpat šāda vispāršaistoša spēka noteikšana Satversmes tiesas veiktajai tiesību normu interpretācijai neizslēdz iespēju likumdevējam vai tiesu varai, respektējot valsts varas dalīšanas principu un citus tiesiskas valsts principus, atsevišķos gadījumos argumentēti iebilst Satversmes tiesas lemtajam (piemēram, likumdevējam grozot tiesību normu, kuras saistošu interpretāciju sniegusi Satversmes tiesa, vai tiesai vēršoties ar pieteikumu par lietas ierosināšanu Satversmes tiesā, lai Satversmes tiesai sniegtu iespēju izteikties atkārtoti par strīdīgo tiesību jautājumu).¹⁹

¹⁶ Neimanis J. 2019, 268.lpp.

¹⁷ Pleps J. Satversmes tiesas nolēmumu ietekme uz likumdošanas procesu. Jurista Vārds, 2015, Nr.6, 15. lpp.

¹⁸ [b.a.]. Satversmes tiesa atzīmē 18 gadu darba cēlienu. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/265767-satversmes-tiesa-atzime-18-gadu-darba-celienu/> [aplūkots 02.03.2020.]

¹⁹ Pleps J. 2015, 15.lpp.

Tātad Satversmes tiesas likuma 32. panta otrā daļa un 29. panta otrā prim daļa interpretējama tādējādi, ka ne viss nolēmumā iekļautais apveltīts ar *erga omnes* spēku, kā tas varētu šķist, ja attiecīgās tiesību normas tiek aplūkotas tikai gramatiskās iztulkošanas ietvaros. Nav šaubu, ka ne vien Satversmes tiesas nolēmumiem kopumā, bet arī atsevišķiem tajos ietvertajiem izteikumiem piemīt autoritatīvs spēks, tomēr ļoti būtiski nošķirt Satversmes tiesas nolēmuma vispārsaistošo daļu no juridiski nesaistošās daļas, kam ir būtiska nozīme ne vien teorētiskā, bet arī praktiskā līmenī. Pašsaprotami, ka tiesa konkrēti nenorādīs, kuriem tās izteikumam piemīt *erga omnes* spēks, tādēļ katru reizi nepieciešams veikt padziļinātu šo nolēmuma daļu analīzi, savukārt šādas darbības veikšanai vispirms nepieciešams noskaidrot pamatprincipus un mehānismus, kas palīdz jebkuram lasītājam nonākt pie secinājuma paša spēkiem.

Savukārt Satversmes tiesas rīcības sēžu, kolēģiju, tiesnešu individuālajos lēmumos sniegtajai tiesību normu interpretācijai nav vispārsaistoša rakstura, lai gan tiesas rīcības sēžu lēmumi un kolēģiju lēmumi veido tiesas judikatūru gan neregulētu procesuālo jautājumu risinājumā, gan arī pieteikumu pieļaujamības kritēriju konkretizācijā.²⁰

Satversmes tiesas sprieduma juridiskais raksturs ir atšķirīgs no tiesu sistēmas citu tiesu spriedumiem, jo tie skar tikai tiesiskās attiecības starp noteiktām personām konkrētās lietas ietvaros (*inter partes*) un nav tieši piemērojami citu lietu izšķiršanā. Savukārt Satversmes tiesas sprieduma uzdevums ir Satversmes tiesas kontrolē nododamo tiesību aktu satversmības pārbaude. Satversmes tiesas spriedumā izšķir to, vai apstrīdētā norma (akts) zaudēs savu spēku tāpēc, ka tā ir pretrunā ar augstāka juridiskā spēka tiesību normu, vai arī tā ir atbilstoša Satversmei un tādā spēkā esoša. Līdz ar to Satversmes tiesas spriedums nav attiecināms tikai uz konkrētām tiesiskajām attiecībām, bet tā iedarbības sfēra ir tāda pati kā apstrīdēto tiesību normu (aktu) iedarbības sfēra.²¹ Tā ir viena no Satversmes tiesas spriedumu pamata pazīmēm, kas nodrošina tai uzticēto uzdevumu realizāciju un autoritāti. Pretējā gadījumā Satversmei neatbilstošas tiesību normas nebūtu spēkā tikai starp konkrētās lietas dalībniekiem, bet ne citiem tiesību subjektiem, tādā veidā nenodrošinot tiesisko vienlīdzību un nonākot pretrunā ar demokrātiskas valsts pamatprincipiem.

Jāpiebilst, ka līdztekus vispārsaistošajam spēkam, Satversmes tiesas spriedumus raksturo arī tādas pazīmes kā galīgums (nepārsūdzams), publiskums, tiešā piemērojamība un nepārvaramība.²²

²⁰ Neimanis J. 2019, 269.lpp.

²¹ Rodiņa A., Spale A. 2013, 140.lpp.

²² Ibid.

Satversmes tiesas sprieduma saturs norādīts Satversmes tiesas likuma 31. pantā, bet lēmuma par tiesvedības izbeigšanu saturs - Satversmes tiesas reglamenta 134. punktā²³. Satversmes tiesas spriedums sastāv no: ievaddaļas, aprakstošās daļas, secinājumu daļas un nolēmumu daļas. Tāda pati ir arī lēmuma par tiesvedības izbeigšanu struktūra. *Obiter dictum* koncepta analīzei būtiskākās ir tieši pēdējās divas, proti, secinājumu un nolēmumu daļas.

Sprieduma secinājumu daļā tiesa veic tiesību normu interpretāciju, analizē tās piemērošanas praksi, izvērtē lietas dalībnieku, pieaicināto personu un iestāžu viedokļus, kā arī aplūko normatīvo regulējumu, procesa gaitā izdarot secinājumus par apstrīdētās normas satversmību. Sprieduma secinājumu daļa kalpo tiesiskās drošības un tiesiskās noteiktības atjaunošanai; tā nodrošina sprieduma nolēmumu daļas uztveramību, izpratni un sabiedrības piekrišanu sprieduma rezultātiem. Sprieduma nolēmumu daļā tiesa konstatē tiesību normas vai akta atbilstību/neatbilstību Satversmei un atspoguļo ar to saistītos aspektus – nolēmumus par tiesas konstatējuma spēku laikā un attiecībā uz personām, kā arī sprieduma izpildei nepieciešamajām darbībām.²⁴ Savukārt lēmuma par tiesvedības izbeigšanu secinājuma daļā tiesa interpretē normatīvo regulējumu un tiesību normas piemērošanas praktiskos aspektus, vērtē lietas dalībnieku, pieaicināto personu un iestāžu viedokļus un sniedz pamatojumu tiesvedības izbeigšanai, savukārt nolēmumu daļā īsi un konkrēti atspoguļo tiesas lēmumu izbeigt tiesvedību.

²³ Satversmes tiesas 2014. gada 5. februāra reglaments. Picejams: <https://likumi.lv/ta/id/264317-satversmes-tiesas-reglaments> [aplūkots 18.03.2020.]

²⁴ Neimanis J. 2019, 247-248.lpp.

2. *RATIO DECIDENDI* UN *OBITER DICTUM* TIESU NOLĒMUMOS

Lielā daļā gadījumu tiesas nolēmumi sastāv no diviem elementiem – *ratio decidendi* un *obiter dictum*. Kā norādīts iepriekš, būtu aplami uzskatīt, ka it visam nolēmumā ietvertajam piemīt vienāda ietekme. Tradicionāli tiek uzskatīts, ka pastāv būtiska atšķirība starp lietas *ratio decidendi*, kas ir vispāršaistošā daļa un *obiter dicta (dictum)*, kas ir juridiski nesaistošā nolēmuma daļa. Attiecīgo elementu izpratnei un savstarpējai nošķiršanai nepieciešama izvērsta un detalizēta analīze, līdz ar to autore aplūkojusi dažādu jurisprudences pārstāvju viedokļus un teorētiskās pamatnostādnes attiecinājusi uz Satversmes tiesu, tādējādi sniedzot vispusīgu apskatu. Jāņem vērā, ka lielākā daļa 2.1. un 2.2. apakšnodaļās iekļautie juridiskajā literatūrā norādītie apsvērumi par *ratio decidendi* un *obiter dictum* konceptiem izteikti no anglosakšu tiesību loka skatupunkta, kur raksturīga liela tiesu nolēmumu loma uz likumdošanas procesu.

2.1. *Ratio decidendi*

Ratio decidendi jēdziena pilnīgākai izpratnei nepieciešams izzināt tā dažādos avotos sniegtos definējumus, tādēļ autore aplūkojusi vairākus tiesību zinātnē un vārdnīcās sniegtos skaidrojumus.

Sākotnēji jānorāda, ka *ratio* tulkojumā no latīņu valodas nozīmē rēķins, atskaite, apsvērumi, ieskats, pamats, kā arī mācība, zinātne²⁵, savukārt *decidendi*, kas ir ģenitīva locījums vārdam *dēcido* – izlemt strīdu, noteikt, nokārtot, izbeigt²⁶.

Virknē juridiskās literatūras sastopami ļoti īsi un konkrēti definējumi, piemēram: 1) *ratio decidendi* tulkojumā no latīņu valodas nozīmē nolēmuma iemesls²⁷; 2) *ratio decidendi* ir pamats vai pamati, uz kuriem tiesa pieņem nolēmumu, turklāt lietas *ratio* jāizsecina, ņemot vērā faktus, izdarītos secinājumus un tā cēloņus²⁸.

Savukārt vienā no visā pasaulē atzītākajām juridiskajām vārdnīcām norādīts: “Jēdziena *ratio decidendi* nozīmi iespējams izskaidrot divējādi: 1) tiesisks princips, uz kura pamata pieņemts tiesas nolēmums (vāji uzrakstīti tiesas nolēmums nesatur viegli nosakāmu *ratio decidendi*); 2) vispārīgs izteikums, bez kura lieta tiktu izlemta citādāk”²⁹.

Dr. iur. E. Levits sniedzis šādu raksturojumu: “Ir divu veidu juridiskās atziņas. Tā juridiskā atziņa, kas nolēmuma pamatojumā ir nepieciešama, bez kuras attiecīgā nolēmuma

²⁵ Gavrilovs A. Latīņu-latviešu vārdnīca. Rīga: Zvaigzne, 1994, 146.lpp.

²⁶ [b.a.]. Latin dictionaries. Pieejams: <https://www.latinitium.com/latin-dictionaries?t=Isn12484,Isn12483> [aplūkots 22.03.2020.]

²⁷ McLeod I. Legal Method. Second Edition. Basingstoke: Macmillan Press LTD, 1996, p.137.

²⁸ Law J. – editor. A Dictionary of Law. Oxford: Oxford University Press, 2015, p.510.

²⁹ Garner B.A. - editor in chief. Black's Law Dictionary. Eighth Edition. St. Paul: West, 2004, p.1290.

pamatojuma konstrukcija „neturētos”, nebūtu tik pārliecinoša, tiek apzīmēta par *ratio decidendi*. Ja mēs runājam par judikatūru, tad ar to parasti saprotam tās juridiskās atziņas, kas attiecīgajā nolēmumā ir uzskatāmas par *ratio decidendi*. Tās bez šaubām ir piemērotas „tālāklietošanai” vēlākos tiesu nolēmumos.”³⁰

Pieminēšanas vērts ir arī mazliet citādākas struktūras doktrīnā nostiprinātais definējums, proti, “vispārīgi runājot, lietas *ratio* sastāv no juridiska noteikuma, kas balstīts uz: pirms attiecīgās lietas pastāvošo tiesu praksi, būtiskajiem faktiem un pieņemto nolēmumu”³¹.

Dr. iur. G. Sniedzīte, autore sprāt, sniegusi visprecīzāko un pilnīgāko skaidrojumu, norādot, ka “*ratio decidendi* ir tiesisks princips, uz ko tiesa konkrētajā gadījumā balsta savu spriedumu, proti, tie ir tiesas radītie juridiskie argumenti un aspekti, kas ietverti sprieduma motīvu daļā; *ratio decidendi* ir sprieduma galvenais apsvērums, kas nošķirams no *obiter dictum* jeb cita starpā izteiktiem juridiskiem apsvērumiem”³².

Ņemot vērā augstāk minēto, jāsecina, ka sastopami gan izvērsti, gan ļoti kodolīgi jēdziena *ratio decidendi* skaidrojumi, tomēr tos visus vieno vairāki kopsaucēji. Pirmkārt, *ratio decidendi* ir juridiska atziņa, kurai attiecīgajā lietā ir centrāla nozīme, jo tā veido ikviena nolēmuma pamata būtību un pamatojuma konstrukciju. Otrkārt, *ratio decidendi* nošķirams no *obiter dictum*.

Jāpiebilst, ka bieži vien juridiskajā literatūrā, kā arī praksē tiek izmantota *ratio decidendi* saīsinātā forma, t.i., *ratio*, bet daudz retāk - *decidendi*.

Nepastāv viens noteikts tests, lai definētu *ratio decidendi* vai atrastu to konkrētas lietas ietvaros. R. Kross (*R. Cross*) teicis: “Ir neiespējami izstrādāt formulas, lai noteiktu lietas *ratio*, bet tas nenozīmē, ka nav iespējams sniegt pietiekami precīzu aprakstu tam, ko juristi saprot ar šo jēdzienu.”³³ Lietas *ratio decidendi* formulēšana ir radošs process, kas bieži vien ietver nepieciešamību izdarīt izvēli starp vairākām iespējām.³⁴

Tātad nav izstrādāta noteikta formula vai mehānisms kā noteikt lietas *ratio decidendi*, turklāt to nemaz nebūtu iespējams īstenot, ņemot vērā plašās faktiskos apstākļu variācijas iespējas, tiesnešu atšķirīgos izteiksmes veidus un normatīvo aktu interpretācijas dažādības, kā arī citus ne mazāk svarīgus aspektus. *Ratio* noskaidrojums rūpīgas analīzes ceļā un gūtās iemaņas attīstāmas, nepārtraukti praktizējot - teorētiska pieeja šim jautājumam nesasnies vēlamo rezultātu. Tomēr teorētiskas vadlīnijas var palīdzēt rast sākumpunktu iemaņu attīstībai.

³⁰ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens 2010, Nr.1, 34.lpp.

³¹ Holland J.A., Webb J.S. Learning Legal Rules. A Students Guide to Legal Method and Reasoning. Eighth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.226.

³² Sniedzīte G. Tiesību palīgavoti, piemērojot tiesību normas. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/119087-btiesibu-paligavotib-bpiemerojot-tiesibu-normasb/> [aplūkots 25.04.2019.]

³³ Holland J.A., Webb J.S. 2013, p.186.

³⁴ McLeod I. Legal Method. Ninth Edition. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013, p.142.

Ievērojamā skaitā lietu nav daudz argumentu par to, kas tās ietvaros atzīstams par *ratio*, tomēr katra lieta ir "atvērta" interpretācijai, kas nepieciešama, veicot dažādu lietu faktisko apstākļu salīdzināšanu. Atkarībā no veiktās interpretācijas var atšķirties uzskats par to, kas ir attiecīgās lietas *ratio decidendi*.³⁵

Teorijā atzīts, ka pat pilnībā skaidri spriedumi reizēm satur vairāk nekā vienu *ratio*, bet atsevišķās situācijās to vispār nav iespējams saskatīt.

Tā profesors Ians Maklauds (*Ian McLeod*) uzskata, ka pastāv divas iespējas, kad praksē var rasties vairāki *ratio decidendi*. Pirmkārt, tiesnesis var pamatot savu nolēmumu, izmantojot vairāk nekā vienu argumentāciju, un ir skaidrs, ka visi *ratio* būs saistoši, tādēļ nākamā tiesa nevar vienkārši izvēlēties vienu no tiem. Otrkārt, tiesas sastāvu var veidot vairāki tiesneši un ikviens no viņiem var izteikt atzinumu, tātad, pat ja katrs šāds atzinums satur tikai vienu *ratio*, kopumā lietā pastāv vairāki *ratio*, ja vien, protams, visu tiesnešu viedoklis nav pilnībā vienāds. Realitātē šādā situācijā nākamā tiesa uzskatīs, ka it visur, kur iespējams, viens vai vairāki atzinumi jāidentificē kā lietas *ratio* saturoši. Ir divas iespējas. Viena no tām - pastāv domstarpības par argumentāciju, bet ne par gala rezultātu; otrā - ir domstarpības ne vien par argumentāciju, bet arī par gala rezultātu. Situācijās, kad nav domstarpību nevienā no iepriekš norādītajiem aspektiem, ir skaidrs, ka lietas *ratio* nosākams tāpat kā ikvienā citā situācijā, neņemot vērā to, ka nolēmumu pieņēmuši vairāki tiesneši kopā. Savukārt, ja tiesnešu starpā ir vienošanās par rezultātu, bet nav vienošanās par argumentāciju un individuāli noteiktie *ratio* variē to plašumā, tad lietas *ratio* būs šaurākais no individuālajiem *ratio*, bet, ja individuālie *ratio* ir atšķirīgi, tomēr neviens no tiem nav atzīstams par plašāku vai šaurāku, no loģikas izriet, ka jāuzskata - lietā ir vairāki *decidendi*.³⁶

Savukārt citi jurisprudences pārstāvji norādījuši, ka "lietā var būt vairāk nekā viens *ratio decidendi*, ja: 1) normatīvais akts ir apjomīgs un tam nepieciešams plašs izklāsts; 2) *ratio* ir izteikts apstrīdami; 3) dažādi tiesneši pieņēmuši nolēmumu atšķirīgos veidos"³⁷.

Tātad, sniedzot konkrētas vadlīnijas par situācijām, kurās iespējams konstatēt vairākus *ratio decidendi*, tiesību zinātnē pastāv vienota nostāja, ka lietā mēdz būt ne tikai viens, bet pat vairāki *ratio*. Ņemot vērā Satversmes tiesas nolēmumiem raksturīgo izvērtos analīzi un argumentāciju, nav šaubu, ka tās nolēmumi atsevišķos gadījumos satur vairākus *ratio decidendi*. Tomēr fakts, ka Satversmes tiesa spriedumus un lēmumus par tiesvedības izbeigšanu pieņem tiesas sastāvs (vairāki tiesneši), autoresprāt, automātiski neliecina par vairāku *ratio*

³⁵ Holland J.A., Webb J.S. Learning Legal Rules. A Students Guide to Legal Method and Reasoning. Fifth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2003, p.153.

³⁶ McLeod I. 2013, p.146-147.

³⁷ Slorach S., Embley J., Goodchild P., Shepard C. Legal System & Skills. Oxford: Oxford University Press, 2013, p.129.

esamību, jo attiecīgos nolēmumus pieņem tiesas sastāvs kā vienots kopums. Turklāt Satversmes tiesas tiesnešu atsevišķās domas ir juridiski nesaistošs tiesību palīgavots, tātad nevar veidot nolēmuma pamata būtību un konstrukciju, un līdz ar to nevar saturēt lietas *ratio decidendi*.

Tā vairāki *ratio* ietverti Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2018-22-01, kurā izvērtēta 2018. gada 22. marta likuma “Grozījumi Izglītības likumā” 1. panta pirmās daļas atbilstība Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 91. panta otrajam teikumam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam, spriedumā lietā Nr. 2017-35-03 (par Rīgas domes 2015. gada 9. jūnija saistošo noteikumu Nr. 148 „Par nekustamā īpašuma nodokli Rīgā” 3.2.1. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam teikumam) un vairākos citos.

Reizēm ir vilinoši norādīt, ka attiecīgajā lietā nav *ratio* - lai gan šāds secinājums iespējams ļoti retās situācijās, tomēr atsevišķi jurisprudences pārstāvji to uzskata par iespējamu.³⁸ Tā tiesnesis Robins Džeikobs (*Robin Jacob*) norādījis, ka nepārprotams tādas situācijas piemērs konstatējams tad, ja tiesas sastāvā ietilpstošie tiesneši nonāk pie viena secinājuma, taču dažāda pamatojuma dēļ. Attiecība uz vienpersoniski pieņemtu nolēmumu, viņaprāt, ir aplami uzskatīt, ka ikvienam tiesnesim izdodas formulēt lietas *ratio*.³⁹

Autore neuzskata, ka attiecīgais apgalvojums par *ratio decidendi* neesamības iespējamību attiecināms uz Satversmes tiesas nolēmumiem. Citādāka secinājuma izdarīšana novestu pie atzinuma, ka iespējams nolēmums, kurā nepastāv sprieduma bāzi veidojoši juridiski apsvērumi. Pat situācijās, kad tiesa spriedumā vai lēmumā nebūtu ietvērusi, sabiedrībasprāt, plašus un inovatīvus argumentus vai aprobežojusies ar tiesu prakses un doktrīnas atreferēšanu, veidotos *ratio decidendi*, jo jebkurā gadījumā būtu saskatāmi juridiska rakstura apsvērumi, uz kuriem tiesa balstītu pieņemto nolēmumu. Satversmes tiesas kompetence, loma demokrātiskas tiesas valsts struktūrā, kā arī tās spriedumu un lēmumu par tiesvedības izbeigšanu juridiskais spēks nepieļauj iespēju, ka attiecīgie tiesas nolēmumi sasniegtu nepieciešamo autoritāti bez *ratio decidendi* esamības.

Tiesību teorijā ir divi vadošie viedokļi attiecībā uz lietas *ratio decidendi*. Viens no tiem ir klasiskais uzskats - *ratio* ir noteikums vai princips, kuru tiesa, pieņemot attiecīgo nolēmumu, atzīst par nepieciešamu lēmuma pieņemšanai. Savukārt otra ir A. L. Gudharta teorija (*A. L. Goodhart*), kura paredz, ka *ratio* sastāv no svarīgajiem lietas faktiem, uz kuriem tiesnesis balstījis savu nolēmumu.⁴⁰

³⁸ McLeod I. 2013, p.148-149.

³⁹ Holland J.A., Webb J.S. 2013, p.187.

⁴⁰ Scofield R. S. Goodhart's Concession: Defending Ratio Decidendi from Logical Positivism and Legal Realism in the First Half of the Twentieth Century. Pieejams: <https://datubazes.lanet.lv:3977/doi/pdf/10.1080/09615768.2005.11427613?needAccess=true> [aplūkots 04.04.2019.]

Viens no zināmākajiem *ratio decidendi* koncepta atbalstītājiem ir Artūrs Lehman Gudharts, kura eseja “Determining the Ratio Decidendi of a Case” pirmo reizi publicēta 1930. gadā.⁴¹

A. L. Gudharts attiecīgās esejas sākumā uzsver, ka jēdziens *ratio decidendi* ir viens no maldinošākajiem terminiem tiesību zinātnē. Viņš uzskatīja, ka pirmais noteikums, kas jāievēro, noskaidrojot lietas *ratio decidendi*, – to nedrīkst meklēt iemeslos, uz kuriem tiesnesis pamatojis savu nolēmumu. Viņaprāt, svarīgākais solis, nosakot lietas *ratio decidendi*, ir noskaidrot būtiskos (*material*) faktus, ar kuriem tiesnesis pamatojis savus secinājumus. Ja nolēmumā nav tiesneša atzinuma vai tas nesatur noteiktus izteikumus par faktiem, jāpieņem, ka ikviens iekļautais fakts ir svarīgs, izņemot tos, kas acīmredzami tādi nav. Ja spriedumā norādīti fakti, pirmkārt, jāpievērš uzmanība tam, ka vēlāk nevar norādīt uz to neatbilstību patiesībai, jo tiesneša paziņojums par faktiem ir saistošs, pretējā gadījumā būtu nelogiski par saistošiem atzīt secinājumus, kas izdarīti uz šo faktu pamata. Turklāt, apšaubot nolēmumā iekļauto faktu patiesumu, nāktos sastapties ar papildu slogu - nepieciešamību ikvienu faktu pārbaudīt, iepazīstoties ar tiesas sēdēs protokolu vai ierakstu. Pēc tam, kad noskaidroti visi lietas fakti no tiesneša skatpunkta, nepieciešams izprast, kurus no šiem faktiem tiesnesis ir uzskatījis par izšķirošiem nolēmuma pieņemšanai, kas ir daudz sarežģītāks solis. Viņaprāt, pārāk bieži piesardzīgi tiesneši nolēmumā ietver faktus, kas nav būtiski, atstājot nākamajām paaudzēm iespēju izšķirt, vai šie fakti veido daļu no *ratio decidendi*.

Turpinot, A. L. Gudharts sniedz norādījums, kas atvieglo faktu svarīgumu noteikšanas procesu. Proti, fakti, kas attiecas uz personu, laiku, vietu, veidu un apmēru uzskatāmi par maznozīmīgiem (*immaterial*), ja vien nav konstatēts pamatots iemesls atzīt pretējo. Tāpat visi tie fakti, kurus tiesa atzinusi par maznozīmīgiem, par tādiem arī jāuzskata. Turklāt visi fakti, uz kuru maznozīmīgumu tiesa netieši norāda, par tādiem jāatzīst. Protams, to ir grūti konstatēt, tāpēc A. L. Gudharts min šādu piemēru – tiesa, pēc tam, kad ir paziņojusi virkni faktu to kopumā, tālāk veic tikai atsevišķu faktu analīzi, uz kuriem tad arī balsta savus secinājumus, tāpat tie fakti, kas nolēmumā tikai norādīti, bet netiek analizēti sīkāk, atzīstami par maznozīmīgiem. Tāpat arī visi fakti, kas īpaši norādīti kā būtiski par tādiem jāuzskata. Šādi konkrēti paziņojumi parasti sastopami situācijās, kad tiesneši atturas no pārāk plašu principu pielietošanas. Savukārt, ja nolēmumā nav nodalīti svarīgie un maznozīmīgie fakti, tad tie visi uzskatāmi par nozīmīgiem, izņemot, ja pretēja secinājuma izdarīšanas nepieciešamība ir acīmredzama. Situācijās, kad nolēmumu pieņem vairāki tiesneši, starp kuriem pastāv

⁴¹ McLeod I. 2013, p.142.

vienprātība par rezultātu, bet nespēja vienoties par būtiskajiem faktiem - jāņem vērā visu tiesnešu norādīto nozīmīgo faktu kopums.

A. L. Gudhars uzskatīja, ka nākamais svarīgais solis pēc tam, kad konstatēti būtiskie un nebūtiskie fakti - jānosaka attiecīgās lietas pamatsecinājums, kas jāmeklē tiesneša sniegtajā secinājumā, kurš balstīts uz būtiskajiem faktiem. No tā izriet, ka secinājums, kas balstīts uz faktu, kura pastāvēšanu tiesa nav atzinusi, nevar saturēt principu, - to dēvē par *dictum*. Tātad, ja tiesnesis nolēmumā ietver hipotētisku faktu vai pieņēmumu un norāda, kādus secinājumus viņš sasniegtu, ja šis fakts pastāvētu, viņš nerada principu un tas jānošķir no *ratio decidendi*. Pēdējais procesa solis ir noteikt, vai nolēmums ir saistošs nākamajām lietām, kurās fakti ir pirmšķietami līdzīgi. Tas ietver dubultu analīzi: pirmkārt, jānosaka abu lietu svarīgie fakti, un, ja tie ir vienādi, iepriekš pieņemtais nolēmums ir saistošs šobrīd izskatāmajai lietai un tādēļ tiesai jāizdara tāds pat secinājums kā iepriekš.⁴² Gudharta teorijas piemērs formulējams šādi: "Jebkurā nākotnē iespējamā lietā, kurā pastāv fakti A, B un C, tiesai jāsniedz secinājums X."⁴³

Pēdējais solis ir īpaši svarīgs anglosakšu tiesību saimes valstīs, kur tiesību sistēmas pamatavots ir tiesu precedents. Tomēr tas noteikti nav izšķirošs un tādu nozīmi pelnošs solis no Satversmes tiesas būtības viedokļa, jo, ņemot vērā piešķirto kompetenci, tā ļoti bieži sniedz atziņas, kuras vēlāk izmantojamas plaša spektra gadījumos, neatkarīgi no tā, vai konstatējama faktisko apstākļu līdzība, turklāt no Satversmes tiesas likuma izriet, ka ikvienam Satversmes tiesas nolēmuma piemīt vispārsaistošs spēks.

A. L. Gudharta izvirzītos argumentus par neapmierinošiem uzskatīja angļu juridiskais vēsturnieks A. W. B. Simons (*A. W. B. Simpson*) un profesors J. L. Montross (*J. L. Monstrose*). Tā A. W. B. Simons norādīja, ka klasiskā teorija ir gandrīz tāda pati kā Gudharta teorija, jo abas sasniedz vienu rezultātu, turklāt viegli pakļaujamas kritikai.⁴⁴ Savukārt J. L. Montross bija klasiskās teorijas atbalstītājs, līdz ar to A. L. Gudharta secinājumus atzina par nepareiziem.⁴⁵ Ņemot vērā viņa esejai veltīto kritiku, Gudharts 1959. gadā publicētajā rakstā norāda, ka konkrētie autori viņa argumentus interpretējuši un analizējuši ārpus konteksta, pietiekami neiedziļinoties izvirzīto atzinumu un secinājumu kopumā.⁴⁶

⁴² Goodhart A. L. Determining the Ratio Decidendi of a Case. Pieejams: <http://users.umiacs.umd.edu/~horthy/courses/readings/goodhart-1930-ratio.pdf> [aplūkots 04.04.2019.]

⁴³ Scofield R. S. Goodhart's Concession: Defending Ratio Decidendi from Logical Positivism and Legal Realism in the First Half of the Twentieth Century. Pieejams: <https://datubazes.lanet.lv:3977/doi/pdf/10.1080/09615768.2005.11427613?needAccess=true> [aplūkots 04.04.2019.]

⁴⁴ Simpson A. W. B. The Ratio Decidendi of a Case. Pieejams: <https://www.jstor.org/stable/pdf/1092196.pdf> [aplūkots 04.04.2019.]

⁴⁵ Montrose J. L. Ratio Decidendi and the House of Lords. Pieejams: https://www.jstor.org/stable/1091180?seq=1#metadata_info_tab_contents [aplūkots 04.04.2019.]

⁴⁶ Goodhart A. L. The Ratio Decidendi of a Case. Pieejams: <https://www.jstor.org/stable/pdf/1091308.pdf?refreqid=excelsior%3A1fda7c2275739d1c57ae67ba94d95215> [aplūkots 04.04.2019.]

Mūsdienu juridiskajā literatūrā A. L. Gudharta izteiktajiem atzinumiem sastopami gan tiešāki, gan ne tik viegli uztverami piekrišanas apliecinājumi. Tā profesors Ians Maklauds norādījis, ka “identificēt *ratio*, pamatojoties uz būtiskajiem faktiem, ir pamatoti, ņemot vērā to, ka ir saprātīgi pieņemt, ka gan tiesnesis, gan jurists koncentrējas uz normatīvo regulējumu, kas saistīts ar šiem faktiem, līdz ar to šīs nolēmuma daļas ir augstākas kvalitātes”⁴⁷.

Tāpat vienā no pasaulē atzītākajām juridiskajām vārdnīcām uzsvērts: “*Ratio decidendi* noskaidrošanas process sastāv no diviem soļiem. Pirmkārt, nepieciešams noteikti visus faktus kā tos redz tiesnesis. Otrkārt, jāizvērtē, kurus no šiem faktiem tiesnesis uzskatījis par būtiskiem”⁴⁸.

Mūsdienās A. L. Gudharta teorija tiek kritizēta galvenokārt tāpēc, ka tā koncentrējas uz to, kā sākotnējais tiesnesis formulējis *ratio*, tādējādi pietiekami neņemot vērā nākamo tiesnešu lomu lietas interpretācijā un piemērošanā.⁴⁹ Jāņem vērā, ka nākamo tiesnešu loma citā lietā izteikta *ratio decidendi* interpretācijā atkarīga no tiesību sistēmas uzbūves un attiecīgās tiesas kompetences.

Neatkarīgi no atsevišķiem tiesību zinātnē izteiktiem A. L. Gudharta teorijas atbalsta apliecinājumiem, mūsdienās *ratio decidendi* koncepts balstīts uz tā dēvētās klasiskās teorijas pamatnostādņēm, kas turpmāk aplūkotas padziļināti.

Klasiskās teorijas pārstāvji R. Kross (*R. Cross*) un J. W. Haris (*J. W. Harris*) attiecīgās teorijas būtību formulē šādi - lietas *ratio decidendi* ir jebkurš tiesisks noteikums, kuru tiesnesis tieši vai netieši uzskata par nepieciešamo soli, lai sasniegtu secinājumu vai vajadzīgā daļa viņa norādēm attiecībā uz zvērinātajiem. Klasiskās teorijas ietvaros *ratio decidendi* praktiska rakstura piemērs - motorizēta transportlīdzekļa vadītājam nav pienākums rūpēties par personām, kas atrodas ārpus transportlīdzekļa kustības potenciālās draudu zonas.⁵⁰

Lietas svarīgo faktu noskaidrošanas procesa daļa ir atbilstoša vispārīguma līmeņa noteikšana. Jo vispārīgāks un abstraktāks ir faktu izklāsts, jo lielāks ir turpmāko lietu skaits, uz kurām attieksies tie principi, kas formulēti noteiktās lietas ietvaros un līdz ar to - plašāks *ratio decidendi*. Dažkārt lietas *ratio* ir tik šaurs, ka nolēmums faktiski aprobežojas ar konkrētās lietas faktiem, kas nozīmē, - ja vien netiek konstatēti pilnīgi identiski fakti, kas ir gandrīz neiespējami, lieta nekad nebūs vispārsaistoša.⁵¹ Atkārtoti jāuzsver, ka minētais lielākā mērā attiecas uz anglosakšu tiesību sistēmas valstīm, tāpēc uz Satversmes tiesu jāattiecinā, ņemot vērā tās

⁴⁷ McLeod I. 2013, p.143.

⁴⁸ Garner B.A. - editor in chief. 2004, p.1290.

⁴⁹ Holland J.A., Webb J.S. 2013, p.187.

⁵⁰ Scofield R. S. Goodhart's Concession: Defending Ratio Decidendi from Logical Positivism and Legal Realism in the First Half of the Twentieth Century. Pieejams: <https://datubazes.lanet.lv:3977/doi/pdf/10.1080/09615768.2005.11427613?needAccess=true> [aplūkots 04.04.2019.]

⁵¹ McLeod I. 2013, p.145.-146.

nolēmumu juridisko dabu. Proti, Satversmes tiesas sprieduma, kā arī lēmumā par tiesvedības izbeigšanu ietvertās tiesību normu interpretācijas vispāršaistošais spēks un Satversmes tiesas specifiskā kompetence liecina, ka Satversmes tiesas nolēmumos ietvertais *ratio* nekad neaprobežosies tikai ar konkrētās lietas faktiem, bet gan aptvers virkni situāciju. Protams, nevar noliegt - jo vispārīgāks ir faktisko apstākļu izklāsts, jo lielāks ir to lietu skaits, uz kurām vēlāk iespējams attiecināt attiecīgās lietas ietvaros secināto.

Tā, piemēram, ļoti vispārīgs, turpmākā tiesu praksē un teorijā izmantojams Satversmes tiesas *ratio decidendi* – “tiesību normu nevar izprast ārpus tās piemērošanas prakses un tiesību sistēmas, kurā tā funkcionē”⁵².

Lietas faktiskie apstākļi tiek atklāti, iepazīstoties ar dokumentiem, pierādījumiem, paziņojumiem u.c. Tie visi attiecas uz lietu, bet ne visi ir nozīmīgi no *ratio decidendi* viedokļa. Pretēji A. L. Gudharta atziņai jāatzīst, ka nepastāv noteikta faktū grupa, kura vienmēr būs atzīstama par būtisku vai tieši pretēji – nenozīmīgu. Tādēļ faktū nozīmīguma noteikšana ir komplicēts process un atkarīgs no tā, cik plaši vai šauri tiek apskatīts katrs fakts. Viena no metodēm, ko iespējams izmantot lietas būtisko faktū konstatēšanai, ir analizēt faktū svarīgumu, atdalot tos no lietas apraksta un noskaidrojot, vai tādā gadījumā novērojamas izmaiņas. Ja argumentācija un lēmums līdz ar to mainās, ļoti ticams, ka pastāv atkarība no attiecīgā fakta, līdz ar to fakts atzīstams par būtisku *ratio decidendi* formulēšanai.⁵³

Juridiskajā literatūrā pat izteikts viedoklis, ka “patiesībā principi, kas atdalīti no faktiskajiem apstākļiem, uz kuriem tie balstīti, ir bez vērtības”⁵⁴. Šāds apgalvojums ne vien ir pārspīlēts, bet arī noteikti nav attiecināms uz Satversmes tiesas nolēmumiem, pretējā gadījumā tiesas sniegtie pamatojumi attiektos tikai uz tiesiskajām attiecībām starp noteiktām personām attiecīgās lietas ietvaros un nebūtu tieši piemērojami citu lietu izskatīšanas gaitā. Satversmes tiesā izskatīto lietu *ratio decidendi* vērtība nav atkarīga no konkrētas lietas faktiskajiem apstākļiem.

Reizēm noteikt lietas *ratio* ir ļoti sarežģīti. Juridiskajā literatūrā norādīts, ka “pastāv četras galvenās problēmas: 1) pirmā no tām – ja nolēmumi ir gari un tajos ietverti daudzi apsvērumi, *ratio* kļūst paslēpts starp pārējo informāciju; 2) atsevišķās situācijās, kad tiesnesis speciāli izceļ argumentācijas galvenās daļas, pret to jāattiecas piesardzīgi, jo iespējams, ka tiesnesis pārsniedz nolēmuma pieņemšanai nepieciešamo argumentācijas apjomu; 3) bieži vien tiesas gala secinājumam ir vairāk nekā viens iemesls, līdz ar to ir grūti noteikt, kura ir galvenā

⁵² Satversmes tiesas 28.06.2019. spriedums lietā Nr. 2018-24-01, 12.3.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2018/12/2018-24-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 07.03.2020.]

⁵³ Holland J.A., Webb J.S. 2013, p.212.

⁵⁴ [b.a.]. Dictum Revisited. Stanford Law Review, 1952, No.4, p.509.

argumentācija; 4) kad tiesas sastāvā ietilpst vairāki tiesneši, jāizšķir katra tiesneša individuālais pamatojums un tiesas sastāva *ratio*, proti, katram tiesnesim var būt savs nolēmuma pamatojumam, bet tas ne vienmēr sakrīt ar visa tiesas sastāva nostāju”⁵⁵.

Vērtējot šīs problēmas Satversmes tiesas nolēmumu tvērumā, jāatzīst, ka dažkārt tiesas spriedumi un lēmumi par tiesvedības izbeigšanu ir ļoti gari un satur virkni argumentu, tomēr nolēmumu struktūra un argumentācijas izkārtojums palīdz viegli izsekot Satversmes tiesas domu virzībai un neapmulst informācijas apjomā. Tāpat Satversmes tiesas nolēmumiem (īpaši spriedumiem) raksturīgi, ka galvenie secinājumi tiek izcelti, tādā veidā secīgi nonākot pie nolēmuma daļā nostiprinātā, turklāt vērtējot virspusēji un pavirši, jebkuru *obiter dicta* apsvērumu varētu atzīt par nolēmuma pieņemšanai nepieciešamā argumentācijas apjoma pārsniegšanu. Jānorāda, ka Satversmes tiesas sprieduma lietā Nr. 2007-12-03 secinājumu daļas pēdējā rindkopā neraksturīgi ierastajai tiesas pieejai izcelts nevis *ratio decidendi* apsvērumš, bet gan *dictum*, līdz ar to neuzmanīgs lasītājs to varētu automātiski uztvert kā *decidendi*. Attiecībā uz trešo problēmu jānorāda, ka Satversmes tiesas nolēmumu ietvaros nostiprinātajiem secinājumiem bieži vien ir vairāki iemesli, taču spriedumu un lēmumu par tiesvedības izbeigšanu strukturālais izkārtojums skaidri izceļ galveno argumentāciju. Arī ceturtā no juridiskajā literatūrā uzsvērtajām problēmām nav attiecināma uz Satversmes tiesas spriedumiem tā iemesla dēļ, ka situācijā, kad kāda tiesneša viedoklis nesakrīt ar tiesas sastāva nolēmuma pamatojumu vai atsevišķiem tā aspektiem, tiesneša atsevišķās domas nevar tikt atzītas par lietas *ratio*, jo nav juridiski saistošas, proti, *ratio decidendi* izriet no nolēmuma, ko pieņēmis tiesas sastāvs kā vienots kopums.

Neatkarīgi no pielietotajām metodēm un analīzi veicošajiem subjektiem, secinājumam par lietas būtiskajiem faktiem jābūt ja ne identiskiem, tad vismaz līdzvērtīgiem. Autore uzskata, ka šāda prasme, protams, apgūstama praktisku iemaņu attīstības rezultātā un pietiekami iedziļinoties katras lietas būtībā, tātad iepazīstoties ar visu pieejamo materiālu saturu un neizdarot pārsteidzīgus secinājumus, jo nepastāv mehāniski piemērojama metodika, kas nosaka faktu svarīgumu. Neapšaubot lietas būtisko faktu konstatēšanas nozīmīgumu *ratio* noskaidrošanas procesā, jāpatur prātā, ka *ratio* ir princips, kas izriet no lietas būtības, nevis tikai faktisko apstākļu izklāsts.

Teorijā atzīts, ka stingri jāievēro atšķirība starp jēdzieniem aprakstošais (*descriptive*) *ratio decidendi*, kas apraksta pamatošanas procesu, kura rezultātā pieņemts lēmums un preskriptīvais jeb saistošais (*prescriptive, binding*) *ratio decidendi*, kas identificē un norobežo pamatojumu, kuram nākamajai tiesai ir jāseko. Aprakstošais *ratio decidendi* meklējams

⁵⁵ Slorach S., Embley J., Goodchild P., Shepard C. 2013, p.134-135.

dažādos procesa posmos, piemēram, tas var aprobežoties ar tiesneša verbālo izpaušanos vai arī ņemot vērā viņa kopējo uzvedību. Preskriptīvā izteiksmē *ratio* attiecas uz sprieduma normatīvo daļu, kas jāievēro nākamajām tiesām; formulējot preskriptīvo lietas *ratio*, jāidentificē nepieciešamais vispārīguma (abstrakcijas) līmenis, kādā jāskata iepriekšējās lietas fakti. Saikne starp aprakstošo un preskriptīvo *ratio decidendi* bieži pārklājas. Pārklāšanās pakāpe pamatā atkarīga no tā, kura no savstarpēji konkurējošajām *ratio decidendi* noskaidrošanas metodēm tiek atzīta par pareizu.⁵⁶ Aprakstošā *ratio* gadījumā nākamajam tiesnesim jāatzīst par būtiskiem tie fakti, kurus par tādiem atzina iepriekšējais tiesnesis.⁵⁷

Atsevišķos gadījumos robeža starp aprakstošo un preskriptīvo *ratio decidendi* Satversmes tiesas nolēmumos ir īpaši sarežģīti nosakāma tā iemesla dēļ, ka tie, izrietot viens no otra, savā starpā rada plūstošu pāreju. Tomēr lielākoties aprakstošā un preskriptīvā *ratio* nošķiršana nesagādā problēmas – aprakstošais *ratio decidendi* sevī ietver tiesību normu, kā arī to praktiskās piemērošanas analīzi, savukārt preskriptīvais *ratio* ir secinājums (vai vairāki), kas tiek izdarīti šīs analīzes rezultātā. Piemēram, 2012. gada 8. jūnija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2011-18-01 17.2. punktā analizēta varas dalīšana un ar to saistītie aspekti (aprakstošais *ratio*), šī punkta beigās izdarot no tā izrietošu secinājumu (preskriptīvais *ratio*).

Svarīgi uzsvērt, ka principu un apgalvojumu raksturošanai izmantotos vārdus katrs subjekts var interpretēt un uztvert atšķirīgi, ņemot vērā viņam piemītošās zināšanas, pieredzi un citus subjektīvus kritērijus, kas savukārt zināmā mērā ietekmē lietas *ratio decidendi* saturu izpratnē. Līdz ar to pat vienas situācijas ietvaros var krasti atšķirties personu uzskats par *ratio* plašumu vai to, kas vispār ir šīs lietas *ratio decidendi*. Tātad atsevišķos gadījumos *ratio* var uzskatīt par mainīgu, no izvērtēšanas subjekta interpretācijas atkarīgu lielumu. Satversmes tiesa nolēmumos gan parasti izsakās tik konkrēti, ka citu subjektu interpretācijai tādējādi tiek radītas zināmas robežas, kas novērš pārāk plašu un neatbilstošu *ratio decidendi* interpretācijas iespējamību.

Pēc tam, kad *ratio decidendi* ir noskaidrots, pastāv vairākas metodes, ko izmanto, ar to rīkojoties: a) sekošana, apstiprināšana, piemērošana - agrāk pieņemta nolēmuma pamata būtības piemērošana attiecībā uz šobrīd izskatāmo lietu, ja abu lietu fakti ir vienādi vai ļoti līdzīgi; b) nesekošana, apšaubīšana, noraidīšana un ignorēšana – citas lietas ietvaros noteikta secinājuma nepiemērošana, pat ja abu lietu fakti ir ļoti līdzīgi; c) nošķiršana (prakses ziņā nozīmīgākā) – ja iepriekšējās lietas būtiskie fakti, formulēti pietiekami vispārīgā līmenī, nav tādi paši kā šobrīd izskatāmās lietas svarīgie fakti; nošķiršana parasti nenozīmē kritikas vai

⁵⁶ Stone J. The Ratio of the Ratio Decidendi. Pieejams: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1468-2230.1959.tb00561.x> [aplūkots 05.03.2019.]

⁵⁷ McLeod I. 2013, p.144.

nepareizības norādīšanu, tomēr situācijā, kad tiesa uzskata, ka iepriekšējais nolēmums ir stingri jāattiecina tikai uz šajā lietā konstatētajiem faktiem, tas atzīstams par sava veida nolēmuma pareizības apšaubīšanu; d) *per incuriam* doktrīna – nolēmums pieņemts, neatsaucoties uz normatīvo aktu vai spriedumu, kas bija nozīmīgs; e) mainīto apstākļu (*changed circumstances*) doktrīna – īpaša nošķiršanas forma, kas nepiešķir pilnvaras atkāpties no iepriekšējā nolēmuma, bet vien attaisno atkāpšanās varas izmantošanu ar nosacījumu, ka šāda tiesība jau pastāv.⁵⁸

Satversmes tiesas sprieduma un lēmuma par tiesvedības izbeigšanu spēks būtiski ierobežo metodes rīcībai ar attiecīgajos nolēmumos ietvertajiem *ratio decidendi*. Noteikti nav pieļaujama *per incuriam* doktrīnas un mainīto apstākļu doktrīnas izmantošana, kā arī nesekošana, apšaubīšana, noraidīšana un ignorēšana, savukārt ļoti ierobežotos gadījumos iespējama nošķiršanas metodes piemērošana. Savukārt sekošana, apstiprināšana un piemērošana ir metodes, kuras plaši piemērojamas attiecībā uz Satversmes tiesas nolēmumos ietvertajiem *ratio decidendi*.

Tātad *ratio decidendi* ir juridiski saistošs tiesas galvenais arguments (vai vairāki), uz kura balstās nolēmuma konstrukcija. Turklāt, lai gan tiesību zinātnē sniegtas vadlīnijas *ratio* noteikšanai, nav iespējams izstrādāt noteiktas metodes vai paņēmienus, kas būtu piemēroti ikvienai situācijai tāpēc, ka, pirmkārt, gandrīz vienmēr ir iespējama nolēmumā ietverto vārdu interpretācija un, otrkārt, *ratio decidendi* izpratni ietekmē virkne no attiecīgā subjekta atkarīgu kritēriju, piemēram, personas pieredze un zināšanu apjoms, jo *ratio* noteikšanas iemaņas ir jāattīsta praktiskas pieredzes rezultātā, ne vien iepazīstoties ar teorijā sniegtajiem apsvērumiem. *Ratio decidendi* noteikšanas procesa ietvaros svarīgi pievērst uzmanību lietas būtiskajiem apstākļiem, taču pārlietu nepārspīlējot to lomu. Tāpat jāuzsver, ka iespējami gadījumi, kad lietā ir vairāki *ratio* vai atsevišķās izņēmuma situācijās - nav neviena. Precīzai un pareizai *ratio decidendi* konstatēšanai svarīgi to nošķirt no *obiter dictum*.

2.2. *Obiter dictum*

Saskaņā ar tradicionālo nostāju *ratio decidendi*, kas ir sprieduma saistošā daļa, jānošķir no *obiter dictum*, kas ir sprieduma juridiski nesaistošā daļa. Tomēr šādu darbību nav iespējams veikt bez izpratnes par atšķirībām, kas ir nodalāmības pamatā. Pirms tam gan nepieciešams iepazīties ar *obiter dictum* jēdziena skaidrojumu, tādā veidā gūstot pamata izpratni par tā saturu.

Obiter dictum ir viens no izplatītākajiem, bet vismazāk apspriestajiem juridiskajiem konceptiem. Katrs jurists domā, ka zina tā nozīmi, neiedziļinoties koncepta būtībā.⁵⁹

⁵⁸ McLeod I. 2013, p.149-150.

⁵⁹ [b.a.]. *Dictum Revisited*. Stanford Law Review, 1952, No.4, p.509.

Jēdziens *obiter* tulkojumā no latīņu valodas nozīme garāmejojot, nejauši, pie gadījuma, turklāt; jēdziens *dictum* – izteiciens, asprātība, pavēle, dotais vārds, solījums.⁶⁰

Tiesību zinātnieks N. Makormiks (*N. MacCormick*) *obiter dictum* raksturo šādi: “Tas ir atzinums par normatīvo aktu, tā vērtībām un principiem saistībā ar attiecīgo nolēmumu; norādījumi, kas kādā veidā pārsniedz vērtējumu, kas nepieciešams nolēmuma pieņemšanai.”⁶¹

Uzsvars uz *obiter dictum* vērtējuma minimālo nozīmi tiesas nolēmuma pieņemšanā sniegts arī citur, norādot, ka “tā ir tiesas viedokļa izklāstā pausta doma, kas nav nepieciešama pašam nolēmumam un kurai tādēļ nav precedenta rakstura (lai gan var piemist pamudinošs spēks)”⁶².

Līdzīgu skaidrojumu snieguši arī profesori J. A. Holands (*J. A. Holland*) un J. S. Vebs (*J. S. Webb*), proti, “it viss lietā pateiktais, kas neattiecas uz būtiskajiem faktiem, ir *obiter dictum* un tas nav saistošs nākamajam tiesnesim”⁶³.

Juridiskajā literatūrā *obiter dictum* skaidrots arī šādi: 1) tiesneša nejauši vai cita starpā izteikta piezīme vai viedoklis, kas sniegts, pieņemot lēmumu un nav tieši saistīts ar lietas pamatbūtību vai tiesneša (tiesas) paziņojums par likumu, izmantojot to kā argumentu, analogijai, ieteikumam vai vispārējai ilustrācijai⁶⁴; 2) tiesneša izteikums nolēmumā, kas nav izšķirošs secinājuma izdarīšanai, turklāt neveido daļu no lietas *ratio decidendi* un līdz ar to nerada juridiski saistošu efektu, bet var tikt citēts kā pārliecinoša autoritāte vēlākos tiesu nolēmumos⁶⁵; 3) pēc padziļinātas konkrētās lietas izpētes tiesas sniegtas norādes par jautājumiem, kas nav ļoti cieši saistīti ar nolēmuma secinājumos izteikto⁶⁶.

Daudz īsāk un vienkāršāk izteicies docents I. Gusāns, norādot, ka *obiter dicta* tulkojumā no latīņu valodas nozīmē "garāmejojot teiktais". Biežāk gan tiek izmantota daudzskaitļa forma *obiter dictum*, kas arī ir pieļaujama.⁶⁷ Savukārt citur *obiter dictum* no latīņu valodas tulkots kā “pateikts līdzās vārdiem”⁶⁸.

⁶⁰ Veitmane K., Čerfase L., Novackis H., Apīnis A. Latīņu-latviešu vārdnīca. Latvijas valsts izdevniecība: Rīga, 1955, 263, 609.lpp

⁶¹ Holland J.A., Webb J.S. 2013, p.193.

⁶² Garner B.A. – editor in chief. 2004, p. 1102.

⁶³ Holland J.A., Webb J.S. 2013, p.193.

⁶⁴ Cooley R.W., Ames C. L. – editors. Brief Making and the Use of Law. Third Edition. Pieejams: <https://archive.org/details/cu31924051675001/page/n329> [aplūkots 15.04.2019.]

⁶⁵ Law J. – editor. 2015, p. 424.

⁶⁶ Kunz C. L., Schmedemann D. A., Downs M. P., Bateson A. L. The Process of Legal Research. Fourth edition. New York: Aspen, 1996, p.131.

⁶⁷ Gusāns I. Latīņu valoda – nepieciešamība vai ekstravagance. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/262980-blatinu-valodab-bnepieciessamiba-vai-ekstravaganceb/> [aplūkots 12.05.2019.]

⁶⁸ Бабичев Н.Т., Боровский Я.М. Словарь латинских крылатых слов. Москва: Terra - Terra, 1997, с.177.

Gandrīz identisks skaidrojums norādīts juridisko terminu vārdnīcā, proti, *obiter dictum* ir tiesneša “garāmejojot” sniegts izteikums. Saīsinājumā parasti izmanto tikai vienu vārdu *dictum* (*dicta*), savukārt salīdzinoši retāk - *obiter*.⁶⁹

Tātad, apkopojot augstāk norādīto skaidrojumu kopīgās iezīmes, jāsecina, ka *obiter dicta* ir tiesas nolēmumā papildus ietverts izteikums, kas nav juridiski saistošs un kam nav izšķiroša nozīme secinājumu izdarīšanas procesā, tomēr tam var piemist pamudinošs vai ieteikuma raksturs.

Sākumpunkts ir tāds, ka *obiter dictum* koncepts ir definēts negatīvi, jo tajā ir ietvertas visas tās sprieduma daļas, kuras var būt tiesību paziņojumi, bet neietilpst *ratio decidendi* ietvarā. Funkcionāli šie koncepti nošķirami, vadoties no tā, ka *obiter dicta* nav saistošs, tomēr tas nenozīmē, ka tas ir nevērtīgs, jo var būt izteikts tik pārliecinoši, ka to grūti praktiski nošķirt no *ratio*.⁷⁰

Obiter dictum var būt gan tik īsi kā mazs papildinājums vai hipotētisks piemērs, gan tik izvērsti kā rūpīgs iztirzājums. Abos gadījumos tiek sniegta papildu informācija tiesas atzinuma kontekstam.⁷¹ Proti, nolēmumā ietvertais *dicta* apjoms nav noteicošais rādītājs, lai to automātiski norobežotu no *ratio decidendi*.

Viens no terminoloģijas veidiem, kas teorijā tiek piedāvāts, par izejas punktu izmantojot *obiter dicta* “svaru”, ir *gratis dicta* un *judicial dicta* (šāda terminoloģija tiesu spriedumos gan tiek izmantota ļoti reti). *Gratis dicta* ir tikai virspusējas piebildes, un tādēļ tām piemīt niecīgs pārliecināšanas spēks, līdz ar to iespējams, ka tiesnesis šim izteikumam nebūs veltījis ilgas pārdomas. *Judicial dicta*, savukārt nozīmē, ka tiesa ne vien iedziļinājusies attiecīgajā jautājumā, bet arī sniegusi plašu, pamatotu sava viedokļa argumentāciju. Līdz ar to realitātē *judicial dicta* var būt tik pamudinošs un pārliecinošs, ka grūti nošķirams no *ratio decidendi*.⁷² Šī iemesla dēļ juridiskajā literatūrā mēdz norādīt, ka *judicial dicta* ir jāseko un jāņem vērā. Tātad šāda nošķiruma veikšanai nepieciešamas plašas un pastāvīgi pilnveidotas iemaņas, turklāt tas ir atbildīgs uzdevums, jo no piederības *obiter* vai *ratio decidendi* atkarīgs konkrētā izteikuma juridiski saistošais spēks - jebkurš tiesību subjekts faktiski var atteikties “sekot” visam, kas neietilpst *ratio*, proti, pastāv rīcības brīvība - ignorēt *dictum* vai tieši pretēji - ievērot. Līdz ar to tiesnesis, padziļināti un vispusīgi nolēmuma tekstā pievēršoties *obiter dicta* izteikumiem, teorētiski var palielināt tā pārliecināšanas pakāpi.

⁶⁹ Garner B. A. A Dictionary of Modern Legal Usage. Second Edition. New York: Oxford University Press, 1995, p.607.

⁷⁰ McLeod I. 1996, p.149-150.

⁷¹ [b.a.]. Obiter Dicta. Pieejams: <https://legaldictionary.net/obiter-dicta/> [aplūkots 04.02.2020.]

⁷² McLeod I. 1996, p.149-150.

Judicial dicta un *gratis dicta* ievērti vairākos Satversmes tiesas spriedumos un lēmumos par tiesvedības izbeigšanu, kas detalizēti analizēti maģistra darba 3. nodaļā.

Salīdzināšanas nolūkā jānorāda, ka Spānijas Konstitucionālā tiesas *obiter dictum* apgalvojumi tiek uzskatīti par kritērijiem, kuriem nav saistošs, tomēr zināms (skaidri nenoteikts) spēks un dažkārt tie tiek izmantoti kā tiesisks vai doktrināls arguments. Tā tiesa vienā no saviem spriedumiem norādījusi, ka *obiter dictum* jānošķir no pārējā sprieduma; *dictum* ir papildu argumenti, kas lielākā vai mazākā mērā sekmē pieņemtā lēmuma pamata veidošanu. Turklāt Spānijas Konstitucionālā tiesa *obiter* iedala vienkāršajā (maznozīmīgs izteikums) un argumentētajā, kas ir autoritatīvs, efektīvs juridisks novērtējums, kurš tiesas īpašās kompetences ietvaros kļūst obligāts tiesnešiem un tiesām.⁷³ Izcelšanas vērts ir ne vien fakts, ka konstitucionālā tiesa šos teorētiska rakstura apsvērumus ietvērusi savā spriedumā, bet arī norādītie *dictum* iedalījumu nosaukumi, kas atšķiras no teorijā nostiprinātā *gratis* un *judicial dicta* dalījuma.

Līdzīgi kā Spānijas Konstitucionālā tiesa, arī Indijas Augstākā tiesa (viena no tās funkcijām ir konstitucionālās kontroles īstenošana) savos spriedumos ietvērusi teorētiska rakstura apsvērumus par *obiter* raksturu un lomu, piemēram, tiesa skaidrojusi, ka izteikums, kas nav nepieciešams gala lēmuma pieņemšanai un nav saistoša rakstura, atzīstams par *dicta*, papildus norādot uz tā veidiem – vienkāršo un *judicial dicta*.⁷⁴ Tātad Indijas Augstākā tiesa pretēji Spānijas Konstitucionālajai tiesai atzīst tiesību teorijā nostiprināto *obiter* iedalījumu. Savukārt Satversmes tiesas spriedumos nav ietverti līdzīga rakstura apsvērumi par *obiter dictum* būtību vai to veidiem, taču tas, ko iekļaut vai neiekļaut spriedumā, ir tiesas izšķiršanās jautājums, proti, citu valstu konstitucionālo tiesu īstenošanā pieņemti noteikti nenozīmē, ka tāpat ir jārikojas arī Satversmes tiesai.

Profesors Grenvils Viljams (*Glanville Llewelyn Williams*) teicis: “*Ratio decidendi*, ko nākamā tiesa uzskata par nevajadzīgi plašu, ir sava veida *obiter*, kaut gan stingri spriežot, to nevar uzskatīt par *obiter dicta*. Tāda veida *obiter* parasti dēvē par *obiter ex post facto*. Tiesneši nelieto šo terminoloģiju, bet praksē izvēlas lietot terminus “izskaidrošana” vai “agrāk pieņemto lēmumu interpretācija vēlāka lietā.”⁷⁵ Jāpiebilst, ka šāds iedalījums citur tiesību zinātnē nav uzsvērts un analizēts.

⁷³ MacCormick N., Summers R. *Interpreting Precedents: A Comparative Study*. Pieejams: https://books.google.lv/books?id=uluoDQAAQBAJ&pg=PT318&lpg=PT318&dq=obiter+dictum+in+constitution+and+courts&source=bl&ots=b0QQqF8hhG&sig=ACfU3U3jz6QsZtd0WfaF2JiGM3VPePjAzW&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwi_tMrK-NXoAhURiYsKHUzhBt4Q6AEwEnoECAkOKA#v=onepage&q=obiter&f=false [aplūkots 07.04.2020.]

⁷⁴ [b.a.]. *Obiter Dicta and Ratio Decidendi – A Tug of War*. Pieejams: <http://www.legalserviceindia.com/legal/article-742-obiter-dicta-and-ratio-decidendi-a-tug-of-war.html> [aplūkots 07.04.2020.]

⁷⁵ Кросс Р. *Прецедент в английском праве*. Москва: Юридическая литература, 1985, с.95.

Juridiskajā literatūrā sastopama nostāja, ka “*obiter dicta* nozīmīgums ir proporcionāls tā tiesneša reputācijai, kurš izteicis šo *dicta*”.⁷⁶ Nav šaubu par Satversmes tiesas autoritāti un tās tiesnešu paustajiem viedokļiem izrādīto cieņu Latvijas tiesību sistēmā, līdz ar to Satversmes tiesas nolēmumos ietvertie *obiter dictum* tiek analizēti un izvērtēti ne vien no likumdevēja, bet arī tiesību zinātnieku puses.

Obiter dicta trūkst nolēmuma spēka pat to vairākkārt uzsverot vai atkārtoti lietojot. Tomēr tiesas ir atzinušas, ka ilgstoša noteikta *dicta* pielietošana var to pielīdzināt precedenta spēkam.⁷⁷ To nevar novērtēt par zemu, jo, pirmkārt, ja lietas *ratio* ir strīdīgs jautājums, izteikumam nevajadzētu pārsteidzīgi piešķirt *obiter dictum* statusu un, otrkārt, *obiter* paziņojumi reizēm var kļūt pat ievērojamāki nekā lietas *ratio*.⁷⁸

Juridiskajā literatūrā sastopami arī neviennozīmīgi *obiter dictum* būtības raksturojumi, piemēram: “Izteikuma atzīšana par *dicta* ir izvairīšanās paņēmiens. Daži vēlas apdraudēt tik noderīgu rīku, pakļaujot to destruktīvai analīzei. Kad tiesa kādam izteikumam piešķir *dicta* statusu, tā skaidri pozicionē savu attieksmi, tādējādi demonstrējot savu viedokli un nostāju vai pat secinājumu, ka tā neuzskata par nepieciešamu ievērot šo izteikumu. Citiem vārdiem sakot, kad tiesa apgalvo, ka attiecīgais izteikums ir *obiter dicta*, lielākajā daļā gadījumu tā uzskata to par nepareizu. Nav nepieciešams uzsvērt, ka īpaši tas attiecas uz advokātiem, kad viņi norāda, ka attiecīgais apgalvojums ir *dicta*; advokāts, kurš vēlas nostiprināt savu argumentu, nekad neatzīs, ka autoritāte, uz kuru viņš balstās, ir *obiter dicta*.”⁷⁹

Arī profesori J. A. Holands (*J. A. Holland*) un J. S. Vebs (*J. S. Webb*) izteikuši līdzīga rakstura apgalvojumu: “Lielākā daļa *obiter dictum* no tiesneša puses nekad nav izteikti ar domu, ka tie jāsaprot citādi. Taču jāpatur prātā, ka subjekts var nolemt, ka tiesas izteikums nebija nepieciešams nolēmuma pieņemšanai un līdz ar to nav daļa no *ratio decidendi*, tādējādi izmantojot to kā līdzekli, lai pārvarētu tā saistošo raksturu.”⁸⁰

Tāpat slavenais angļu tiesnesis lords Askvits (*G. Askwith*) atšķirību starp *ratio decidendi* un *obiter dictum* skaidrojis šādi: “Ja jūs piekrītat citam tiesnesim, jūs sakāt, ka šajā sprieduma daļā ir *ratio*. Ja nepiekrītat, sakāt - *obiter*, ar to domājot, ka viņš ir nejēga.”⁸¹

Šāda nostāja gan atzīstama par visnotaļ savdabīgu un cinisku, tomēr iezīmē iespējamo problēmu atsevišķu tiesību sistēmu praksē, kad nolēmuma interpretācija tiek izmantota sev tīkamāka rezultāta sasniegšanai. Autore uzskata, ka tāda rīcība nav pieļaujama un negatīvi

⁷⁶ Trayner's Latin Maxims. Fourth Edition. Collected from The Institutional Writers on the Law of Scotland and other sources. Delhi: Universal Law Publishing, 2006, p.414.

⁷⁷ [b.a.]. Dictum Revisited. Stanford Law Review, 1952, No.4, p.512-513.

⁷⁸ Holland J.A., Webb J.S. 2013, p.194.

⁷⁹ [b.a.]. Dictum Revisited. Stanford Law Review, 1952, No.4, p.509, 515.

⁸⁰ Holland J.A., Webb J.S. 2003, p.156.

⁸¹ Zemribo G. Par notiekošo tiesas zālē: tiesu runa lietas dalībnieku un tiesnešu izpildījumā. Jurista Vārds, 2016, Nr.25, 18.lpp.

ietekmē visa koncepta būtību, novedot pie *ratio* un *dictum* robežšķirtnes nepamatotas izplūšanas. *Obiter dicta* nedrīkst tikt izmantots kā līdzeklis, kura aizsegā izvairīties no tiesas izteiktā apsvēruma, ko cits subjekts neatzīst par pareizu vai labvēlīgu konkrētajai situācijai.

Ņemot vērā to, ka *obiter dictum* ir viss, kas var būt tiesību paziņojums, bet nav atzīstams par *ratio*, varētu šķist, ka atšķirīgs *ratio* uzskatāms par *obiter dicta*, jo tas acīmredzot nevar būt attiecīgā nolēmuma pamata apsvērums. Šāds secinājums varētu novest pie tā, ka nākamās tiesas nevarētu balstīt savu nolēmumu uz neskaidru *ratio decidendi*, lai gan atzītu to par pārliecinošāku argumentu. Līdz ar to pat neviennozīmīgs *decidendi* ietilpst pie *ratio*, nevis *dicta*.⁸² Šis apgalvojums uzskatāmi parāda, cik šaura mēdz būt robeža starp *ratio* un *dictum*.

Ratio decidendi, kas sākotnēji bez papildus iedziļināšanās maldīgi varētu tikt uzverts kā *obiter dicta*, ietverts Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2018-09-0103: “Satversmes tiesa vēlreiz uzsver, ka apstrīdētā regulējuma piemērošanā ir jāievēro samērīguma princips. Pienākums ievērot samērīguma principu nozīmē, ka iestādei un tiesai jāvērtē, vai administratīvā pārkāpuma lietā izņemtās mantas glabāšanas izdevumi ir samērīgi, citstarp ņemot vērā personai piemēroto sodu, tās mantisko stāvokli, kā arī rīcību procesa virzībā un apsverot, vai vispār bija nepieciešams attiecīgo mantu turēt valsts rīcībā.”⁸³ Attiecīgais apgalvojums atzīstams par apsvērumu, kas palīdzējis nonākt pie viena no sprieduma pamata secinājumiem – apstrīdētā regulējuma atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, tātad nav izteikts tikai “garāmejojot”, kas raksturīgi *dictum*.

Līdzīgi maldīgs priekšstats par izteikumu raksturu varētu rasties attiecībā uz Satversmes tiesas spriedumu lietā Nr. 2002-15-01, kurā tiesa izvērtēja likuma “Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 16. punkta 1. apakšpunkta daļā “no 1991. gada 1. janvāra” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 109. pantam. Sprieduma 4. punktā salīdzinoši izvērsti norādīts, ka apstrīdētā norma attiecas uz tām personām, kuras pensionējušās līdz 1996. gada 1. janvārim, taču atšķirīga attieksme pastāv arī starp personām, kuras pensionējas pēc 1996. gada 1. janvāra – tiesības uz apdrošināšanas stāža papildināšanu, ko paredz 2001. gada grozījumi Pensiju likumā, var izmantot gan tās personas, kuras dodas pensijā pēc 2002. gada 1. janvāra, gan arī tās personas, kuras tikai tagad iegūst politiski represētās personas statusu, turpretī personām, kuras pensionējušās laikā no 1996. gada 1. janvāra līdz 2001. gada 31. decembrim, šādas tiesības ir liegtas. Papildus minot reālu piemēru, norādīts: “Satversmes tiesa vērš Saeimas uzmanību uz izveidojušos diskriminējošo situāciju, jo minētās nepilnības var

⁸² McLeod I. 1996, p.151.

⁸³ Satversmes tiesas 14.12.2018. spriedums lietā Nr. 2018-09-0103, 18.3.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2018/03/2018-09-0103_Spriedums-1.pdf#search= [aplūkots 07.03.2020.]

novērst, pieņemot attiecīgus papildinājumus Pensiju likumā.”⁸⁴ Bez iedziļināšanās sprieduma būtībā šo varētu atzīt par *obiter dicta* norādi, tomēr tā izteikta, papildinot Satversmes tiesas apgalvojumu par to, ka Saeimas izraudzītie līdzekļi nav samērīgi izvirzītā mērķa sasniegšanai un uzskatāmi par diskriminējošiem, kā rezultātā tiesa atzina apstrīdēto normu par neatbilstošu Satversmes 91. pantam.

Nolēmuma pamatojuma konstrukcija nemanītos, ja *obiter dicta* atziņa tajā nebūtu ietverta. *Dictum* var kalpot kā tiesas instruments, lai dotu impulsu juridiskai diskusijai, vai arī, ja ir acīmredzami trūkumi normatīvajā regulējumā, dotu likumdevējam norādi par nepieciešamību tos novērst. Tādā veidā juridiskās atziņas, kas izteiktas *obiter dictum*, vēlāk var piemērot ar tādu pašu argumentatīvu spēku kā *ratio decidendi*.⁸⁵

Obiter dictum paziņojumi var izpausties dažādos veidos, piemēram: a) kad tiesnesis izvirza hipotētisku pieņēmumu; b) kad tiesnesis norāda, kāds būtu viņa nolēmums, ja viņš nebūtu bijis saistīts ar judikatūru; c) tiesneša paziņojums, kas ir pilnībā saistīts ar lietas būtiskajiem faktiem, bet viņa viedoklis vairāku tiesnešu sastāvā izskatītajā lietā bija mazākumā, līdz ar to tas nevar būt *ratio decidendi*; d) vispārēja rakstura komentāri, ko tiesnesis izpaudis attiecībā uz apskatāmo tiesību jautājumu.⁸⁶

Jānorāda, ka, ņemot vērā Satversmes tiesas kompetenci un nolēmumu uzbūvi, tās *obiter dictum* apsvērumi nekad neizpaužas kā norāde uz to, kāds lēmums tiktu pieņemts, ja tiesu nesaistītu judikatūra vai tiesneša paziņojums, kas neatbilst pārējo tiesas sastāvā ietilpstošo tiesnešu viedoklim, tomēr nav izslēdzams, ka Satversmes tiesa *obiter* izteikuma veidā varētu izvirzīt hipotētisku pieņēmumu. Savukārt vispārēji komentāri attiecībā uz apskatāmo tiesību jautājumu jau šobrīd konstatējami Satversmes tiesas nolēmumos, piemēram, spriedumā lietā Nr. 2011-11-01 (17.4. punktā) tā norādījusi uz nepieciešamību ņemt vērā spēkā esošās tiesību normas un starptautiskās finansiālās saistības, kad tiek izstrādāts valsts budžeta likums, bet spriedumā lietā Nr. 2012-26-03 (14. punktā) sniegta norāde par tiesību normu nepārprotamas formulēšanas nozīmi.

Nav iespējams izveidot izsmelošu to izteikumu sarakstu, kuri automātiski bez iedziļināšanās atzīstami par *dictum*, jo šādu secinājumu ir iespējams izdarīt tikai visa nolēmuma satura analīzes rezultātā. Tomēr norādītie apsvērumi sniedz aptuvenu ieskatu raksturīgākajos gadījumos, kad attiecīgā tiesas nolēmumā ietvertā atziņa visdrīzāk atzīstama par *obiter dictum*.

⁸⁴ Satversmes tiesas 23.12.2002. spriedums lietā Nr. 2002-15-01, 4.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2002-15-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 01.03.2020.]

⁸⁵ Levits E. 2010, 34.lpp.

⁸⁶ Holland J.A., Webb J.S. 2013, p.193-194.

Tiesas, atzīstot, ka to pienākums ir lemt par strīdus situācijām un nevis abstraktiem vai akadēmiskiem jautājumiem, parasti atsakās sniegt viedokli par vēl nenotikušu situāciju, pat padoma formā valsts likumdošanas vai izpildvaras atzaram, norādot, ka tādā veidā tiktu pārkāptas tai piešķirtās funkcijas. Citādāk ir tad, ja valsts konstitūcija paredz tiesas pienākumu sniegt viedokli pēc likumdevēja un/vai izpildvaras pieprasījuma; tādos gadījumos tiesai, protams, ir jārikojas kā konstitucionālam padomdevējam. Ir acīmredzams, ka ne konstitucionāla rakstura viedokļa sniegšana, ne lietas izlemšana vispārējā kārtībā nerada izņēmumu no tā, ka tiesas funkciju robežas ir saistītas ar jautājuma izlemšanu tiesvedības ietvaros. Gluži otrādi, pareizi izprotot abus tiesai piešķirtos uzdevumus, tas kalpo kā noderīga ilustrācija normatīvo aktu esamībai, nepieciešamībai un apjomam.⁸⁷ Proti, *obiter dictum* pareizai konstatēšanai nepieciešams pārzināt attiecīgās tiesas kompetenci, jo atsevišķos gadījumos tās kompetencē var ietilpt tādu vērtējumu sniegšanai, kas parasti tiek uzskatīti izteikti *dictum* formā. Tā, piemēram, Satversmes tiesas norāde, ka konkrētā tiesību norma ir antikonstitucionāla un tātad spēkā neesoša būs atzīstama par *ratio decidendi*, savukārt tās spriedumā cita starpā izteikts vērtējums par nepieciešamību precizēt vai mainīt tiesisko regulējumu drīzāk atbildīs *obiter dictum* pazīmēm.

Jāpiebilst, ka *dictum* apsvērumi ir viens no nacionālo un starptautisko tiesu savstarpējās mijiedarbības veidiem, proti, starptautiskās tiesas mēdz sniegt mājienu vai ieteikumus par nacionālo tiesu turpmāko rīcību nākotnes “sakāvju” novēršanai starptautiskā līmenī, savukārt nacionālās tiesas *obiter dictum* izteikumus reizēm izmanto, lai informētu starptautisku tiesu par tās viedokli attiecībā uz starptautiskajām tiesībām un starptautisko tiesu nolēmumu robežām – Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa ir šādas rīcības piemērs.⁸⁸

Apkopojot augstāk norādīto, jāsecina, ka, lai gan *obiter dictum* ir obligāti nošķirams no *ratio decidendi*, nav pamata nopelt tā nozīmīgumu. Šis konceptam nepiemīt vispārējs spēks, tomēr tā būtiskums izpaužas caur autoritātes un pārliecinošā spēka prizmu, kas var piemist daudzpusīgi vai izvērsti izteiktiem apsvērumiem. Tāpat jāņem vērā, ka *dictum* var būt gan ļoti īsi, gan plaši, tādēļ to apjomam nav izšķirošas nozīmes norobežošanai no *ratio decidendi*. Atkarībā no *obiter dictum* “svara”, to iedala *judicial dicta*, kas ir pamudinošs, plaši pamatots apsvērumi un *gratis dicta* – virspusēji, nenozīmīgi izteikumi. Turklāt *obiter dictum*

⁸⁷ Cooley R.W., Ames C. L. – editors. Brief Making and the Use of Law. Third Edition. Pieejams: <https://archive.org/details/cu31924051675001/page/n329> [aplūkots 05.05.2019.]

⁸⁸ Landfried C. Judicial Power: How Constitutional Courts Affect Political Transformations. Pieejams: https://books.google.lv/books?id=Xd6CDwAAQBAJ&pg=PT259&lpg=PT259&dq=obiter+dictum+in+constitutional+courts&source=bl&ots=8xjtnWpnn&sig=ACfU3U0imefCGIspii5zqclB_hPBmwq3EA&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwjqsTa-NXoAhVQ_SoKHR9OCkY4ChDoATAEegQIDBA#v=onepage&q=obiter%20dictum%20&f=false [aplūkots 07.04.2020.]

var izpausties dažādos veidos, tādēļ tā konstatēšanai nepieciešamas ne vien teorētiskas, bet arī ilgstoši attīstītas praktiskas zināšanas.

2.3. *Ratio decidendi* un *obiter dictum* Satversmes tiesas nolēmumos – Latvijas tiesību zinātnē nostiprinātais

Neatkarīgi no Satversmes tiesas specifiskās kompetences, tās spriedumi un lēmumi par tiesvedības izbeigšanu, tāpat kā jebkuras citas tiesas nolēmumi, sastāv no *ratio decidendi*, tomēr atsevišķos gadījumos satur arī *obiter dictum* argumentāciju. Turklāt bieži vien Satversmes tiesas nolēmumos izteiktais *obiter*, neatkarīgi tā juridiski nesaistošā spēka, Latvijas tiesību sistēmas attīstībā un pastāvošo problēmu akcentēšanā atstāj vērā ņemamu iespaidu ne vien uz likumdevēju, bet visu sabiedrisko domu kopumā. *Ratio decidendi* un *obiter dictum* konceptu skaidrojums Satversmes tiesas funkciju ietvaros atrodams vairāku Latvijas juristu zinātniskajās publikācijās un, autoresprāt, sniedz pamatu turpmākai analīzei.

Tā Dr. iur. J. Pleps un Mg. iur. E. Pastars norādījuši, ka “līdzīgi citu tiesu nolēmumiem, arī Satversmes tiesas spriedumos ir iespējams konstatēt *ratio decidendi* un *obiter dictum* argumentāciju. *Ratio* argumentācija tiek izmantota, lai pamatotu tos slēdzienus, kādā veidā tiesa nonākusi līdz sprieduma nolēmumu daļā ietvertajai atbildei uz tiesību jautājumu. Tas ir obligāti nepieciešamais argumentācijas minimums ikvienas tiesas nolēmumā, arī Satversmes tiesas spriedumā. Savukārt *obiter dictum* ir tiesas garāmejojot pateikti secinājumi, kuri nepieciešami, lai *ratio* argumentācijai radītu plašāku kontekstu, piešķirtu lielāku juridisko dziļumu vai paustu tiesas viedokli par aktuāliem tiesībpolitikas jautājumiem. Atšķirībā no citām tiesām, Satversmes tiesas sprieduma lietotājam bieži vien noderīgāki likumdošanas un tiesību piemērošanas procesam ir tieši Satversmes tiesas *obiter dictum* izteiktie secinājumi, kas attīsta Satversmes un tiesību sistēmas izpratni Latvijā. Tādējādi Satversmes tiesas sprieduma tēzes pilda arī zinātnisku un izglītojošu funkciju”⁸⁹. Autori uzsver, ka šī argumentācija ir veidota attiecīgās lietas izspriešanai, un jebkurā gadījumā tā nākotnē bieži vien vairs nav izmantojama pietiekami plaši, turpretī Satversmes tiesas argumentācija *obiter dictum* bieži vien Latvijas konstitucionālo iekārtu ietekmē ļoti būtiski, sniedzot atbildes uz tādiem tiesību jautājumiem, kuri vēl līdz galam pat nav noformulēti sprieduma taisīšanas brīdī. Tātad attiecīgie autori sākotnēji uzsvēruši būtiskās atšķirības starp *ratio decidendi* un *obiter dictum*, sniedzot šo konceptu teorētiskās pamatnostādnes (kuras atbilst maģistra darba 2.1. un 2.2. apakšnodaļās analizētajam), taču turpinājumā tās konkretizējuši Satversmes tiesas kompetences prizmā.

⁸⁹ Pleps J., Pastars E. Satversmes lasīšana Satversmes tiesā. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/166504-bsatversmes-lasisana-satversmes-tiesab/> [aplūkots 09.05.2019.]

Turklāt izcelta ievērojamā Satversmes tiesas spriedumos ietvertu *dictum* apsvērumu izmantojamība, kas bieži vien pārsniedz *decidendi* tēžu piemērošanas iespējas.

Savukārt Dr. iur. J. Neimanis apgalvo: “Aplūkojot tiesas sprieduma secinājumu daļā ietvertu tiesību normu interpretācijas saistošo raksturu, jāievēro, ka tiesas sprieduma secinājumu daļu veido dažāda rakstura argumenti un atšķirīga dziļuma argumentācija. To savstarpēja norobežošana nav vienkārša, lai arī tiesa pati ar izteiksmes stilu cenšas nošķirt galvenos tiesas sprieduma argumentus (*ratio decidendi*) no blakus argumentiem, kam nav izšķirošas nozīmes (*obiter dicta*). Parasti tiesa blakus argumentus izklāsta sprieduma beigu daļā pirms saviem apsvērumiem par tiesas sprieduma nolēmumu daļas sekām. Taču vispārinātu kritēriju izveide ir apgrūtināta; katrs tiesas spriedums ir aplūkojams individuāli.”⁹⁰ Tāpat J. Neimanis norādījis, ka, lai arī Satversmes tiesas likuma 32. panta otrās daļas formulējums ir plašāks, tomēr *obiter dicta* argumentus nevar uzskatīt par obligāti saistošiem - to nosaka šo argumentu tikai pakārtotais raksturs tiesas sprieduma nolēmumu daļai.

“Satversmes tiesas *obiter dictum* secinājumiem par atsevišķu Satversmes normu tvērumu piemīt tikai autoritātes spēks, proti, šīs atziņas saista tiktāl, ciktāl tās ir argumentētas un pārliecinošas; no Satversmes tiesas *obiter dictum* secinātā būtu jānošķir gadījumi, kad tā ir vienīgi atklājusi likumdevēja patieso gribu, ko tas ietvēris kādā tiesību normā,”⁹¹ uzsvērusi Dr. iur. D. Amoliņa un Mg. iur. S. Statkus.

Tātad Latvijas tiesību zinātnē vairākkārt uzsvērtu *dictum* juridiski nesaistošā daba, pretstatot juridiski saistošajai nolēmuma daļai – *ratio decidendi*. Dr. iur. J. Neimanis turklāt sniedzis praktiskas norādes par *obiter dictum* raksturīgo atrašanās vietu Satversmes tiesas spriedumu struktūrā, kā arī norādījis, ka tiesa pati ar izteiksmes stilu mēģina lasītājam atvieglot nošķiruma veikšanu starp abiem konceptiem.

Līdz ar to jāsecina, ka Satversmes tiesas likuma 29. panta otrajā prim daļā un 32. panta otrajā daļā norādītais par Satversmes tiesas sprieduma, tajā ietvertās tiesību normu interpretācijas un Satversmes tiesas lēmumā par tiesvedības izbeigšanu lietā ietvertās tiesību normu interpretācijas vispārsaistošo spēku nav absolūts, proti, attiecīgo tiesību normu tvērumā ietilpst *ratio decidendi*, bet ne *obiter dictum* apsvērumi. Šim secinājumam ir liela nozīme gan no teorijas, gan prakses viedokļa, turklāt, autoresprāt, tiesību zinātnē tas netiek pietiekami uzsvērts. Tādējādi bieži vien viss spriedumā vai nolēmumā ietvertais tiek automātiski uzvertts kā vispārsaistošs, neveicot dziļāku analīzi un izvērtējumu. Protams, no juridiskās tehnikas viedokļa attiecīgie Satversmes tiesas likuma panti nav jāpapildina ar konkrētu norādi par

⁹⁰ Neimanis J. 2019, 268.lpp.

⁹¹ Amoliņa D., Statkus S. Piezīmes par "Satversmes lasīšanu Satversmes tiesā". Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/249854-bpiezimes-parbbsatversmesb-lasisanu-bsatversmesb-tiesa/> [aplūkots 09.05.2019.]

nolēmuma apsvērumu diferenciaciju, jo normatīvais akts nepilda tiesību teorijas apguves funkciju.

Atsevišķos gadījumos Satversmes tiesa savos spriedumos ietver norādes likumdevējam par nepieciešamību uzlabot tiesisko regulējumu. Šādas norādes parasti tiek izteiktas *obiter dictum*, tomēr tas nozīmē vērā ņemamu aicinājumu likumdevējam izvērtēt tiesiskā regulējuma pilnveidošanas iespējas arī bez formāla Satversmes tiesas lēmuma par tā neatbilstību Satversmei. Ja likumdevējs nepienācīgi izpilda Satversmes tiesas tiesībpolitiskos apsvērumus, tas nākamajās lietās var novest pie skaidra slēdziena par apstrīdēto normu neatbilstību Satversmei.⁹² Proti, tiesiskas valsts principa attīstība novedusi pie tā, ka Satversmes tiesa spriedumā var arī uzdot likumdevējam atsevišķus uzdevumus vai dot norādes likuma satura jautājumos, ciktāl tas nav pretrunā ar varas dalīšanas principu.⁹³

Satversmes tiesas nolēmumi ietekmē gan likumdevēja rīcības brīvību attiecībā uz konkrēto tiesisko regulējumu, par kuru lēmusi Satversmes tiesa, gan arī sniedz vispārējas vadlīnijas Latvijas tiesiskās sistēmas pilnveidošanā, kas parasti ietekmē arī likumdevēja darbu.⁹⁴

Tātad, izmantojot *obiter dictum* apsvērumus, Satversmes tiesa “signalizē” likumdevējam par nepieciešamību veikt izmaiņas spēkā esošajā normatīvajā regulējumā, tomēr nenorādot, ka tas ir antikonstitucionāls. Šādi apsvērumi nav juridiski saistoši - tiem ir ieteikuma raksturs, taču tālredzīgam likumdevējam jebkurš šāda rakstura Satversmes tiesas aicinājums jāizvērtē īpaši rūpīgi, tādējādi novēršot norādīto neatbilstību pirms par attiecīgā normatīvā regulējuma konstitucionalitāti lemj pati Satversmes tiesa. Proti, likumdevējam tiek dota iespēja rīkoties preventīvi un efektīvi, lai novērstu vēlāku Satversmes tiesas procesa iespējamību. Lai gan parasti Satversmes tiesa šādus apsvērumus izsaka kodolīgi, tie izraisa plašas diskusijas tiesību zinātnieku un citu juristu vidū.

⁹² Pleps J. 2015, 17.lpp.

⁹³ Pastars E. Satversmes tiesas sprieduma nolēmumu daļas izpratne un piemērošanas problēmas. Jurista Vārds, 2016, Nr.7, 10.lpp.

⁹⁴ Pleps J. 2015, 14.lpp.

3. SATVERSMES TIESAS NOLĒMUMOS IETVERTO *OBITER DICTUM* ANALĪZE UN SEKAS

Satversmes tiesa kopš tās izveidošanas 1996. gada 9. decembrī līdz 2020. gada 1. aprīlim pieņēmusi 332 (trīs simti trīsdesmit divus) spriedumus un 103 (viens simts trīs) lēmumus par tiesvedības izbeigšanu. Šīs nodaļas ietvaros autore analizējusi Satversmes tiesas nolēmumos ietvertos *obiter dictum* un likumdevēja, kā arī Ministru kabineta reakciju uz Satversmes tiesas “signalizēšanu”. Konstatētie *dictum* pārskatāmībai strukturēti pēc vienojošiem kritērijiem – satura, adresāta un citām pazīmēm.

3.1. Satversmes tiesas spriedumos ietvertu *obiter dictum* analīze un sekas

Gūstot arvien lielāku sabiedrības atbalstu, izcīnot savu vietu Latvijas konstitucionālo institūciju vidū un stiprinot sevis apzināšanos, Satversmes tiesa 2000. gada 30. augusta spriedumā, izskatot lietu Nr. 2000-03-01 par Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. un 6. punkta un Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9. panta 5. un 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25. pantam, izteikusies *obiter dictum*.

Analizējot Saeimas vēlēšanu likumā un Pilsētas domes un pagasta domes vēlēšanu likumā ietvertu aizliegumu Saeimas un domes vēlēšanās kandidēt, kā arī Saeimā un domē ievēlēt personas, kuras: 1) ir vai ir bijušas PSRS, Latvijas PSR vai ārvalstu valsts drošības dienestu, izlūkdienestu vai pretizlūkošanas dienestu štata darbinieki; 2) pēc 1991. gada 13. janvāra darbojušās PSKP (LKP), Latvijas PSR Darbaļaužu internacionālajā frontē, Darba kolektīvu apvienotajā padomē, Kara un darba veterānu organizācijā, Vislatvijas Sabiedrības glābšanas komitejā vai tās reģionālajās komitejās, Satversmes tiesa sprieduma secinājumu daļas beigās norāda: “Tā kā likumdevējs ir vairākkārt vērtējis demokrātijas attīstības vēsturiskos un politiskos apstākļus kopsakarā ar vēlēšanu tiesību jautājumiem, [...] tiesa neuzskata, ka pašreiz būtu pamats apšaubīt piemērotā līdzekļa un mērķa samērīgumu. Taču likumdevējam, periodiski izvērtējot attiecīgo politisko situāciju valstī un ierobežojumu nepieciešamību un pamatotību, būtu jālemj par ierobežojumu termiņa noteikšanu apstrīdētajās normās, jo šādi pasīvo vēlēšanu tiesību ierobežojumi var pastāvēt tikai noteiktu laiku.”⁹⁵

⁹⁵ Satversmes tiesas 20.08.2000. spiedums lietā Nr. 2000-03-01, 7.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2000-03-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 26.02.2020.]

Tātad Satversmes tiesa “signalizējusi”, ka, lai gan izvērtētais normatīvais regulējums ir tiesisks un pamatots uz sprieduma pieņemšanas brīdi, nākotnē tiesa varētu izdarīt pretēju secinājumu, ja vien likumdevējs neņems vērā tās sniegto norādi.

Satversmes tiesa atkārtoti uz vajadzību pēc iespējas drīzāk pārskatīt attiecīgo ierobežojumu nepieciešamību stingrāk uzsvērusi 2006. gada 15. jūnija spriedumā, vienlaikus konstatējot, ka “likumdevējs ir periodiski centies vērtēt ierobežojumu nepieciešamību”⁹⁶, līdz ar to Satversmes tiesa atzina Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. un 6. punktu un Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9. panta pirmās daļas 5. un 6. punktu par atbilstošiem Satversmei. Tātad Satversmes tiesa atkārtoti aicināja likumdevēju izvērtēt normatīvo regulējumu un tikai tā aktīvas rīcības rezultātā, uzklusot Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta spriedumā norādīto, proti, izvērtējot ierobežojumu nepieciešamību, attiecīgās tiesību normas netika atzītas par Satversmei neatbilstošām.

Neatkarīgi no iepriekšējos divos spriedumos izteiktā *dictum*, minēto tiesību normu atbilstība augstāka juridiskā spēka tiesību normām Satversmes tiesā vērtēta arī trešo reizi (lietā Nr. 2017-25-01) un tās atkārtoti tika atzītas par atbilstošām Satversmei. Līdz ar to Satversmes tiesas “signalizēšana” nav jāuztver tikai kā likumdevējam (atsevišķos gadījumos – citam subjektam) adresēts brīdinājums veikt izmaiņas normatīvajā regulējumā, bieži vien tas ir aicinājums apsvērt dažādus tiesiskus un praktiskus aspektus un, balstoties uz to, izdarīt secinājumus par grozījumu nepieciešamību.

Jāuzsver, ka 2014. gada 6. februārī pieņemti grozījumi Saeimas vēlēšanu likuma 5. pantā, izsakot to jaunā redakcijā un saglabājot 5. punktā nostiprināto aizliegumu pieteikties par kandidātiem un Saeimā ievēlēt personas, kuras ir vai ir bijušas PSRS, Latvijas PSR vai ārvalstu valsts drošības dienestu, izlūkdienestu vai pretizlūkošanas dienestu štata darbinieki, tomēr papildinot, ka izņēmums ir personas, kuras bijušas tikai PSRS vai attiecīgo Latvijas PSR Valsts drošības komitejas plānošanas un finanšu, administratīvi saimnieciskās struktūrvienības darbinieki. Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 6. punktā nekādas izmaiņas netika veiktas.⁹⁷ Savukārt Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likumā vēl joprojām ietverti abi Satversmes tiesas spriedumos analizētie ierobežojumi.⁹⁸ Līdz ar to iespējams secināt, ka likumdevējs ir apsvēris Satversmes tiesas *obiter*, tomēr izmaiņas veicis ierobežotā apjomā.

2006. gada 15. jūnija spriedumā ietilpst vēl viens *obiter dictum*, kurā tiesa aicina Saeimu pārliecināties, vai pašvaldības domes vēlēšanās nepieciešams noteikt ierobežojumus citu

⁹⁶ Satversmes tiesas 15.06.2006. spriedums lietā Nr. 2005-13-0106, 18.7.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2005-13-0106_spriedums.pdf#search= [aplūkots 02.03.2020.]

⁹⁷ Grozījumi Saeimas vēlēšanu likumā: LV likums. Pieņemts 06.02.2014. [22.03.2020. red.]

⁹⁸ Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likums: LV likums. Pieņemts 13.01.1994. [03.03.2020. red.]

Eiropas Savienības valstu pilsoņiem, kuri ir vai ir bijuši savas valsts drošības dienestā, ja Latvijas pilsonim, kurš ir vai ir bijis savas valsts drošības dienestā, šādi ierobežojumi netiek noteikti. Šīs Satversmes tiesas apsvērumā norādītās izmaiņas likumdevējs nav veicis.

Aicinājums apsvērt normatīvā regulējuma ietvaru no Satversmes tiesas puses izteikts 2002. gada 25. februāra spriedumā lietā Nr. 2001-11-0106, kurā izvērtēta likuma “Par nodarbinātību” 6. panta pirmajā daļā ietvertās prasības par patstāvīgās uzturēšanās atļaujas nepieciešamību bezdarbnieka statusa iegūšanai atbilstība Latvijas Republikas Satversmes 91. un 109. pantam. Sprieduma secinājuma daļas beigās Satversmes tiesa *dictum* uzsvērusi, ka “ņemot vērā Latvijas sociālās apdrošināšanas sistēmas mērķi un galvenos pamatprincipus, kā arī to, ka darba ņēmējiem, kuru pastāvīgā dzīvesvieta nav Latvijā, netiek garantētas tiesības uz sociālo nodrošinājumu bezdarba gadījumā, likumdevējam būtu jāizvērtē, vai termiņuzturēšanās atļauju saņēmušie darba ņēmēji (viesstrādnieki), kuri obligāti tiek iesaistīti sociālās apdrošināšanas sistēmā, būtu pakļaujami arī sociālajai apdrošināšanai bezdarba gadījumam”⁹⁹. Tātad šī sprieduma ietvaros Satversmes tiesa mudinājusi likumdevēju apsvērt sociālā nodrošinājuma bezdarba gadījumam subjektu loka paplašināšanu.

Likumdevējs šo Satversmes tiesas *obiter dictum* ņēmis vērā, proti, ar 2007. gada 21. jūnija grozījumiem Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likuma 2. panta otrajā daļā¹⁰⁰ paplašinot to subjektu loku, kas ir tiesīgi saņemt sociālo nodrošinājumu bezdarba gadījumā, tajā ietverot arī personas, kurām ir termiņuzturēšanās atļauja. Likumprojekta anotācijā norādīts, ka “ņemot vērā vairāku direktīvu normas, nepieciešams paplašināt to personu loku, kurām ir tiesības darba zaudēšanas gadījumā saņemt sociālās garantijas (bezdarbnieku pabalstu)”¹⁰¹, bet norādes uz Satversmes tiesas spriedumu nav.

Spriedumā lietā Nr. 2001-02-0106 Satversmes tiesa atzina likuma “Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 1. punktu (daļā par ārvalstnieku un bezvalstnieku, kuru pastāvīgā dzīvesvieta 1991. gada 1. janvārī bija Latvija, apdrošināšanas stāžu) par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 89., 91., 109. pantam, kā arī 1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam un šīs konvencijas 1. protokola 1. pantam. Sprieduma 5. punktā uzsvērts, ka, kaut gan vienu iedzīvotāju grupu ar īpašu atrunu likumā var pielīdzināt citai, Pensiju likuma pārejas noteikumu 1. punktā termins “nepilsoņi” nav minēts, tāpat nav atrunas, ka šā likuma izpratnē, piemēram, jēdziens “bezvalstnieks” ietver arī pilsoņus

⁹⁹ Satversmes tiesas 25.02.2002. spriedums lietā Nr. 2001-11-0106, 3.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2001-11-0106_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 26.02.2020.]

¹⁰⁰ Grozījumi Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likumā: LV likums. Pieņemts 21.06.2007. [22.03.2020. red.]

¹⁰¹ Likumprojekta “Grozījumi Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likumā” anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/C35B9C343B3FFD0FC225725F003FD74A?OpenDocument> [aplūkots 13.04.2020.]

– tātad likumdevējs nav noregulējis jautājumu par nepilsoņu uzkrāto darba periodu laika posmā līdz 1991. gadam un tiem pielīdzināto periodu ieskaitīšanu apdrošināšanas stāžā. Turpinot, Satversmes tiesa norāda: “[..] Jāņem vērā, ka nepilsoņi ir daļa no Latvijas Republikas iedzīvotājiem un minētais jautājums skar viņiem nozīmīgas sociālās tiesības. Likumdevēja kompetencē ir reglamentēt nepilsoņu kā atsevišķa tiesību subjekta līdz 1991. gada 1. janvārim ārpus Latvija uzkrāto darba periodu un tiem pielīdzināto periodu ieskaitīšanu apdrošināšanas stāžā saskaņā ar Satversmi un Latvijai saistošiem starptautiskajiem tiesību aktiem cilvēktiesību jomā.”¹⁰² Šajā gadījumā Satversmes tiesa likumdevējam norādījusi uz normatīvā regulējuma neesamību konkrētā aspektā un šādas situācijas novēršanas nepieciešamību attiecībā uz noteiktu tiesību subjektu un laikposmu.

2008. gada 19. jūnijā, pieņemot grozījumus likumā “Par valsts pensijām”, pārejas noteikumu 1. punktā¹⁰³ līdzās ārvalstniekiem un bezvalstniekiem iekļauti Latvijas nepilsoņi, kas ļauj secināt, ka likumdevējs tiesību normā veicis Satversmes tiesas norādītās izmaiņas, bet ne likumprojekta anotācijā, ne Saeimas sēžu stenogrammās attiecīgais spriedums nav pieminēts.

Savukārt 2003. gada 23. aprīļa spriedumā lietā Nr. 2002-20-0103 Satversmes tiesa, atzīstot likuma „Par valsts noslēpumu” 11. panta piekto daļu un Ministru kabineta 1997. gada 25. jūnija noteikumu Nr.226 „Valsts noslēpuma objektu saraksts” XIV nodaļas 3. punkta vārdus „pārbaudes materiāli” par atbilstošiem Satversmes 92. pantam, papildus sprieduma 5. punktā norādīja uz to, ka likumā nav noteikts, kā tiek pieņemti lēmumi par speciālajām atļaujām un nav nostiprinātas pārbaudāmās personas procesuālās tiesības, kā arī uzsvēra, ka nepieciešams uzlabot šo lēmumu pārsūdzības procesu.¹⁰⁴

Tomēr spriedumā lietā Nr. 2016-06-01 Satversmes tiesa konstatēja, ka “Saeima 14 (četrpadsmit) gadu laikā pēc sprieduma lietā Nr. 2002-20-0103 pieņemšanas nav grozījusi speciālo atļauju piešķiršanas un anulēšanas procedūru un attiecīgo lēmumu pārsūdzības kārtību, likumā joprojām nav noteiktas procesuālās garantijas pārbaudāmajai personai”¹⁰⁵ un atzina likuma “Par valsts noslēpumu” 11. panta piekto daļu un 13. panta trešo daļu, ciktāl šīs normas attiecībā uz lēmumu par speciālās atļaujas anulēšanu noteic, ka ģenerālprokurora lēmums ir

¹⁰² Satversmes tiesas 26.06.2001. spriedums lietā Nr. 2001-02-0106. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2001-02-0106_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 01.03.2020.]

¹⁰³ Grozījumi likumā Par valsts pensijām: LV likums. Pieņemts 19.06.2008. [22.03.2020. red.]

¹⁰⁴ Satversmes tiesas 23.04.2003. spriedums lietā Nr. 2002-20-0103, 5.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2002-20-0103_Spriedums.pdf#search=2002-20-0103 [aplūkots 05.03.2020.]

¹⁰⁵ Satversmes tiesas 10.02.2017. spriedums lietā Nr. 2016-06-01, 35.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/04/2016-06-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 05.03.2020.]

galīgs un nav pārsūdzams, par neatbilstošām Satversmei. Tātad Satversmes tiesas spriedumā ietvertā *obiter dicta* ignorēšana vairāku gadu garumā noveda pie tiesas sprieduma, kurā norma atzīta par konstitūcijai neatbilstošu. Attiecīgajā situācija likumdevējs nebija rīkojies tālredzīgi un preventīvi.

Gratis dicta, t.i., virspusēja piebilde, ietverta 2002. gada 22. oktobra spriedumā lietā Nr. 2002-04-03, kurā Satversmes tiesa atzinusi Ieslodzījuma vietu pārvaldes ar 2001. gada 9. maija pavēli Nr. 63 apstiprināto "Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumu" 68. punktu un 6. pielikumu par neatbilstošiem Satversmes 64. un 89 pantam, papildus vēršot likumdevēja uzmanību uz to, "ka "Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumu" 6. pielikuma ailē "vārds, uzvārds, tēva vārds" ietvertā prasība norādīt tēva vārdu neatbilst latviešu literārās valodas normām, līdz ar to ir apšaubāma šīs ailes atbildība Valsts valodas likuma 8. panta pirmās daļas un 23. panta pirmās daļas prasībām, kas attiecīgi noteic, ka valsts un pašvaldības iestādēs lietvedībā un dokumentos lietojama valsts valoda un oficiālajā saziņā latviešu valoda lietojama, ievērojot spēkā esošās literārās valodas prasmes"¹⁰⁶. Protams, apstrīdēto noteikumu 6. pielikumā izvirzītā prasība norādīt tēva vārdu nebija pamats tiesas secinājumam par "Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumu" neatbilstību Satversmei, līdz ar to Satversmes tiesa tikai *dicta* apsvēruma veidā papildus uzsvērusi noteikumu juridiskas izvērtēšanas gaitā konstatēto nepilnību.

2007. gada 27. novembrī pieņemti jauni Ministru kabineta noteikumi ar tādu pašu nosaukumu, proti, "Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumi"¹⁰⁷, kuri vairs neparedz pienākumu norādīt ne vien personas vārdu un uzvārdu, bet arī tēva vārdu. Tādējādi ir novērsts vitāli svarīgu cilvēktiesību - tiesību uz privāto dzīvi – iespējamais aizskārums.

Uz likumdevēju vērsts mudinājums rīkoties ātrāk izriet no Satversmes tiesas 2003. gada 6. oktobra sprieduma (lietā Nr. 2003-08-01) 6. punkta, kurā izvērsti analizētas no dalības Eiropas Savienībā izrietošās saistības kopsakarā ar tā brīža spēkā esošajiem Latvijas normatīvajiem aktiem, līdz ar to konstatējot: "Latvija līdz 2001. gada beigām bija apņēmusies izstrādāt arī likumu „Grozījumi Latvijas Republikas Advokatūras likumā” un Ministru kabineta noteikumus „Prasības Latvijā praktizējošo Eiropas Savienības dalībvalstu advokātu profesionālajai kvalifikācijai un viņu profesionālās prakses noteikumi”. Taču tikai nesen Saeimā otrajā lasījumā ir izskatīti grozījumi Advokatūras likumā, kur iestrādātas Eiropas Savienības direktīvu prasības. Tādējādi Latvijai nepieciešams steidzami grozīt tiesību uz

¹⁰⁶ Satversmes tiesas 22.10.2002. spriedums lietā Nr. 2002-04-03, 7.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2002-04-03_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 01.03.2020.]

¹⁰⁷ Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumi: Ministru kabineta 2007. gada 27. novembra noteikumi Nr. 800. [14.03.2020. red.]

juridisko palīdzību tiesisko regulējumu tādā veidā, lai tas atbilstu Eiropas Savienības prasībām.”¹⁰⁸

Attiecīgie grozījumi Latvijas Republikas Advokatūras likumā pieņemti 2003. gada 30. oktobrī, tātad mazāk nekā mēneša laikā pēc Satversmes tiesas sprieduma, tomēr nevar viennozīmīgi apgalvot, ka tieši tiesas spriedums bija galvenais pamudinājums rīkoties steidzami.

Judicial dicta, proti, plašs un izvērstis izklāsts konstatējams spriedumā lietā Nr. 2004-16-01, kurā, atzīstot Administratīvā procesa likuma 124. panta pirmās daļas un otrās daļas par valsts nodevas samaksu administratīvo pārkāpumu lietās atbilstību Satversmes 92. pantam, Satversmes tiesa detalizēti pievērsusies Administratīvā procesa likuma 3. panta piemērošanas analīzei, tā rezultātā norādot, ka “Administratīvā procesa likuma 3. panta otrās daļas redakcija [administratīvais process tiesā notiek saskaņā ar šo likumu – *aut. piez.*] rada maldinošu priekšstatu par citos normatīvajos aktos ietverto tiesību normu piemērošanas aizliegumu administratīvajā procesā tiesā, tādējādi būtu apsverams jautājums par minētās tiesību normas izteikšanu jaunā redakcijā”¹⁰⁹. Attiecīgajā gadījumā *dicta* ir tik detalizēts un apskatīts no dažādiem aspektiem, ka sākotnēji rada maldinošu iespaidu par tā atbilstību *ratio decidendi* pazīmēm, tomēr izšķiroša nozīme ir tam, ka šie apsvērumi neietekmēja Satversmes tiesas sprieduma nolēmuma daļā norādīto.

Attiecīgais Satversmes tiesas sprieduma aspekts izraisīja plašas diskusijas juristu vidū. Tā, piemēram, izvērstu analīzi sniedzis Dr. iur. J. Pleps, norādot, ka “nenoliedzami visbūtiskākais jautājums [spriedumā] saistījās ar Administratīvā procesa likuma 3. panta otrās daļas interpretāciju, kas būtiski pārgrozīja administratīvo tiesu praksē izveidojušos izpratni par šīs normas tvērumu”¹¹⁰. Savukārt Dr. iur. J. Briede uzsvērusi, ka “Satversmes tiesas sprieduma rezultātā Administratīvā procesa likuma 3. panta otrā daļa faktiski ir zaudējusi savu jēgu un nav piemērojama, bet 3. panta pirmā daļa tikai atkārtoti 15. panta septīto daļu un tādēļ ir lieka”¹¹¹. Tas apliecina jau autores iepriekš norādīto apgalvojumu, ka Satversmes tiesas *obiter dictum* apsvērumi mēdz izraisīt diskusijas tiesību zinātnieku vidū.

¹⁰⁸ Satversmes tiesas 06.10.2003. spriedums lietā Nr. 2003-08-01, 6.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2003-08-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 02.03.2020.]

¹⁰⁹ Satversmes tiesas 04.01.2004. spriedums lietā Nr. 2004-16-01, 10.-18.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2004-16-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 02.03.2020.]

¹¹⁰ Pleps J. Kad saduras Satversmes tiesas un administratīvo tiesu lemtais. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/99609-kad-saduras-satversmes-tiesas-un-administrativo-tiesu-lemtais/> [aplūkots 09.04.2020.]

¹¹¹ Briede J. Vai likumdevējs nodarbojas ar liekvārdību. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/99605-vai-likumdevajs-nodarbojas-ar-liekvardibu/> [aplūkots 09.04.2020.]

Satversmes tiesas norādītā problēma novērsta ar 2006. gada 26. oktobra grozījumiem Administratīvā procesa likumā, izsakot 3. panta otro daļu jaunā redakcijā, kas paredz: “Administratīvais process tiesā notiek saskaņā ar šo likumu. Ja cita likuma speciālā tiesību norma nosaka citu kārtību, kas nav pretrunā ar šā likuma pamatmērķiem un principiem, administratīvajā procesā tiesā piemēro cita likuma speciālo tiesību normu.”¹¹² Likumprojekta anotācijā gan nav konkrētas norādes uz Satversmes tiesas spriedumu, tomēr, pamatojot grozījumu nepieciešamību, uzsvērt, ka “iestādēm un administratīvajām tiesām praksē piemērojot Administratīvā procesa likumu, ir identificētas Administratīvā procesa likuma normu neprecizitātes, kuras novēršot, administratīvo procesu iespējams pilnveidot un tādējādi padarīt ātrāku un efektīvāku”¹¹³.

Obiter dictum ietverts arī Satversmes tiesas 2005. gada 17. janvāra spriedumā, t.i., tā 10. punktā norādot, ka “Satversmes tiesa saskata atsevišķas šķīrējtiesas procesa problēmas, kuras pastāv un pēdējā laikā īpaši uzsvērtas Latvijas tiesību zinātnē un praksē”¹¹⁴ un turpmāk tekstā norādot uz virkni šķīrējtiesas procesa problēmām, piemēram, izpildu raksta izsniegšanas procedūru, šķīrējtiesas sprieduma apstrīdēšanu, šķīrējtiesas darba kontroli. Konstatējot, ka normatīvā regulējuma nepilnības saistībā ar šķīrējtiesas sprieduma apstrīdēšanu nav novērstas nedz Civilprocesa likumā, nedz Šķīrējtiesas likumā, Satversmes tiesa šo problēmu stingrākā tonī atkārtoti uzsvērusi 2014. gada 28. novembra spriedumā lietā Nr. 2014-09-01: “Ņemot vērā citastarp arī pieaicināto personu norādītās šķīrējtiesu darbībā konstatētās problēmas un izpildu raksta izsniegšanas regulējuma trūkumus, starptautiski akceptētajam šķīrējtiesas sprieduma apstrīdēšanas institūtam Latvijā būtu sevišķi liela nozīme. Tāpēc Satversmes tiesa atkārtoti vērš Saeimas uzmanību uz nepieciešamību noteikt šķīrējtiesas sprieduma apstrīdēšanas pamatus un kārtību”¹¹⁵.

Tomēr likumdevējs nav ņēmis vērā Satversmes tiesas uzsvērtās problēmas vairākos šķīrējtiesas procesa aspektos, lai gan uz konkrētajām nepilnībām norādījuši arī tiesību zinātnieki, piemēram, Dr. iur. L. Rasnačs, uzsverot, ka “šķīrējtiesu regulējuma pilnveidošanas

¹¹² Grozījumi Administratīvā procesa likumā: LV likums. Pieņemts 26.10.2006. [21.03.2020. red.]

¹¹³ Likumprojekta “Grozījumi Administratīvā procesa likumā” anotācija. Pieejama: https://www.saeima.lv/L_Saeima8/lasa-dd=LP1651_0.htm [aplūkots 13.04.2020.]

¹¹⁴ Satversmes tiesas 17.01.2005. spriedums lietā Nr. 2004-10-01, 10.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2004-10-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 02.03.2020.]

¹¹⁵ Satversmes tiesas 28.11.2014. spriedums lietā Nr. 2014-09-01, 22.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2014/03/2014-09-01_Spriedums.pdf#search=2014.%20gada%208.%20novembra%20spriedums [aplūkots 15.03.2020.]

iespējas Latvijā vēl arvien ir ļoti plašas, ko netieši, bet uzskatāmi apliecina 2014. gada 28. novembra Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2014-09-01”¹¹⁶.

2007. gada 9. oktobra spriedumā Satversmes tiesa, konstatējot, ka apstrīdēta norma neatbilst Satversmes 64. pantam, līdz ar to nav nepieciešams papildus izvērtēt tās atbilstību Satversmes 91. un 109. pantam, tomēr *obiter dictum* “signalizēja” Saeimai, ka attiecīga norma ierobežo Satversmes 109. pantā ietvertās pamattiesības uz sociālo nodrošinājumu un uzsvēra, ka “nav pieļaujama personas pamattiesību ierobežošana, atsaucoties uz neskaidru vai pārprotamu likumdevēja pilnvarojumu; ja likumdevēja pilnvarojuma apjoms rada šaubas, Ministru kabinetam šis pilnvarojums ir jāīsteno, iespēju robežās izvairoties no personas pamattiesību ierobežošanas, ja vien uz ierobežojuma nepieciešamību nav tieši norādīts pilnvarojošajā normā”¹¹⁷. Tātad šajā situācijā specifisku apstākļu dēļ Satversmes tiesa sniedza īsu norādi *obiter dictum* par normas konstitucionalitāti, lai gan parasti šādi apsvērumi ietilptu *ratio decidendi* un mudināja ievērot tiesību teorijā nostiprinātās atziņas.

Savukārt norāde uz kompetences robežu *obiter dicta* apsvēruma veidā iekļauta Satversmes tiesas 2007. gada 26. aprīļa spriedumā (lietā Nr. 2006-38-03): “Ne Satversmes tiesas likums, ne Teritorijas plānošanas likums un citi teritorijas plānošanu regulējošie normatīvie akti neparedz termiņu, kāda persona var Satversmes tiesā pārsūdzēt vietējās pašvaldības teritorijas plānojumu. [...] noteikt termiņu, kādā persona var Satversmes tiesā pārsūdzēt teritorijas plānojumu [...] – tas ir likumdevēja kompetencē ietilpstošs jautājums.”¹¹⁸ Satversmes tiesa līdz ar to mudināja likumdevēju šādu termiņu iekļaut kādā normatīvajā aktā.

Ar 2009. gada 10. decembra grozījumiem Satversmes tiesas likums papildināts ar 19.³ pantu, tā otrajā daļā paredzot, ka “pieteikumu par lietas ierosināšanu attiecībā uz vietējās pašvaldības teritorijas plānojumu (arī detālpilānojumu) Satversmes tiesai var iesniegt sešu mēnešu laikā pēc attiecīgo saistošo noteikumu spēkā stāšanās dienas”¹¹⁹. Tātad likumdevējs ir ņēmis vērā Satversmes tiesas norādi, nosakot termiņu, kādā persona Satversmes tiesā var pārsūdzēt teritorijas plānojumu.

Īss aicinājums precizēt normatīvo regulējumu, precīzāk – Civilprocesa likumu attiecībā uz Senāta rīcības sēdes kompetenci, lemjot par lietas nodošanu izskatīšanai kasācijas kārtībā –

¹¹⁶ Rasnačs L. Pārdomas par civilprocesuālo jurisdikciju un tās regulējuma pilnveidošanas iespējām. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/270349-pardomas-par-civilprocesualo-jurisdikciju-un-tas-regulejuma-pilnveidosanas-iespejam/> [aplūkots 06.04.2020.]

¹¹⁷ Satversmes tiesas 09.10.2007. spriedums lietā Nr. 2007-04-03, 26.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2007-04-03_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 03.03.2020.]

¹¹⁸ Satversmes tiesas 26.04.2007. spriedums lietā Nr. 2006-38-03, 9.2.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2006-38-03_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 03.03.2020.]

¹¹⁹ Grozījumi Satversmes tiesas likumā: LV likums. Pieņemts 10.12.2009. [22.03.2020. red.]

nostiprināts spriedumā lietā Nr. 2007-22-01¹²⁰, kā arī atkārtoti uzsvērts spriedumā lietā Nr. 2013-02-01, aicinot Civilprocesa likumā ietvert Administratīvā procesa likuma 338.¹ pantam analogisku regulējumu¹²¹.

Likumdevējs, ievērojot attiecīgo pamudinājumu, ar 2016. gada 9. jūnija grozījumiem Civilprocesa likumā, 464.¹ panta otrās daļas 1. un 2. punktu izteicis jaunā¹²², Administratīvā procesa likuma 338.¹ panta otrajai daļai analogiskā redakcijā. Jāpiebilst, ka gan atsevišķas spriedumā lietā Nr. 2007-22-01, gan spriedumā lietā Nr. 2013-02-01 ietvertās atziņas citētas likumprojekta anotācijā¹²³, tomēr konkrēti neizceļot Satversmes tiesas *dicta* apsvērumu.

Tāpat mudinājums veikt precizējumu normatīvajā regulējuma *obiter* apsvēruma veidā izteikts spriedumā lietā Nr. 2019-08-01, proti, Satversmes tiesa vērsusi likumdevēja uzmanību uz to, ka tas nav noteicis tādu tiesību aizsardzības līdzekli, ar kuru atsevišķs Saeimas deputāts kā konstitucionāla valsts varas orgāna daļa varētu aizsargāt sava amata pilnvaras to aizskāruma gadījumā. Šis spriedums pieņemts 2019. gada 23. decembrī, tādēļ nav iespējams izvērtēt likumdevēja rīcību attiecībā uz Satversmes tiesas norādi.

Savdabīgs *dictum* ietverts 2011. gada 14. marta spriedumā, kurā Pacientu tiesību likuma 10. panta piektās daļas 6. punkts, ciktāl tas neparedz tiesības Valsts kontrolei pieprasīt savu likumā noteikto funkciju veikšanai nepieciešamo informāciju par pacientu, atzīts par atbilstošu Satversmei. Tomēr Satversmes tiesa norādīja, ka “šajā spriedumā minētais neierobežo likumdevēja tiesības lemt par Pacientu tiesību likuma grozīšanu vai citu tiesību aktu pieņemšanu nolūkā piešķirt Valsts kontrolei tiesības pieprasīt informāciju par pacientu”. Tātad Satversmes tiesa, norādot, ka likumdevējs, veicot zināmus tiesiskus apsvērumus, varētu paplašināt to subjektu loku, kuram ir pieeja informācijai par pacientu, nevis mudināja veikt grozījumus tiesiskajā regulējumā, bet gan izskaidroja attiecīgā sprieduma juridisko seku robežas.

Līdzīgas būtības norāde *dictum* veidā ietverta arī Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2013-18-01, norādot – izskatāmajā lietā apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 92. panta pirmajam teikumam ir vērtēta kopsakarā ar konkrētās lietas faktiskajiem apstākļiem, papildinot, ka lietā nav vērtēti citi gadījumi, kad īpaši pakļauto personu (ieslodzīto) tiesības vērsties tiesā

¹²⁰ Satversmes tiesas 02.06.2008. spriedums lietā Nr. 2007-22-01, 18.3.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2007-22-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 03.03.2020.]

¹²¹ Satversmes tiesas 21.10.2013. spriedums lietā Nr. 2013-02-01, 10.3.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2013-02-01_Spriedums.pdf#search=2013-02-01 [aplūkots 15.03.2020.]

¹²² Grozījumi Civilprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 09.06.2016. [21.03.2020. red.]

¹²³ Likumprojekta “Grozījumi Civilprocesa likumā” anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/14427D97B97A4181C2257F940032334C?OpenDocument> [aplūkots 13.04.2020.]

varētu tikt ierobežotas, pamatojoties uz Latvijas Soduzpildes kodeksā noteiktu aizliegumu. Vienlaikus uzsvērts - likumdevējam jāņem vērā, ka Satversmes 92. panta pirmais teikums gadījumos, kad tiek skartas personas tiesības un likumiskās intereses, prasa nodrošināt personai vismaz minimālās tiesības vērsties tiesā.¹²⁴

Satversmes tiesa ir vērsusi arī likumdevēja uzmanību uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi, tā spriedumā lietā Nr. 2013-08-01 norādīts: “Eiropas Cilvēktiesību tiesa, izskatot lietas par protesta institūta atbilstību *res judicata* principam, norādījusi - tām valstīm, kurās attiecīgā sistēma pastāv, ir jāgādā par to, lai pēc protesta ierosināto lietu izskatīšana nebūtu ilgstoša vai pat bezgalīga. [...] Līdz ar to Saeimai *de lege ferenda* ir pienākums apsvērt Civilprocesa likuma 483. pantā paredzēto protesta iesniegšanas termiņu.”¹²⁵

Maģistra darba 2.2. apakšnodaļā norādīts, ka *obiter dictum* apgalvojumus mēdz sniegt arī starptautiskas tiesas un spriedumā lietā Nr. 2013-08-01 Satversmes tiesa uzsvērusi Eiropas Cilvēktiesību tiesas *dictum*, to konkretizējot attiecībā uz Latvijas normatīvo regulējumu. Tomēr likumdevējs nav ņēmis vērā šo Satversmes tiesas *obiter* ieteikumu, jo Civilprocesa likuma 483. pantā joprojām nostiprināts 10 gadus ilgs protesta iesniegšanas termiņš¹²⁶.

Savukārt spriedumā lietā Nr. 2018-25-01 Satversmes tiesa *obiter dictum* veidā vērsusi Saeimas uzmanību uz Eiropas komitejas spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai secinājumiem, aicinot Latvijas iestādes būtiski palielināt ieslodzītajiem atļautu apmeklējumu skaitu.¹²⁷ Ņemot vērā, ka attiecīgais spriedums pieņemts nesen, t.i., 2019. gada 7. novembrī, nav pamatoti analizēt likumdevēja reakciju uz attiecīgo pamudinājumu.

2015. gada 8. aprīļa spriedumā (11.2. punktā) Satversmes tiesa ir atkārtoti *obiter dictum* uzsvērusi to, kas bija izteikts tās lēmumā par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-31-01, t.i., par konfiskācijas soda piemērošanas un izpildes regulējuma būtiskiem trūkumiem. Neatkarīgi no tā, ka attiecīgā problēma uzsvērtā lēmumā par tiesvedības izbeigšanu, likumdevējs nebija novērsis konstatētās nepilnības un Satversmes tiesa sprieduma secinājuma daļas beigās norādīja, ka Krimināllikumā noteikto soda veidu izvēle ir politiska izšķiršanās, bet “daļa Eiropas valstu ir atteikušās no mantas konfiskācijas kā soda veida krimināltiesības un

¹²⁴ Satversmes tiesas 10.06.2014. spriedums lietā Nr. 2013-18-01, 15.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2013-18-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 05.03.2020.]

¹²⁵ Satversmes tiesas 09.01.2014. spriedums lietā Nr. 2013-08-01, 18.2.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2013-08-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 04.03.2020.]

¹²⁶ Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts 14.10.1998. [27.03.2020. red.]

¹²⁷ Satversmes tiesas 07.11.2019. spriedums lietā Nr. 2018-25-01, 30.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2018/12/2018-25-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 04.03.2020.]

priekšroku devušas plašākai nelegāli iegūtas mantas vai ar noziedzīgu nodarījumu saistītas mantas konfiskācijai – tas norāda uz soda mērķu attīstību uz vērtību maiņu Eiropas tiesiskajā telpā; tādēļ Saeimai būtu periodiski jāizvērtē nepieciešamība saglabāt mantas konfiskāciju kā soda veidu”¹²⁸. Tātad Satversmes tiesa mudināja likumdevēju apdomāt risinājumu, kas būtu atbilstošāks Eiropas tiesiskajai telpai. Tomēr likumdevējs vēl joprojām mantas konfiskāciju ir saglabājis kā vienu no soda veidiem krimināltiesībās.

Obiter apsvērumu veidā Satversmes tiesa reizēm mudina sekot līdzi dažādu jomu attīstības ietekmei uz normatīvo regulējumu vai praktiska rakstura jautājumiem, tā 2018. gada 11. oktobra spriedumā Satversmes tiesa vērsusi likumdevēja uzmanību uz to, ka “informācijas tehnoloģiju straujās attīstības rezultātā ir būtiski paplašinājušās arī tiesu iespējas piekļūt dažādām datubāzēm [..]; tehnoloģiju, tiesu sistēmas un sabiedrības locekļu savstarpējo tiesisko attiecību attīstības rezultātā tiesiskais regulējums, kas savulaik bijis atbilstošs augstāka juridiskā spēka tiesību normām, var novecot un galu galā pat pārkāpt personas pamattiesības”¹²⁹.

Savukārt Satversmes tiesai neraksturīgs *obiter dictum* ietverts 2019. gada 18. aprīļa spriedumā: “Saeima norāda, ka tiesiskais regulējums, kas paredz pārkompensācijas novēršanu, atbilst Elektroenerģijas tirgus likuma mērķim nodrošināt, ka elektroenerģija tās galapatērētājiem ir pieejama par pamatotu cenu, bet, lai nodrošinātu likumdevēja izvirzītā mērķa īstenošanu attiecībā uz vēsturiskajiem periodiem, papildus izstrādātajam pārkompensācijas izlīdzināšanas mehānismam varētu būt nepieciešams izstrādāt vēl arī tādu mehānismu, kurā būtu ņemts vērā viss konkrētam elektroenerģijas ražotājam sniegtais valsts atbalsts.”¹³⁰ Satversmes tiesa šajā spriedumā secināja, ka apstrīdētas normas, kas regulē pārkompensācijas aprēķinu, atbilst likumdevēja izvirzītajam mērķim, turklāt norādīja, ka, ja Saeima uzskata, ka nepieciešams noteikt citādu pārkompensācijas aprēķinu, tā ir tiesīga par to lemt. Būtībā Satversmes tiesa uzvērusi, ka attiecīgajā spriedumā tiesa izvērtējusi apstrīdētas normas, tomēr papildus mehānismu izstrāde ir likumdevēja kompetencē ietilpstošs jautājums, kura juridisku vērtējumu tiesa attiecīgajā situācijā nav tiesīga sniegt.

Savukārt ieteikums nākotnē pārskatīt tiesību normu, kas uz sprieduma pieņemšanas brīdi atzīta par atbilstošu Satversmei, izriet no sprieduma lietā Nr. 2005-08-01: “Tiesa vērš Saeimas un Ministru kabineta uzmanību uz to, ka, turpinot pilnveidot Pensiju likuma pārejas noteikumu

¹²⁸ Satversmes tiesas 08.04.2015. spriedums lietā Nr. 2014-34-01, 20.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2014-34-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 05.03.2020.]

¹²⁹ Satversmes tiesas 11.10.2018. spriedums lietā Nr. 2017-30-01, 19.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2017/11/2017-30-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 06.03.2020.]

¹³⁰ Satversmes tiesas 18.04.2019. spriedums lietā Nr. 2018-16-03, 16.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2018/08/2018-16-03_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 07.03.2020.]

15. punktu, nepieciešams noteikt saudzējošāku attieksmi pret personām, kuru valsts pensija pārsniedz pieckāršu valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, jo inflācija skar visus. Šīm personām varētu tikt indeksēta noteikta pensijas daļa.”¹³¹ Tātad Satversmes tiesa ne vien norādījusi uz nepieciešamību izvērtēt tiesību normu, bet arī devusi konkrētu piemēru kā varētu panākt taisnīgu risinājumu. Arī spriedumā lietā Nr. 2007-01-01 Satversmes tiesa, lai gan apstrīdētās normas atzina par Satversmei atbilstošām, tomēr mudināja “periodiski pārskatīt to saturu”¹³², citādāk tas vēlāk varētu novest pie pretēja secinājuma izdarīšanas. Tāds pats likumdevējam adresēts aicinājums ietverts Satversmes tiesas 2013. gada 10. maija spriedumā lietā Nr. 2012-16-01 (31.5. punkts), 2014. gada 12. februāra spriedumā lietā Nr. 2013-05-01 (21. punkts), 2014. gada 9. janvāra spriedumā lietā Nr. 2013-08-01 (18.2. punkts), 2015. gada 23. novembra spriedumā lietā Nr. 2015-10-01 (18.3. punkts), 2017. gada 10. februāra spriedumā lietā Nr. 2016-06-01 (35. punkts), 2018. gada 11. oktobra spriedumā lietā Nr. 2017-30-01 (19.punkts). Tātad aicinājums periodiski izvērtēt tiesisko regulējumu no Satversmes tiesas puses tiek izteikts diezgan bieži. Konstatēt to, vai Saeima un Ministru kabinets ir ņēmuši vērā šāda rakstura aicinājumus dokumentu nepieejamības dēļ ir sarežģīti, proti, Satversmes tiesas norādes attiecas uz nepieciešamību apsvērt izmaiņas, līdz ar to šādas darbības rezultātā kompetentās personas var nonākt pie secinājuma, ka nekādas izmaiņas nav nepieciešamas un turpmāka rīcība šajā jautājumā līdz ar to netiek veikta.

Ļoti līdzīgas būtības, tomēr izvērstāks *obiter* atrodams Satversmes tiesas 2013. gada 28. jūnija spriedumā: “Tiesību normas izdevējam *ex officio* arī pēc tiesību normas spēkā stāšanās ir iespēju robežās jāseko līdz tam, vai tiesību piemērošanas praksē šī norma patiešām efektīvi pilda savu uzdevumu. [...] Satversmes tiesa jau daudzkārt norādījusi, ka tiesību normas izdevējam ir pienākums pēc zināma termiņa vēlreiz apsvērt, vai attiecīgais tiesiskais regulējums joprojām ir efektīvs, piemērots un nepieciešams un vai tas nebūtu kādā veidā pilnveidojams. [...] Tiesību normas izdevēja pienākums ir rūpēties par to, lai tiesību norma tiktu formulēta tik nepārprotami, ka to varētu pareizi interpretēt un piemērot, bet indivīds varētu apzināties tās piemērošanas tiesiskās sekas.”¹³³ Šajā spriedumā tiesa uzsvērusi nepieciešamību regulāri sekot līdz tiesību normas darbībai praksē un, konstatējot zināmas problēmas, to pilnveidot – likumdevēja darbs nebeidzas līdz ar tiesību normas stāšanos spēkā.

¹³¹ Satversmes tiesas 11.11.2005. spriedums lietā Nr. 2005-08-01, 9.5.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2005-08-01_spriedums.pdf#search= [aplūkots 02.03.2020.]

¹³² Satversmes tiesas 08.06.2007. spriedums lietā Nr. 2007-01-01, 26.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2007-01-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 03.03.2020.]

¹³³ Satversmes tiesas 28.06.2013. spriedums lietā Nr. 2012-26-03, 14.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2012-26-03_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 04.03.2020.]

Satversmes tiesa var signalizēt arī par tās iepriekšējā spriedumā noteiktā ignorēšanu, tā spriedumā lietā Nr. 2007-12-03 Satversmes tiesa vērsa Ministru kabineta uzmanību uz “nepieciešamību gādāt par valsts pārvaldes iestāžu sadarbību nolūkā nodrošināt efektīvu teritorijas kontroli, kā arī uz pienākumu nodrošināt Satversmes tiesas spriedumu saistošo spēku”¹³⁴. Valsts pārvaldes iestāžu sadarbība efektīvai teritorijas plānošanas kontrolei atkārtoti uzsvērtā Satversmes tiesas 2011. gada 12. maija spriedumā un 2014. gada 9. oktobra spriedumā. Šī *obiter* ievērošanai ir nozīme no praktiskās īstenošanas viedokļa, ko nav iespējams izvērtēt, apskatot vien dažāda rakstura normatīvos aktus vai dokumentus, līdz ar to autore neizvirza argumentus par Ministru kabineta rīcību attiecībā uz *dictum* ievērošanu.

Arī 2010. gada 14. decembra spriedumā lietā Nr. 2010-39-01 paaugstinātā tonī uzsvērtā tiesas iepriekšējo spriedumu ignorēšana: “Satversmes tiesa vērs uzmanību uz to, ka šis ir jau trešais spriedums par tiesnešu atalgojuma samazināšanu šā gada laikā un līdz šīs lietas izskatīšanai likumdevējs nav lēmis par izmaiņām.”¹³⁵ Nepieciešamie grozījumi likumā “Par tiesu varu” pieņemti 2010. gada 16. decembrī, likumprojekta sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumā (anotācijā) vairākkārt norādot uz iepriekšējiem 2 (diviem) Satversmes tiesas spriedumiem, kuros analizēta tiesnešu atalgojuma samazināšana¹³⁶ – lietā Nr. 2009-11-01 un lietā Nr. 2009-111-01. Ņemot vērā, ka attiecīgie grozījumi pieņemti vien pāris dienas vēlāk nekā Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2010-39-01, turklāt grozījumi veikti pamatojoties uz spriedumiem lietās Nr. 2009-11-01 un Nr. 2009-111-01, būtu absurdi apgalvot, ka likumdevējs ņēmis vērā Satversmes tiesas 2010. gada 14. decembra spriedumā ietverto *dictum* aicinājumu rīkoties atbilstoši iepriekšējos spriedumos noteiktajam.

Izvērtējot Valsts valodas likuma 19. panta, Ministru kabineta 2002. gada 22. augusta noteikumu Nr. 295 “Noteikumi par vārdu un uzvārdu rakstību un identifikāciju” un Ministru kabineta 1995. gada 24. oktobra noteikumu Nr. 310 “Noteikumi par Latvijas pilsoņu pasēm” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 116. pantam, Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2001-04-0103 norāda: “Bez tam personas identifikācijas nolūkā, kā arī tādēļ, lai iespēju robežās tiktu saglabāta personvārdu stabilitāte un netiktu nesamērīgi ierobežotas Satversmes 96. pantā nostiprinātās cilvēka pamattiesības, Satversmes tiesa vērs Ministru kabineta

¹³⁴ Satversmes tiesas 21.12.2007. spriedums lietā Nr. 2007-12-03, 26.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2007-12-03_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 03.03.2020.]

¹³⁵ Satversmes tiesas 14.12.2010. spriedums lietā Nr. 2010-39-01, 12.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2010-39-01_Spriedums.pdf#search=https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2010-39-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 03.03.2020.]

¹³⁶ Likumprojekta “Grozījumi likumā ”Par tiesu varu”” anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS10/SaeimaLIVS10.nsf/0/7BEAF7BE610E997EC22577E4003EEEEEC?OpenDocument> [aplūkots 13.04.2020.]

uzmanību uz to, ka izvērtējama ir ne tikai noteikumos Nr. 295 reglamentētā, bet arī “Noteikumu par citvalodu personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā” projektā paredzētā personvārdu pielīdzināšanas kārtība”¹³⁷.

Satversmes tiesa šajā spriedumā atzina Ministru kabineta 2000. gada 22. augusta noteikumus Nr. 295 “Noteikumi par vārdu un uzvārdu rakstību un identifikāciju” daļā par atveidoto un Latvijas Republikas pasēs ierakstīto personvārdu pielīdzināšanu, ja persona to nevēlas, par neatbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes 96. un 116. pantam, turklāt vienlaikus norādīja, ka Ministru kabineta izstrādes procesā esošo noteikumu projekts paredz līdzīgu personvārdu pielīdzināšanas kārtību, tādējādi likumsakarīgi, ka noteikumu projekts jau tā izstrādes procesā neatbilst Satversmes 96. un 116. pantam un Ministru kabinetam jau pirms noteikumu projekta turpmākas virzības jāveic tajā izmaiņas.

Saskaņā ar šobrīd spēkā esošo Ministru kabineta 2004. gada 2. marta noteikumu Nr. 111 “Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju” 141. punktu, personvārdu pielīdzināšanu drīkst veikt tikai saņemot personas piekrišanu¹³⁸, līdz ar to jāsecina, ka Ministru kabinets ņēmis vērā Satversmes tiesas spriedumā ietverto *dictum*.

Ļoti vispārīgs *obiter dicta* norādīts Satversmes tiesas 2004. gada 9. marta sprieduma 8. punktā: “Bez tam, ievērojot to, ka lielā daļā Latvijas pašvaldību teritorijas plānojumu vēl nav, kā arī to, ka teritorijas plānojumu izvērtēšanas un kontroles process saskaņā ar Ministru kabineta 2004. gada 13. janvāra noteikumiem Nr. 34 “Vietējās pašvaldības teritorijas plānojuma noteikumi” ir ļoti sarežģīts, tiesa vērš Ministru kabineta uzmanību uz nepieciešamību izvērtēt Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas iespējas un līdzekļus teritorijas plānošanas kontroles nodrošināšanai.”¹³⁹

Gadu gaitā vairākiem Ministru kabineta noteikumiem zaudējot spēku un to vietā pieņemot jaunus, pastāvējuši dažādi teritorijas plānošanas kontroles mehānismi, ko īsteno Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, turklāt liela nozīme šajā jautājumā ir praktiski īstenotajam, nevis teorētiski noteiktajiem. Līdz ar to autore nevar apgalvot, ka Ministru kabinets noteikti ir ņēmis vērā Satversmes tiesas spriedumā ietverto vispārīgā rakstura *obiter*.

Citādāka rakstura *dictum* ietverts spriedumā lietā Nr. 2018-24-01, tā 18. punktā norādot, ka Ieslodzījuma vietu pārvalde apcietināto personu korespondences kontroli veikusi atbilstoši

¹³⁷ Satversmes tiesas 21.12.2001. spriedums lietā Nr. 2001-04-0103, 5.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2001-04-0103_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 27.02.2020.]

¹³⁸ Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju: Ministru kabineta 2004. gada 2. marta noteikumi Nr.111. [12.03.2020. red.]

¹³⁹ Satversmes tiesas 09.03.2004. spriedums lietā Nr. 2003-16-05, 8.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2003-16-05_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 01.03.2020.]

iepriekš iedibinātajai kārtībai, lai gan attiecīgā norma šajā brīdī jau bijusi grozīta.¹⁴⁰ Tātad *obiter* apsvērumu veidā Satversmes tiesa mēdz norādīt arī uz tiesību normu piemērotāju (valsts pārvaldes iestāžu) nepareizu praksi, tomēr, autoresprāt, šāda rakstura apsvērumi atkarībā no kompetences vērsti uz Saeimu vai Ministru kabinetu, konkrētajā gadījumā - uz Ministru kabinetu, jo Ieslodzījuma vietu pārvalde atrodas Tieslietu ministrijas padotībā.

Izskatot lietu Nr. 2018-23-03 “Par Ministru kabineta 2006. gada 30. maija noteikumu Nr. 423 “Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi” 40. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 112. pantam”, Satversmes tiesa “signalizēja” Ministru kabinetam, ka regulējums, kas konkrēti nosaka priekšmetus, kurus notiesātajam ir atļauts glabāt, nesniedzot brīvības atņemšanas iestādes administrācijai tiesības atļaut notiesātajam lietot arī citus tiesību normās neminētus priekšmetus (pat ja ar to lietošanu netiktu apdraudēta kārtība un drošība ieslodzījuma vietā), var radīt nesamērīgus personai Satversmē ietvertu pamattiesību aizskārumus. Turklāt Satversmes tiesa ieteikusi normatīva rakstura paņēmienus, kā šo situāciju iespējamās efektīvi atrisināt, tādējādi jāsecina, ka tiesa atsevišķos gadījumos sniedz ne vien norādes par normatīvā regulējuma pilnveidošanas nepieciešamību, bet arī dot konkrētus ieteikumus vai idejiskus apsvērumus. Attiecīgais spriedums pieņemts 2019. gada 24. oktobrī, līdz ar to būtu pārāk agri izdarīt secinājumus par to, vai Ministru kabinets ir ņēmis vērā Satversmes tiesas *dictum* pamudinājumu.

Obiter dictum iekļauts arī Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra spriedumā lietā Nr. 2011-03-01, proti, tajā tiesa vērš Saeimas uzmanību uz to, ka Ministru kabinets kārtību, kādā persona veic valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas pensiju apdrošināšanai, izstrādājis ar nokavēšanos, papildus uzsverot - Ministru kabinetam kā izpildvaras institūcijai bija pienākums nekavējoties gādāt par likuma izpildi un iespējami īsā termiņā izdot attiecīgos noteikumus. Konkrētajā gadījumā Satversmes tiesas norādījusi uz nepieciešamību rast šīs situācijas risinājumu.

Tāpat Ministru kabineta pieļauts pārkāpums norādīts Satversmes tiesas 2018. gada 12. decembra spriedumā – Ministru kabinets bija pieņēmis normas, kas ir pretrunā ar likumdevēja noteikto mērķi. Turklāt Satversmes tiesa papildus norādīja, ka “likumdevējam pašam bija pienākums gādāt par to, lai šī juridiskā pretruna tiktu konstatēta un nekavējoties novērsta”¹⁴¹. Proti, Satversmes tiesa uzsvērusi Ministru kabineta pārkāpumu un Saeimas

¹⁴⁰ Satversmes tiesas 28.06.2019. spriedums lietā Nr. 2018-24-01, 18.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2018/12/2018-24-01_Spriedums.pdf#search=2018-24 [aplūkots 06.03.2020.]

¹⁴¹ Satversmes tiesas 12.12.2018. spriedums lietā Nr. 2018-06-0103, 18.3.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2018/02/2018-06-0103_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 07.03.2020.]

kompetenci. Šāda rakstura apsvērumi no tiesas puses tiek izteikti ar mērķi novērst līdzīgas prakses atkārtošanos nākotnē.

Savukārt uz pašvaldībām vērsts *obiter dictum* ietverts Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2003-23-01: “Saistošajos noteikumos nosakot publiskā lietošanā esošo teritoriju kopšanas kārtību, jāizvērtē, kā nodrošināt samērīgumu starp personai uzlikto pienākumu un sasniedzamo mērķi – nodrošināt sakoptu pilsētvidi. Līdz ar to katrai pašvaldībai iespēju robežās būtu jāparedz īpaša kārtība attiecībā uz tādām personu grupām kā invalīdi, pensionāri, maznodrošinātas personas, nepilngadīgas personas utt.”¹⁴²

Jāpiebilst, ka šī *dicta* apsvēruma ignorēšana bija viens no iemesliem, kāpēc Satversmes tiesa 2014. gada 6. novembrī spriedumā lietā Nr. 2013-20-03 atzina Rīgas domes 2008. gada 8. jūlija saistošo noteikumu Nr. 125 „Rīgas pilsētas teritorijas kopšanas un būvju uzturēšanas noteikumi” 4.3. un 4.4. punktu, ciktāl normatīvais regulējums neparedz pašvaldības līdzdalību nekustamajiem īpašumiem piegulošo publiskā lietošanā esošo teritoriju kopšanā un tīrīšanā, par neatbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam.¹⁴³ Tādējādi atkārtoti konstatējams, ka Satversmes tiesas *obiter dicta* izteikuma neņemšana vērā vēlāk var nozīmēt jaunu tiesas procesu, kurā tiek izvērtēta normas konstitucionalitāte.

Turklāt šajā spriedumā tiesa norādījusi, ka “izvērtējot citās lielākajās Latvijas pilsētās – Daugavpilī, Jelgavā, Jēkabpilī, Jūrmalā, Liepājā, Rēzeknē, Valmierā un Ventspilī – pieņemto normatīvo regulējumu, kas attiecas uz piegulošo teritoriju kopšanas kārtību, var secināt, ka arī tajās nekustamā īpašuma īpašniekiem noteikts pienākums kopt un tīrīt viņu īpašumam piegulošo teritoriju, tomēr pašvaldības noteikušas atvieglojumus, piemēram, personām, kuras veselības stāvokļa vai citu objektīvu apstākļu dēļ nespēj izpildīt tām uzlikto pienākumu”¹⁴⁴. Tātad citas pašvaldības bija ņēmušās vērā Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2003-23-01 ietverto *obiter* apsvērumu.

Tāpat pašvaldības kā Satversmes tiesas *dictum* adresāts norādītais spriedumā lietā Nr. 2017-35-03, kurā vērtēta Rīgas domes 2015. gada 9. jūnija saistošo noteikumu Nr. 148 “Par nekustamā īpašuma nodokli Rīgā” 3.2.1. apakšpunkta atbilstība Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 105. panta pirmajam teikumam. Tiesa norādījusi, ka “tiesiskais regulējums nekustamā īpašuma nodokļa jomā, cita starpā, var skart arī personas tiesību uz mājokli efektīvu īstenošanu, un pašvaldībai ir pienākums periodiski pēc savas iniciatīvas apsvērt, vai tās noteiktie kritēriji atšķirīgu nekustama īpašuma nodokļa likmju piemērošanai ir samērīgi,

¹⁴² Satversmes tiesas 21.05.2004. spriedums lietā Nr. 2003-23-01, 14.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2003-23-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 02.03.2020.]

¹⁴³ Satversmes tiesas 06.11.2014. spriedums lietā Nr. 2013-20-03, 13.3.p. Pieejams:

http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2013/12/2013-20-03_Spriedums.pdf [aplūkots 13.04.2020.]

¹⁴⁴ Ibid.

joprojām atbilst sociālajai realitātei un personas tiesībām uz mājokli un vai šajā jomā spēkā esošo tiesisko regulējumu nevajadzētu pilnveidot”¹⁴⁵. Neatkarīgi no tā, ka grozījumi Rīgas domes saistošo noteikumu 3.2. apakšpunktā nav veikti, tas automātiski nenozīmē, ka Rīgas domes nav ņēmusi vērā Satversmes tiesas *dicta* pamudinājumu, jo tiesa aicināja periodiski apsvērt kritērijus atšķirīgo nekustamā nodokļa likmju piemērošanai, nevis norādīja, ka grozījumus noteikti vajadzētu veikt.

Savukārt spriedumā lietā Nr. 2007-11-03 Satversmes tiesa vērsa Rīgas domes uzmanību uz to, ka tāda plānošanas prakse, ka teritorijai, kurā pastāv atšķirīgi apstākļi, nosaka tikai vienu plānoto (atļauto) izmantošanu, taču paredz daudzus tās izmantošanas nolūkus, tādējādi ievērojami mazinot teritorijas izmantošanas paredzamību, var nonākt pretrunā gan ar teritorijas plānošanas principiem, gan arī ar vispārējiem tiesību principiem.¹⁴⁶

Jāuzsver, ka dažkārt spriedumā var būt ietverts vairāk nekā viens *obiter dictum*, piemēram, Satversmes tiesas 2008. gada 27. marta spriedumā ietverti 2 (divi) *obiter dicta*: 1) 17. punktā aicinot paredzēt precīzākus kritērijus, pēc kuriem vietējās pašvaldības nosaka ciemu robežas un kārtību, kādā ministrijas šīs robežas saskaņo, jo tad Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes aizsargjoslā esošajām vietējām pašvaldībām būtu vieglāk noteikt normatīvajiem aktiem atbilstošas ciemu robežas; 2) 23. punktā vēršot uzmanību uz to, ka “likumos, kas regulē vietējo pašvaldību teritorijas plānošanas kontroles jautājumus, nav noteikts termiņš, kādā ministrs var apturēt vietējās pašvaldības teritorijas plānojumu, detālplānojumu vai to daļas”¹⁴⁷. Sprieduma 17. punktā nostiprināto *obiter* Saeima nav ņēmusi vērā, proti, Aizsargjoslu likumā nav veikti šāda rakstura grozījumi, savukārt likumdevēja reakcija uz otro tiesas *dictum* analizēta maģistra darba 3.2. apakšnodaļā.

Tāpat 2 (divi) *obiter dictum* iekļauti Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2010-48-03 (6.10., 6.11. punkts), lietā Nr. 2010-74-03 (13., 15.2. punkts) un lietā Nr. 2011-03-01 (22., 31. punkts). Tātad Satversmes tiesas prakse apstiprina teorijā nostiprināto apgalvojumu, ka spriedums var saturēt arī vairāk nekā 1 (vienu) *dicta*. Tādēļ, veicot spriedumu izvērtēšanu, nevar izbeigt uzsākto *obiter* lokalizēšanu, automātiski pieņemot, ka spriedumā būs iekļauts tikai viens šāda rakstura apsvērumus.

¹⁴⁵ Satversmes tiesas 18.10.2018. spriedums lietā Nr. 2017-35-03, 18.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2017/12/2017-35-03_Spriedums-2.pdf#search= [aplūkots 06.03.2020.]

¹⁴⁶ Satversmes tiesas 17.01.2008. spriedums lietā Nr. 2007-11-03, 24.4., 24.5.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2007-11-03_Spriedums.pdf#search=2007-11-03 [aplūkots 11.03.2020.]

¹⁴⁷ Satversmes tiesas 27.03.2008. spriedums lietā Nr. 2007-17-05, 17., 23.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2007/10/2007-17-05_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 03.03.2020.]

Tā spriedumā lietā Nr. 2010-74-03 tiesa: 1) vērsa Salacgrīvas novada domes un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas uzmanību uz to, ka lēmuma par detālplānojuma apstiprināšanu publicēšana ir detālplānojuma spēkā stāšanās nosacījums, kas izpildāms obligāti, kaut arī vietējās pašvaldības finanšu līdzekļi ir ierobežoti, savukārt detālplānojuma ieviešana vietējās pašvaldības mājaslapā internetā nodrošina sabiedrības iespējas iepazīties ar teritorijas plānošanas dokumentiem, turklāt atvieglo vietējās pašvaldības darbu; 2) *dictum* apsvēruma veidā Salacgrīvas novada domei norādīja, ka teritorijas plānojumā iekļautās normas, kas atļauj jebkādu telekomunikāciju objektu būvniecību visās apbūves teritorijās neierobežotā augstumā, ir nekonkrētas un pārāk plaši definē jebkuras vietējās pašvaldības teritorijas izmantošanu.¹⁴⁸

Kā norādīts iepriekš, 2 (divi) *obiter dictum* iekļauti arī Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2011-03-01. Viens no tiem analizēts iepriekš, proti, tajā tiesa vērsusi Saeimas uzmanību uz pienākuma novēlotu veikšanu no Ministru kabineta puses. Savukārt otrs *obiter* uzsver, ka likumdevēja pārmērīgā vilcināšanās izlemēt, kādā veidā tiks nodrošināta speciālā budžeta finansiālā ilgtspēja, rada sabiedrības interešu un pamattiesību pārkāpšanas risku; pārdomātas un sabalansētas ilgtermiņa politikas trūkums, kā arī adekvātu un ekonomiski pamatotu pasākumu neesamība liecina par to, ka pensiju sistēmas un sociālā budžeta pastāvēšana var tikt apdraudēta.¹⁴⁹

Ņemot vērā, ka spriedumos lietā Nr. 2010-74-03 un lietā Nr. 2011-03-01 nostiprinātie *dictum* apsvērumi saistīti ar praksē īstenojamām darbībām, kuras nav iespējams pārbaudīt, apskatot normatīvos aktus vai citus dokumentus un neveicot ļoti padziļinātu konkrētā jautājuma izpēti, autore nesniegs vērtējumu par konkrēto adresātu reakciju uz šiem *obiter dictum*.

Spriedumā lietā Nr. 2010-48-03, kurā arī ietverti 2 (divi) *obiter*, Satversmes tiesa vērsusi Saeimas uzmanību gan uz to, ka “valstis ar ilgstošu pieredzi vēja elektrostaciju ekspluatācijā savās tiesību normās mēdz noteikt vēja elektrostaciju ēnu mešanas efekta maksimālo ilgumu, kādam pieļaujams pakļaut dzīvojamo māju”, gan uz to, ka “Aizsargjoslu likuma 32.¹ panta otrajā daļā termins “vēja ģenerators” un termins “vēja ģenerators maksimālais augstums” nav formulēts viennozīmīgi”¹⁵⁰. Neatkarīgi no Satversmes tiesas *dictum* apsvēruma, normatīvie akti joprojām nereglamentē vēja elektrostaciju ēnu mešanas efekta maksimālo ilgumu, taču 2011. gadā likumdevējs ir veicis grozījumus Aizsargjoslu likuma 32.¹ pantā, terminu “vēja ģeneratori”

¹⁴⁸ Satversmes tiesas 12.10.2011. spriedums lietā Nr. 2010-74-03, 13., 15.2.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2010-74-03_Spriedums.pdf#search=2010-74-03 [aplūkots 10.03.2020.]

¹⁴⁹ Satversmes tiesas 19.12.2011. spriedums lietā Nr. 2011-03-01, 22., 31.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2011-03-01_Spriedums.pdf#search=2011-03-01 [aplūkots 12.03.2020.]

¹⁵⁰ Satversmes tiesas 24.02.2011. spriedums lietā Nr. 2010-48-03, 6.10., 6.11.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2010/07/2010-48-03_Spriedums.pdf#search=2010-48-03 [aplūkots 10.03.2020.]

aizstājot ar vārdiem "vēja elektrostacijas"¹⁵¹. Tātad Saeima ir ņēmusi vērā vienu no spriedumā lietā Nr. 2010-48-03 ietvertajiem *dicta*.

Savukārt virknē Satversmes tiesas spriedumu sniegti aptuveni 1-2 teikumus īsi *obiter dictum*, piemēram: 1) 2008. gada 24. septembra spriedumā Satversmes tiesa vērsa likumdevēja un valdības uzmanību uz to, ka valsts pārvaldes sistēmā ir nepieciešams efektīvs kontroles mehānisms, kas nodrošinātu, ka rīcības brīvība netiek izmantota ļaunprātīgi un prettiesiski, ja vietējai pašvaldībai piešķirta liela rīcības brīvība detalplānojuma izstrādē¹⁵²; 2) 2010. gada 17. maija spriedumā vērsa likumdevēja uzmanību uz to, ka pamattiesību ierobežojumi ir arī attiecīgo normu piemērošanas, ne tikai konstitucionalitātes jautājums¹⁵³; 3) 2011. gada 27. janvāra spriedumā vērsa likumdevēja uzmanība uz nepieciešamību izvērtēt kadastrālās vērtības noteikšanas kritērijus¹⁵⁴; 4) 2011. gada 19. oktobra spriedumā uzsvērts, ka būtisku atzinumu izvērtēšanas neatspoguļošana Saeimas komisijas sēdes protokolā liedz iegūt pilnvērtīgu ieskatu par komisijas sēdes gaitu un lēmumiem, turklāt juridiskajam dienestam netiek atvēlēts pietiekams laiks pārbaudes veikšanai par priekšlikumu atbilstību Satversmei¹⁵⁵; 5) 2012. gada 3. februāra spriedumā Saeima un Ministru kabinets mudināti ņemt vērā, ka, izstrādājot valsts budžeta likumu, ar vislielāko rūpību jāinterpretē spēkā esošās likumu normas, kā arī starptautiskās finansiālās saistības, kas nosaka attiecīgus finanšu līdzekļu piešķirumus, turklāt tas ietver arī Saeimas pienākumu novērst likumu savstarpējās pretrunas un nodrošināt tiesību aktu saskaņotību¹⁵⁶; 6) 2013. gada 24. oktobra spriedumā Satversmes tiesa aicinājusi Saeimu apsvērt Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa precizēšanu¹⁵⁷; 7) 2014. gada 19. marta spriedumā vērsa Saeimas uzmanība uz nepieciešamību izvērtēt Sugu un biotopu aizsardzības likuma pārejas noteikumu 14. punktā ietvērto ierobežojumu, kas jau piekto gadu liedz zemes īpašniekiem saņemt kompensāciju par aizsargājamo sugu dzīvnieku nodarītajiem

¹⁵¹ Grozījumi Aizsargjoslu likumā: LV likums. Pieņemts 13.10.2011. [23.03.2020. red.]

¹⁵² Satversmes tiesas 24.09.2008. spriedums lietā Nr. 2008-03-03, 7.2.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2008-03-03_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 03.03.2020.]

¹⁵³ Satversmes tiesas 17.05.2010. spriedums lietā Nr. 2009-93-01, 13.4.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2009-93-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 04.03.2020.]

¹⁵⁴ Satversmes tiesas 27.01.2011. spriedums lietā Nr. 2010-22-01, 13.4.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2010-22-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 03.03.2020.]

¹⁵⁵ Satversmes tiesas 19.10.2011. spriedums lietā Nr. 2010-71-01, 18.4.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2010-71-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 04.03.2020.]

¹⁵⁶ Satversmes tiesas 03.02.2012. spriedums lietā Nr. 2011-11-01, 17.4.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2011-11-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 04.03.2020.]

¹⁵⁷ Satversmes tiesas 24.10.2013. spriedums lietā Nr. 2012-23-01, 19.1.2.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2012-23-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 04.03.2020.]

būtiskiem postījumiem¹⁵⁸ (jāpiebilst, ka šī tiesību norma pretēji tiesas norādēm vēl joprojām nav grozīta); 8) 2015. gada 12. februāra spriedumā Satversmes tiesa norādīja uz to, ka valsts savu ekonomisko iespēju robežās var paplašināt tās apmaksāto veselības aprūpes pakalpojumu klāstu – piemēram, ārpusstacionāra dzemdību pakalpojumus, seksuālās un reproduktīvās veselības aprūpes jomas pakalpojumus¹⁵⁹.

Jāuzsver, ka *obiter dictum* nepieciešams norobežot no apsvērumiem, kas attiecināmi uz sprieduma izpildi. To iespējams īstenot, izvērtējot sprieduma secinājumu daļu kopsakarā ar nolēmumu daļā nostiprināto.

Tā 2002. gada 12. jūnija spriedumā lietā Nr. 2001-15-03, kurā vērtēta Ministru kabineta 2002. gada 19. februāra noteikumu Nr. 73 “Brīvības atņemšanas iestāžu iekšējās kārtības noteikumi” daļā par pārtikas sūtījumu un pienesumu aizliegumu atbilstība Latvijas Soduzpildes kodeksa 47. panta pirmajai daļai un Latvijas Republikas Satversmes 111. pantam, Satversmes tiesa konstatē, ka Latvijas Soduzpildes kodeksa normu gramatiskā un sistemātiskā iztulkošana liek secināt, ka likumdevējs, nosakot notiesātajiem tiesības saņemt sūtījumus un pienesumus, nav vēlējies izslēgt no šiem sūtījumiem un pienesumiem pārtikas produktus, līdz ar to pārtikas sūtījumu un pienesumu aizliegums Ministru kabineta 2002. gada 19. februāra noteikumos Nr. 73 “Brīvības atņemšanas iestāžu iekšējās kārtības noteikumi” ir pretrunā ar augstāka juridiskā spēka normu, turklāt pārtikas sūtījumu un pienesumu aizliegumu notiesātajiem var noteikt tikai likumdevējs. Līdztekus tam Satversmes tiesa uzsvēra: “Saeimai, ņemot vērā valsts pašreizējās iespējas nodrošināt notiesātos ar pārtiku, jāizvērtē, vai šāda aizlieguma noteikšana nolūkā samazināt narkomānijas izplatību vai sasniegt citus mērķus ir samērīga attiecībā uz ievērojamu skaitu notiesāto, kuriem nav iespēju iegādāties papildu pārtikas produktus brīvības atņemšanas iestāžu veikalos.”¹⁶⁰ Šis teikums, neizvērtējot to kopsakarā ar pārējo sprieduma tekstu, var radīt maldinošu iespaidu par tā dabu, tā rezultātā to kļūdaini uzskatot par *obiter dictum*. Tādējādi Satversmes tiesa šī sprieduma ietvaros devusi likumdevējam zināmas norādes par apsvērumiem, kas jāņem vērā, pārskatot tiesību normas saturu.

¹⁵⁸ Satversmes tiesas 19.03.2014. spriedums lietā Nr. 2013-13-01, 18.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2013-13-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 05.03.2020.]

¹⁵⁹ Satversmes tiesas 12.02.2015. spriedums lietā Nr. 2014-08-03, 14.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2014-08-03_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 05.03.2020.]

¹⁶⁰ Satversmes tiesas 12.06.2002. spriedums lietā Nr. 2001-15-03, 5.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2001-15-03_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 26.02.2020.]

Nemot vērā augstāk minēto, autore secina, ka Satversmes tiesas spriedumos *obiter dictum* konstatējami 55 (piecdesmit piecos) jeb 17% no visiem tiesas 332 (trīs simti trīsdesmit diviem) (līdz 2020. gada 1. aprīlim) pieņemtajiem spriedumiem.

Satversmes tiesa visvairāk *dictum* apsvērumu veidā izteikusies 2010. gada lietās - 8 spriedumos ietverot dažāda rakstura pamudinājumus likumdevējam un citiem adresātiem, tomēr jāņem vērā, ka procentuāli tas veido vien 24% no visām 2010. gada 34 (trīsdesmit četrām) lietām. Tāpat ļoti daudz – 6 (seši) - *obiter* ietverti 2007. gada un 2013. gada lietās, tādējādi veidojot 42% no 2007. gada lietām un 40% no 2013. gada lietām.

Savukārt neviens *obiter dicta* nav ietverts 1997., 1998. un 1999. gada lietās, ko iespējams izskaidrot ar to, ka tie ir pirmie Satversmes tiesas darbības gadi. *Dictum* vismazākais īpatsvars konstatējams 2006. gada lietās (7% no spriedumiem), 2008. gada lietās (5% no visiem spriedumiem), 2009. gada lietās (4% no spriedumiem) un 2015. gadā ierosinātajās lietās (7% no visiem spriedumiem). Pārējie statistikas dati norādīti 1. pielikumā.

Autore norāda, ka nebūtu pamatoti uzskatīt, ka *obiter* apsvērumu īpatsvars gada ietvaros ir atkarīgs no tiesas sastāvā ietilpstošajiem tiesnešiem, jo liela daļa tiesnešu (piemēram, Uldis Ķinišs, Juris Jelāgins, Viktors Skudra, Gunārs Kūtris, Kristīne Krūma, Aija Branta, Kaspars Balodis, Sanita Osipova) ietilpuši Satversmes tiesas sastāvā gan tajos gados, kad spriedumos konstatējami visvairāk *obiter dictum* (2007., 2010., 2013. gads), gan tajos gados, kad spriedumos ietverti vismazāk *dictum*. Tas gan nenozīmē, ka autore noliedz tiesnešu personības lomu *obiter dictum* izteikumu ietveršanai nolēmumos, tomēr šī fakta pierādīšanai nepietiek vien ar statistikas datiem. Satversmes tiesas spriedumos esošo *obiter* izteikumu daudzumu var ietekmēt virkne objektīvu apstākļu, piemēram, sabiedrības uzticība tiesas darbam, savas autoritātes apzināšanās un citi aspekti.

Lai gan ierasts uzskatīt, ka *obiter dicta* parasti novietots Satversmes tiesas sprieduma secinājumu daļas pašās beigās, tieši pirms nolēmumu daļas, tomēr autore secina, ka tikai attiecībā uz mazliet vairāk nekā pusi (55%) no visiem tiesas spriedumiem, kuros ietverts *dicta*, šis apgalvojums atbilst realitātei. Tāpat padziļinātas analīzes rezultātā iespējams apgalvot, ka 63% no visiem Satversmes tiesas izteiktajiem *dictum* ir virspusēja rakstura piebildes, proti, *gratis dicta*, bet pārējie – izvērstāka rakstura izteikumi.

Satversmes tiesas *obiter dictum* atsevišķos gadījumos iespējams lokalizēt, vadoties no raksturīgā vārdu salikuma “vērš uzmanību uz” – šāda frāze izmantota 63% jeb 38 (trīsdesmit astoņos) tiesas izteiktajos *obiter*, tomēr nav ieteicams vadīties tikai pēc šādas metodes, jo pārējos gadījumos netiek izmantoti vienveidīgi, konkrēti vārdu salikumi, līdz ar to *dictum* konstatācijai nepietiek vien ar noteiktu vārdu meklēšanu sprieduma tekstā, bet tā vietā

nepieciešams *obiter* analizēt kopsakarā ar pārējo sprieduma tekstu. Situācijās, kad Satversmes tiesa atkārtoti uzsver jau iepriekš izteiktu *obiter dictum*, reizēm novērojams toņa pieaugums.

Izvērtējot Satversmes tiesas *obiter dictum* piebildes, jāsecina, ka tās adresētas dažādiem subjektiem – 54% gadījumu Saeimai (likumdevējam), 13% Ministru kabinetam, 7% spriedumu Saeimai kopā ar Ministru kabinetu, bet 18% gadījumu konkrēti neuzsverot, kam šis izteikums adresēts, lai gan tas vienmēr izriet no sprieduma konteksta un lielākoties attiecas uz likumdevēju vai Ministru kabinetu. Tāpat konstatējami spriedumi (8%), kuros *dictum* vērsts uz pašvaldībām, Rīgas domi, Salacgrīvas novada domi. Līdz ar to iespējams apgalvot, ka Satversmes tiesas *obiter* adresātu loks mainās atkarībā no situācijas.

Dictum apsvērumu veidā norādot uz nepieciešamajām izmaiņām vai papildinājumiem normatīvajā regulējumā, Satversmes tiesa visbiežāk to attiecina uz likumiem (piemēram, Administratīvā procesa likumu, Krimināllikumu, Civilprocesa likumu, Sugu un biotopu aizsardzības likumu, Publisko iepirkumu likumu, Latvijas Sodu izpildes kodeksu, likumu Par valsts pensijām, Saeimas vēlēšanu likumu, Ceļu satiksmes likumu u.c.), kā arī vairākas reizes uz Ministru kabineta noteikumiem (piemēram, 2007. gada 27. novembra noteikumiem Nr. 800 “Izmeklēšanas cietuma iekšējās kārtības noteikumi”, 2006. gada 31. oktobra noteikumiem Nr. 899 “Ambulatorajai ārstēšanai paredzēto zāļu un medicīnisko ierīču iegādes izdevumu kompensācijas kārtība”) un pašvaldību saistošajiem noteikumiem.

Obiter dictum apsvērumu saturs Satversmes tiesas spriedumos neaprobežojas vien ar aicinājumu precizēt, papildināt vai veikt izmaiņas tiesību normās, bet ietver arī pamudinājumu periodiski izvērtēt tiesību normu saturu, mainīt tiesību normu piemērošanas praksi, paplašināt normatīvo regulējumu, ņemt vērā starptautisko tiesu praksi un starptautisko institūciju atziņas, veikt izmaiņas organizatoriska rakstura jautājumos un ievērot tiesību nomu izstrādāšanas procesa noteikumus. Tātad Satversmes tiesa *obiter dictum* ietver dažāda rakstura apsvērumus, kurus uzskata par nepieciešamu uzsvērt.

Tāpat Satversmes tiesas spriedumos ietvērto *dictum* analīze ļauj secināt, ka, atbilstoši teorijā norādītajam, robeža starp *ratio decidendi* un *obiter dictum* atsevišķos gadījumos var būt ļoti šaura.

3.2. Satversmes tiesas lēmumos par tiesvedības izbeigšanu ietvērto *obiter dictum* analīze un sekas

Satversmes tiesas lēmums par tiesvedības izbeigšanu, kurā tiesa “signalizējusi” likumdevējam – 2009. gada 13. februāra lietā Nr. 2008-23-03. Tajā tiesa atkārtoti uzsvērusi jau 2007. gada 26. aprīļa spriedumā lietā Nr. 2006-38-03 iekļauto norādi par nepieciešamību

normatīvajā regulējumā noteikt termiņu, kurā var iesniegt konstitucionālo sūdzību par vietējās pašvaldība teritorijas plānojuma atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām, kā arī 2008. gada 27. marta spriedumā lietā Nr. 2007-17-05 ietverto aicinājumu normatīvi noregulēt termiņu, kādā ministrs var apturēt vietējās pašvaldība teritorijas plānojumu, detālplānojumu vai to daļas.

Kā norādīts iepriekš, ar 2009. gada 10. decembra grozījumiem Satversmes tiesas likuma 19.³ panta otrajā daļā noteikts termiņš, kādā var iesniegt konstitucionālo sūdzību par vietējās pašvaldības teritorijas plānojumu.

Likumdevējs ir ņēmis vērā arī aicinājumu normatīvi noregulēt termiņu, kādā ministrs var apturēt vietējās pašvaldības teritorijas plānojumu vai lokālplānojumu, to nostiprinot Teritorijas attīstības plānošanas likuma 26. panta pirmajā daļā, savukārt detālplānojumu saskaņā ar šī likuma 30. panta pirmo daļu var pārsūdzēt administratīvajā tiesā mēneša laikā pēc tam, kad ir publicēts paziņojums par detālplānojuma apstiprināšanu.¹⁶¹ Jāpiebilst, ka likumprojekta anotācijā citēts gan Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2006-38-03, gan spriedumā lietā Nr. 2007-17-05 ietvertais *dicta*, tādējādi pamatojot nepieciešamību noteikt termiņu, kādā ministrs var apturēt pašvaldības teritorijas plānojumu.¹⁶²

Savukārt 2010. gada 13. oktobra lēmumā par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-09-01 Satversmes tiesa vērsusi uzmanību uz tiesību normas nepareizu piemērošanas praksi: “[..] iestādes pilnvaras lemt par likuma piemērošanas tiesiskajām sekām nav pārmērīgi paplašināmas, ja likumdevējs jau ir atzinis, ka deklarācijas iesniegšanas termiņa nokavējums pats par sevi ir būtisks pārkāpums.”¹⁶³ Tātad tiesa norādīja uz nepieciešamību ievērot normatīvajā regulējumā skaidri un nepārprotami noteikto.

Tiesību normu piemērošanas prakses nepilnība akcentēta arī Satversmes tiesas lēmumā par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-64-01 “Par Personu apliecinošu dokumentu likuma 16. panta pirmās daļas 4. punkta atbilstību Latvija Republikas Satversmes 98. panta pirmajam un otrajam teikumam”. Tajā norādīts, ka Ministru kabineta rīkojumu izdošanas tā brīža prakse nedod personai iespēju saņemt personu apliecinošu dokumentus Ministru kabineta 2007. gada 13. novembra noteikumos Nr. 775 “Pasu noteikumi” norādītajā vispārējā termiņā, proti, 20 (divdesmit) dienu laikā - “persona, kura kļūst par Latvijas pilsoni Ministru kabineta rīkojumā paredzētajā 14 dienu termiņā, šā termiņa ietvaros Latvijas pilsoņa pasi var saņemt

¹⁶¹ Teritorijas attīstības plānošanas likums: LV likums. Pieņemts 13.10.2011. [22.03.2019. red.]

¹⁶² Likumprojekta “Teritorijas attīstības plānošanas likums” anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS10/SaeimaLIVS10.nsf/0/D3495F35F7A47CBBC2257847004F4527?OpenDocument> [aplūkots 14.04.2020.]

¹⁶³ Satversmes tiesas 13.10.2010. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-09-01, 9.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2010-09-01_Lemums_izbeigsana.pdf#search= [aplūkots 08.03.2020.]

tikai paātrinātā kārtībā, kas ir papildus pakalpojums, par kuru jāmaksā”¹⁶⁴. Līdz ar to Satversmes tiesa secinājusi, ka personas tiesiskā statusa maiņas un personu apliecinoša dokumenta saņemšanas termiņi nav pienācīgi saskaņoti.

Autore jau 3.1. apakšnodaļā norādīja, ka šāda rakstura apsvērumi, proti, par tiesību normu piemērošanas nepareizu praksi, atkarībā no kompetences vērsti uz Saeimu vai Ministru kabinetu, kuri īsteno kontroli pār attiecīgajām iestādēm.

Judicial dicta, proti, ļoti padziļināts un plašs *dicta* ietverts Satversmes tiesas 2011. gada 6. janvāra lēmumā par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-31-01. Analizējot gan mantas konfiskācijas praktiskos, gan teorētiskos aspektus, Satversmes tiesa uzsvērusi, ka konfiskācijas soda piemērošanas un izpildes regulējumā ir saskatāmi būtiski trūkumi, īpaši norādot uz konkrēta pienākuma neizpildi - Krimināllikuma 42. panta ceturto daļu, kura paredzēja Saeimas pienākumu noteikt likuma regulējumu par to, kura manta nav konfiscējama. Tādējādi Satversmes tiesa mudinājusi likumdevēju izvērtēt un precizēt normatīvo regulējumu.

Kopš 2013. gada aprīļa manta, kura notiesātajam vai viņa apgādībā esošajām personām nav konfiscējama, ir noteikta likuma Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību 4. pielikumā.¹⁶⁵ Likumprojekta anotācijā grozījumu nepieciešamības pamatojumā norādīts lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-31-01 un konkrētais Satversmes tiesas *obiter* uzsvērts pašreizējās situācijas un problēmu analīzes sadaļā.¹⁶⁶ Tātad Saeima ir novērsusi Satversmes tiesas konstatēto nepilnību tieši pamatojoties uz konkrēto lēmumu par tiesvedības izbeigšanu.

Tāpat *judicial dicta* ietverts lēmumā par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2011-10-01, kurā Satversmes tiesa konstatējusi problēmas tiesnešu atlīdzības sistēmā, norādot, ka tās efektīvi novēršamas likumdevēja un Tieslietu padomes sadarbības ietvaros. Ņemot vērā, ka šī *obiter* ievērošana no likumdevēja puses būtu izvērtējama, ļoti padziļināti pievērsoties tieši praktiskai tā īstenošanai, turklāt starp likumdevēju, Tieslietu padomi un cietiem iesaistītajiem šajā jautājumā iespējama viedokļu nesakritība, kā to apliecina, piemēram, Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2016-31-01 konstatējošajā daļā nostiprinātais, autore neizvirza apgalvojumus par šī *dictum* ņemšanu vērā un efektīvu īstenošanu. Proti, attiecīgajā spriedumā citēta Saeimas norāde, ka “Tieslietu ministrija sadarbībā ar Tieslietu padomi turpinot darbu, kas

¹⁶⁴ Satversmes tiesas 15.06.2011. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-64-01, 13.1.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2010-64-01_Lemums_izbeigsana.pdf#search= [aplūkots 08.03.2020.]

¹⁶⁵ Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību: LV likums. Pieņemts 15.10.1998. [20.03.2020. red.]

¹⁶⁶ Likumprojekta “Grozījumi likumā “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību”” anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/0/52FB30374A10CDB5C2257A3A003A028F?OpenDocument> [aplūkota 14.04.2020.]

vērsts uz tiesnešu atalgojuma sistēmas uzlabošanu”, savukārt Latvijas Administratīvo tiesnešu biedrība uzsvērusi, ka “likumdevēja dialogs ar Tieslietu padomi esot formāls un Tieslietu padomes viedoklis netiekot ņemts vērā”¹⁶⁷.

Arī 2012. gada 8. jūnija lēmumā par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2011-18-01 Satversmes tiesa izteikusies *judicial dicta* apsvēruma veidā, izvērstas analīzes rezultātā norādot: “No vienas puses, likumdevējam, valsts budžeta likuma projekta apstiprināšanas ietvaros piešķirot finansējumu neatkarīgajām institūcijām, ir plaša rīcības brīvība. No otras puses, var piekrist T. Šmīca viedoklim, ka neatkarīgo institūciju budžeta tiesību materiālā aizsardzība ir samērā vāja. Tāpēc tā ir jāpapildina ar procesuālajām tiesībām, kas nodrošina to, ka ikvienas institūcijas finansiālās vajadzības patiesi tiek uzklautas un ņemtas vērā. Demokrātiskā un tiesiskā valstī, kurā valsts institūcijām savās savstarpējās attiecībās ir jāievēro starpinstitucionālās lojalitātes princips, pilnīga neatkarīgo institūciju viedokļu noskaidrošana attiecībā uz to finansiālajām vajadzībām ir paša likumdevēja interesēs, lai tas varētu pieņemt izsvērtu un argumentētu lēmumu. Tādēļ Satversmes tiesa vērs Saeimas uzmanību uz to, ka normatīvajos aktos nav paredzēta konkrēta kārtība, kādā tiek nodrošināta neatkarīgo institūciju līdzdalība budžeta projekta apspriešanā Saeimā jautājumos, kas skar to finansiālo neatkarību.”¹⁶⁸ Tātad Satversmes tiesa aicinājusi likumdevēju veikt izmaiņas normatīvajā regulējumā, to papildinot.

Līdz šim brīdīm normatīvajos aktos nav veiktas papildinošas izmaiņas, lai paredzētu kārtību, kādā tiek nodrošināta neatkarīgo institūciju līdzdalība budžeta projekta apspriešanā Saeimā jautājumos, kas skar to finansiālo neatkarību. Turklāt pēc Finanšu ministrijas pieprasījuma SIA “PricewaterhouseCoopers” veiktajā analītiskajā ziņojumā “Pētījums par likuma Par budžetu un finanšu vadību pilnveidošanu un harmonizāciju ar citiem normatīvajiem aktiem” norādīts: “Var piekrist, ka nepieciešams nodrošināt atbilstošu neatkarīgo iestāžu viedokļu uzklautāšanu, lai Saeima var pieņemt informētu lēmumu, tomēr neatkarīgo iestāžu viedokļa uzklautāšana un protokolēšana ir praktiski risināms jautājums, un nav nepieciešams veikt grozījumus likumā Par budžetu un finanšu vadību vai citu normatīvo aktu tekstā.”¹⁶⁹ Iespējams, ka likumdevējs, atbalstot šo apgalvojumu, nav uzskatījis par nepieciešamu veikt

¹⁶⁷ Satversmes tiesas 26.10.2017. spriedums lietā Nr. 2016-31-01, 3., 13.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2017/10/2016-31-01_Spriedums.pdf#search=2017-13-01 [aplūkots 14.04.2020.]

¹⁶⁸ Satversmes tiesas 08.06.2012. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2011-18-01, 17.4.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2011-18-01_Lemums_izbeigšana.pdf#search= [aplūkots 08.03.2020.]

¹⁶⁹ Analītiskais ziņojums “Pētījums par likuma Par budžetu un finanšu vadību pilnveidošanu un harmonizāciju ar citiem normatīvajiem aktiem”. Pieejams: http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/file/FM_Analitiskais_zinojums_par_budz_un_fin_lik_pilnveid_1408_13.pdf [aplūkots 12.04.2020.]

grozījumus normatīvajā regulējumā, tādējādi nav ņēmis vērā Satversmes tiesas *dicta* apsvērumu.

2013. gada 13. februāra lēmumā par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-11-01 “Par Izglītības likuma 50. panta 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 106. pantam” Satversmes tiesa vērsusi Saeimas un Ministru kabineta uzmanību uz to, ka, lai gan apstrīdētā norma uz lēmuma pieņemšanas brīdi ir grozīta, “joprojām nav izveidots personas tiesību nodrošināšana mehānisms, proti, Ministru kabinets nav noteicis nedz institūciju, kas izvērtēs, nedz kārtību, kādā tiks izvērtēts, vai persona, kas sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, drīkst strādāt par pedagogu un vai tas nekaitēs izglītojamo interesēm”¹⁷⁰. Tādējādi arī šajā lēmumā par tiesvedības izbeigšanu Satversmes tiesa “signalizējusi”, ka nepieciešams papildināt normatīvo regulējumu, pretējā gadījumā var tikt radīts personai Satversmē noteikto pamattiesību aizskārums.

Kā izriet no sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojuma (anotācijas)¹⁷¹, pamatojoties uz šo Satversmes tiesas lēmumu par tiesvedības izbeigšanu, Ministru kabinets izdeva 2014. gada 15. aprīļa noteikumus Nr. 195 “Kārtība, kādā tiek izvērtēts, vai atļauja strādāt par pedagogu personai, kas bijusi sodīta par tīšu kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu, nekaitēs izglītojamo interesēm”. Attiecīgie noteikumi zaudējuši spēku 2019. gada 7. septembrī un aizstāti ar 2019. gada 3. septembra Ministru kabineta noteikumiem Nr. 414 “Kārtība, kādā tiek izvērtēta personas atbilstība pedagoga amatam”. Tātad jāsecina, ka Ministru kabinets ir ņēmis vērā Satversmes tiesas *dictum* norādi, izstrādājot noteikumus, kas paredz gan institūciju, kas izvērtē vai persona, kas sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, drīkst strādāt par pedagogu un vai tas nekaitēs izglītojamo interesēm, gan kārtību, kādā tas tiek veikts.

Apkopojot augstāk minēto jāsecina, ka *obiter dictum* iekļauti 7% (jeb 7 no 103) lēmumu par tiesvedības izbeigšanu (skat. 2. pielikumu). No tiem 57% gadījumu (t.i., 4 lēmumos) *dictum* adresēti Saeimai, bet 1 (viens) lēmums, kas ir 14% Saeimai kopā ar Ministru kabinetu, savukārt 2 (divi) lēmumi, kas veido 29% - Ministru kabinetam.

Lēmumos par tiesvedības izbeigšanu konstatētie *obiter* satur gan norādes par tiesību normu piemērošanas nepareizu praksi un būtiskiem trūkumiem normatīvajā regulējumā, gan normatīvā regulējuma neesamību vai nepieciešamību to pilnveidot konkrētos aspektos.

Gandrīz visos gadījumos (86% jeb 6 lēmumos) *obiter dicta* apsvērums ietver vārdus “Satversmes tiesa vērš uzmanību uz”. Vairāk nekā puse (proti, 71%) no lēmumos par

¹⁷⁰ Satversmes tiesas 12.02.2013. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-11-01, 11.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2012-11-01_Lemums_izbeigšana.pdf#search= [aplūkots 08.03.2020.]

¹⁷¹ Noteikumu projekta “Kārtība, kādā tiek izvērtēts, vai atļauja strādāt par pedagogu personai, kas bijusi sodīta par tīšu kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu, nekaitēs izglītojamo interesēm” anotācija. Pieejama: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40293201> [aplūkota 21.03.2020.]

tiesvedības izbeigšanu konstatētajiem *dictum* ir aptuveni 3 (trīs) teikumus gari, bet 29% gadījumu sastāv no vairākām atkāpēm un ietver detalizētu analīzi, tātad atzīstami par *judicial dicta*.

Protams, ka *dictum* vienmēr ietverti lēmuma secinājuma daļā, tomēr salīdzinoši reti – 29% no visiem lēmumiem, kas satur *obiter* – tie novietoti secinājumu daļas pašās beigās, tieši pirms nolēmumu daļas, savukārt daudz biežāk (71% gadījumu) sastopami citur secinājumu daļā.

Salīdzinot spriedumos un lēmumos par tiesvedības izbeigšanu ietvērto *obiter dictum* procentuālos rādītājus (skat. 1. un 2. pielikumu), jāsecina, ka Satversmes tiesa *dictum* apsvērumu veidā vairāk izsakās tieši spriedumos, ko iespējams pamatot ar faktu, ka tie lielākajā daļā gadījumu ir daudz izvērstāki un informācijas ziņā apjomīgāki, tādējādi tiesa pastiprināti pievērš uzmanību arī papildu aspektiem, kas saistīti ar izvērtējamajām tiesību normām. Kopīgas pazīmes, kas vieno gan spriedumos, gan lēmumos par tiesvedības izbeigšanu konstatētos *obiter* – frāzes “vērs uzmanību uz” regulāra izmantošana un Saeima jeb likumdevējs kā galvenais *dictum* adresāts. Tāpat raksturīgi, ka Satversmes tiesa spriedumos un lēmumos par tiesvedības izbeigšanu vairāk sniedz virspusēja rakstura piebildes, proti, *gratis dicta*, nevis detalizētu analīzi (*judicial dicta*). Tātad Satversmes tiesa neapzināti attīsta abus teorijā nostiprinātos *dictum* veidus – gan *gratis dicta*, gan *judicial dicta*.

Satversmes tiesas izteikto *obiter dictum* analīzes rezultātā autore secina, ka teorijā izvirzītie apgalvojumi par noteiktas metodikas neesamību attiecībā uz tiesas nolēmumos ietvērto *dictum* lokalizēšanu ir patiesi. Protams, meklējot *obiter*, var vadīties no jau vairākas reizes pieminētās frāzes (t.i., “vērs uzmanību uz”), tomēr veiksmīgs rezultāts tādējādi tiks sasniegts vidēji 75% no visiem gadījumiem. Tas pats attiecas uz pieeju automātiski pieņemt, ka *obiter dictum* tiek novietoti secinājumu daļas beigās, tieši pirms nolēmumu daļas, proti, tas atbilst realitātei mazliet vairāk nekā pusē no situācijām attiecībā uz spriedumiem, bet attiecībā uz lēmumiem par tiesvedības izbeigšanu – daudz retāk (29%). Satversmes tiesā izskatītās lietas ir tik dažādas, ka likumsakarīgi – dažādi ir arī tās sniegtie *dictum*, līdz ar to *obiter dictum* noteikšanai un analīzei nepieciešamas teorētisko nostādņu zināšanas, kas apvienotas ar praktiska rakstura pieredzi.

Maģistra darba 3.1. un 3.2. apakšnodaļās aplūkotā likumdevēja un Ministru kabineta rīcība attiecībā uz Satversmes tiesas spriedumos un lēmumos par tiesvedības izbeigšanu ietvertajiem *obiter dictum* ļauj secināt, ka lielākajā daļā gadījumu gan Saeima, gan Ministru kabinets ir ņēmis vērā Satversmes tiesas apsvērumus, veicot nepieciešamās izmaiņas. Parasti tas aizņem pāris gadus – robežās no 2 (diviem) līdz 5 (pieciem) gadiem, taču ir situācija, kurās izmaiņas paveiktas 1 (viena) gada laikā, savukārt citās – 7 (septiņos) un 9 (deviņos) gados.

Autore uzskata, ka neatkarīgi no nepieciešamo izmaiņu sarežģītības vai apjoma, nav samērīgi pārsniegt 5 (piecu) gadu robežu, bet nelieliem labojumiem vai papildinājumiem nevajadzētu aizņemt vairāk nekā 2 (divus) gadus. Tomēr jāuzsver, ka nepastāv juridiski saistošs pienākums reaģēt uz Satversmes tiesas *obiter dictum* izteikumiem, tomēr ir ieteicams tos vismaz apsvērt un izvērtēt. Īpaši tāpēc, ka pāris maģistra darbā aplūkoti piemēri apliecina, ka Satversmes tiesas *dictum* ignorēšana var vēlāk rezultēties jaunā tiesas procesā, kurā tiesību norma tiek atzīta par konstitūcijai neatbilstošu.

Tāpat jānorāda, ka likumprojektu un Ministru kabineta noteikumu projektu anotācijās reti iekļautas norādes uz Satversmes tiesas *dictum* apsvērumiem, kuri ļoti iespējams bijuši par pamatu izmaiņu veikšanai normatīvajā regulējumā. Autore uzskata, ka šādas pieejas maiņa, turpmāk sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumos (anotācijās) konkrēti norādot uz *obiter* apsvērumiem, nodrošinātu lielāku sadarbības starp Satversmes tiesu un likumdevēju vai Ministru kabinetu izsekojamību.

Dr. iur. E. Levits uzsvēris: “Satversme noteic, ka valsts pastāvēšana un ilgtspēja, sabiedrība un katrs cilvēks ir jāaizsargā jebkuros apstākļos, tāpēc visiem valsts konstitucionālajiem orgāniem, visām valsts institūcijām, iestādēm un amatpersonām jāīsteno savas kompetences un jāveic darbs tā, lai šī kopējā valstiskā mērķa ietvaros to funkcijas pēc iespējas tiktu veiktas un uzdevumi pildīti. Visām valsts institūcijām un amatpersonām pastiprināti jākoordinē sava darbība un jāsadarbjas savā starpā. Juridiskais formālisms un resorisms kavē Satversmes mērķu īstenošanu.”¹⁷² Lai gan šie apgalvojumi izteikti ar *obiter* pilnīgi nesaistītā aspektā, tomēr noteikti attiecināmi uz plašu situāciju loku, tostarp uz likumdevēja un Ministru kabineta sadarbību ar Satversmes tiesu. Tiesas *dictum* apsvērumi jāuztver kā draudzīgs mudinājums aplūkot norādītos problēmjautājumus, tādējādi sadarbības rezultātā nodrošinot Satversmes un vispārējo tiesību principu ievērošanu.

Veicot Satversmes tiesas lēmumos par tiesvedības izbeigšanu un spriedumos izteikto *obiter dictum* analīzi, autore nonākusi pie secinājuma, ka Satversmes tiesa, izsakoties *dictum*, nepārkāpj varas dalīšanas principu. Proti, tiesa atturas no politiska rakstura izteikumiem, tā vietā ikvienu *obiter* pamatojot ar tiesību jeb juridiskiem argumentiem. Konstatējot noteiktas problēmas normatīvajā regulējumā, tiesību normu piemērošanas praksē vai citos jautājumos, tiesa mēdz norādīt uz konkrētiem to novēršanas līdzekļiem vai veidiem, tomēr regulāri uzsverot, ka izšķiršanās par piemērotāko rezultātu ietilpst likumdevēja (vai cita *dictum* adresāta) kompetencē. Ņemot vērā Satversmes tiesai uzticētās funkcijas – konstitūcijas aizsardzība un

¹⁷² Valsts prezidenta 23.03.2020. paziņojums Nr. 8 “Valsts konstitucionālo orgānu darbības pamatprincipi ārkārtējā situācijā”. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/op/2020/58A.1> [aplūkots 12.04.2020.]

konstitūcijas virsvadības principa īstenošana, tādējādi nodrošinot konstitucionālo taisnīgumu¹⁷³ - autore uzskata par likumsakarīgu, ka tiesa arī juridiski nesaistošu izteikumu (*obiter dictum*) veidā sniedz savu ieguldījumu šo funkciju realizācijai. Ar *obiter* palīdzību Satversmes tiesa aicina apdomāt tiesiskās sistēmas pilnveidošanas nepieciešamību, taču galavārds, vai un kā to īstenot, pieder likumdevējam (atsevišķos gadījumos - Ministru kabinetam vai pašvaldībai), tomēr paturot prātā, ka *obiter* ignorēšana atsevišķos gadījumos vēlāk var novest pie Satversmes tiesas procesa, kurā tiek izvērtēta normas neatbilstību Satversmei. Tādējādi neatkarīgi no tā, ka Satversmes tiesai nav normatīvi nostiprināts pienākums izteikties *dictum*, tas atzīstams par līdzekli, kas juridiski nesaistošā veidā vērsts uz tiesību normu un normatīvo aktu konstitucionalitātes, vispārējo tiesību principu ievērošanas un cilvēktiesību aizsardzības nodrošināšanu.

173 Satversmes tiesas 18.01.2010. spriedums lietā Nr. 2009-11-01, 5.p. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2009-11-01_Spriedums.pdf#search= [aplūkots 05.05.2019.]

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

1. Satversmes tiesas spriedumā un lēmumā par tiesvedības izbeigšanu ietvertu tiesību normu interpretācijas vispāršaistošais (*erga omnes*) spēks neattiecas uz *obiter dictum* apsvērumiem – juridiski nesaistošiem tiesas papildu izteikumiem, kam nav izšķirošas nozīmes nolēmuma secinājumu izdarīšanas procesā.

2. *Obiter dictum* var izpausties dažādos veidos – gan kā hipotētiski pieņēmumi, papildu informācija tiesas atzinuma kontekstam, viedoklis par aktuāliem tiesībpolitiskiem jautājumiem, gan kā aicinājums veikt izmaiņas normatīvajā regulējumā vai tiesību sistēmā. *Dictum* ir pamudinošs, ieteikuma raksturs, tomēr tā būtiskums izpaužas caur autoritātes un pārliecinošā spēka prizmu, kas piemīt daudzpusīgiem vai izvēršiem apsvērumiem. *Obiter* nedrīkst tikt izmantots kā līdzeklis, kura aizsegā izvairīties no juridiski saistošā tiesas izteiktā apsvēruma, ko cits subjekts neatzīst par pareizu vai sev labvēlīgu.

3. *Obiter dictum* jānošķir no *ratio decidendi* – saistošas juridiskas atziņas, kurai attiecīgajā lietā ir centrāla nozīme, jo tā veido nolēmuma pamata būtību un pamatojuma konstrukciju. Nošķiruma veikšana ir atbildīgs uzdevums, jo no piederības *dictum* vai *ratio* atkarīgs konkrētā izteikuma juridiskais spēks.

4. *Gratis dicta* un *judicial dicta* ir 2 (divi) *obiter dicta* veidi, kuru nošķiruma pamatā ir *dicta* “svars”. *Gratis dicta* - virspusēja, plaši neizvērsta piebilde, kurai raksturīgs niecīgs pārliecināšanas spēks. Savukārt *judicial dicta* ir plaši pamatots, argumentēts izteikums, kurā tiesa īpaši iedziļinājusies, līdz ar to pamudinošā un pārliecinošā rakstura dēļ reizēm grūti nošķirams no *ratio decidendi*. No visiem Satversmes tiesas izteiktajiem *dictum*, 63% gadījumu spriedumos un 71% gadījumu lēmumos par tiesvedības izbeigšanu ietverti *gratis dicta*, bet pārējos – *judicial dicta*.

5. Nepastāv noteikta formula vai mehānisms, kā noteikt lietas *ratio decidendi* vai *obiter dictum*, turklāt to nemaz nebūtu iespējams īstenot, ņemot vērā plašās faktiskos apstākļu variācijas iespējas, tiesu atšķirīgos izteiksmes veidus un normatīvo aktu interpretācijas dažādības, kā arī citus ne mazāk svarīgus aspektus. *Ratio* un *dicta* noskaidrojami rūpīgas analīzes ceļā un gūtās iemaņas attīstāmas, nepārtraukti praktizējot – teorētiska pieeja šim jautājumam nesasnies vēlamo rezultātu, tomēr teorētiskas vadlīnijas ir sākumpunkts šādu iemaņu attīstībai.

6. *Obiter dictum* konstatējami 55 (piecdesmit piecos) jeb 17% no visiem (līdz 2020. gada 1. aprīlim pieņemtajiem) Satversmes tiesas 332 (trīs simti trīsdesmit diviem) spriedumiem. Satversmes tiesa *dictum* apsvērumu veidā visvairāk izteikusies 2007. gada un 2013. gada lietās – 6 (sešos) spriedumos, tādējādi veidojot 42% no 2007. gada lietām un 40% no 2013. gada lietām, kā arī 2010. gada lietās (8 spriedumos, kas procentuāli veido 24% no visām 2010. gada 34 (trīsdesmit četrām) lietām). Savukārt no Satversmes tiesas 103 (viens simts trīs) lēmumiem par tiesvedības izbeigšanu, 7 (septiņos) iekļauti *obiter dictum*, kas veido gandrīz 7% no visiem lēmumiem.

7. Satversmes tiesas spriedumos *obiter dictum* mazliet vairāk nekā pusē no visiem gadījumiem novietoti sprieduma secinājumu daļas pašās beigās, tieši pirms nolēmumu daļas, savukārt lēmumos par tiesvedības izbeigšanu tie visbiežāk (71% gadījumu) atrodas citur secinājumu daļā. Tiesas izteiktos *dictum* 63% spriedumu un 86% jeb 6 (sešos) lēmumos par tiesvedības izbeigšanu iespējams lokalizēt, vadoties no vārdu salikuma “Satversmes tiesa vērš uzmanību uz”, tomēr pārējos gadījumos netiek izmantoti vienveidīgi, konkrēti vārdu salikumi, līdz ar to *dictum* konstatācijai nepietiek vien ar noteiktu vārdu meklēšanu sprieduma tekstā, bet tā vietā nepieciešams *obiter* analizēt kopsakarā ar pārējo sprieduma tekstu.

8. Satversmes tiesas spriedumos ietvertās *obiter dictum* piebildes adresētas dažādiem subjektiem – 54% gadījumu Saeimai (likumdevējam), 13% Ministru kabinetam, 7% spriedumu Saeimai kopā ar Ministru kabinetu, bet 18% gadījumu konkrēti neuzsverot, kam šis izteikums adresēts, lai gan tas vienmēr izriet no sprieduma konteksta un lielākoties attiecas uz likumdevēju. Tāpat konstatējami spriedumi, kuros *dictum* vērsts uz citiem adresātiem, piemēram, pašvaldībām, Rīgas domi, Salacgrīvas novada domi. Savukārt lēmumos par tiesvedības izbeigšanu ietvertie *obiter dictum* 57% gadījumu (t.i., 4 lēmumos) adresēti Saeimai, bet 1 (viens) lēmums Saeimai kopā ar Ministru kabinetu un 2 (divi) lēmumi, kas veido 29% - Ministru kabinetam. Līdz ar to iespējams apgalvot, ka Satversmes tiesas *obiter* adresātu loku ietekmē attiecīgā situācija. *Dictum* apsvērumu veidā norādot uz nepieciešamajām izmaiņām vai papildinājumiem normatīvajā regulējumā, Satversmes tiesa visbiežāk tos attiecina uz likumiem.

9. *Obiter dictum* apsvērumu saturs Satversmes tiesas spriedumos neaprobežojas vien ar aicinājumu precizēt, papildināt vai veikt izmaiņas tiesību normās, bet ietver arī pamudinājumu periodiski izvērtēt tiesību normu saturu, mainīt tiesību normu piemērošanas praksi, paplašināt normatīvo regulējumu, ņemt vērā starptautisko tiesu praksi un starptautisko institūciju atziņas, veikt izmaiņas organizatoriska rakstura jautājumos un ievērot tiesību nomu izstrādāšanas

procesa noteikumus. Lēmumos par tiesvedības izbeigšanu konstatētie *obiter* satur gan norādes par tiesību normu piemērošanas nepareizu praksi un būtiskiem trūkumiem normatīvajā regulējumā, gan norādes par normatīvā regulējuma neesamību vai nepieciešamību to pilnveidot konkrētos aspektos.

10. Lielākajā daļā gadījumu gan Saeima, gan Ministru kabinets ņem vērā Satversmes tiesas *obiter dictum* apsvērumus, veicot nepieciešamās izmaiņas. Parasti tas aizņem pāris gadus – robežās no 2 (diviem) līdz 5 (pieciem) gadiem, taču ir situācija, kurās izmaiņas paveiktas 1 (viena) gada laikā, savukārt citās – 7 (septiņos) un 9 (deviņos) gados. Autore ieskatā neatkarīgi no nepieciešamo izmaiņu sarežģītības vai apjoma, nav samērīgi pārsniegt 5 (piecu) gadu robežu, bet nelieliem labojumiem vai papildinājumiem nevajadzētu aizņemt vairāk nekā 2 (divus) gadus. Neatkarīgi no tā, ka nepastāv juridiski saistošs pienākums reaģēt uz Satversmes tiesas *obiter dictum* izteikumiem, tālredzīgam likumdevējam jebkurš šāda rakstura Satversmes tiesas aicinājums jāizvērtē īpaši rūpīgi, tādējādi novēršot norādīto neatbilstību pirms par attiecīgā normatīvā regulējuma konstitucionalitāti lemj pati Satversmes tiesa. Tādējādi likumdevējam tiek dota iespēja rīkoties preventīvi un efektīvi, lai novērstu vēlāku Satversmes tiesas procesa iespējamību.

11. Likumprojektu un Ministru kabineta noteikumu projektu sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumos (anotācijās) reti iekļautas norādes uz Satversmes tiesas *dictum* apsvērumiem, kuri ļoti iespējams bijuši par pamatu izmaiņu veikšanai normatīvajā regulējumā. Šādas pieejas maiņa, turpmāk anotācijās konkrēti norādot uz *obiter* apsvērumiem, nodrošinātu lielāku sadarbības starp Satversmes tiesu, no vienas puses, un likumdevēju vai Ministru kabinetu, no otras puses, izsekojamību.

12. Satversmes tiesa, izsakoties *dictum*, nepārkāpj varas dalīšanas principu. Proti, tiesa atturas no politiska rakstura izteikumiem, tā vietā ikvienu *obiter* pamatojot ar tiesību jeb juridiskiem argumentiem. Konstatējot noteiktas problēmas normatīvajā regulējumā, tiesību normu piemērošanas praksē vai citos jautājumos, tiesa mēdz norādīt uz konkrētiem to novēršanas līdzekļiem vai veidiem, tomēr regulāri uzsverot, ka izšķiršanās par piemērotāko rezultātu ietilpst likumdevēja (vai cita *dictum* adresāta) kompetencē. Ņemot vērā Satversmes tiesai uzticētās funkcijas – konstitūcijas aizsardzība un konstitūcijas virsvadības principa īstenošana, tādējādi nodrošinot konstitucionālo taisnīgumu - autore uzskata par likumsakarīgu, ka tiesa arī juridiski nesaistošu izteikumu veidā sniedz savu ieguldījumu šo funkciju realizācijai. Lai gan Satversmes tiesai nav pienākums izteikties *dictum*, tas atzīstams par līdzekli, kas vērsts uz

tiesību normu un normatīvo aktu konstitucionalitātes, vispārējo tiesību principu ievērošanas un cilvēktiesību aizsardzības nodrošināšanu, kā arī tiesību sistēmas izpratnes attīstības un izglītošanas veicināšanu.

IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS

Literatūra

1. Amoliņa D., Statkus S. Piezīmes par "Satversmes lasīšanu Satversmes tiesā". Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/249854-bpiezimes-parbbsatversmesb-lasisanu-bsatversmesb-tiesa/>
2. Analītiskais ziņojums "Pētījums par likuma Par budžetu un finanšu vadību pilnveidošanu un harmonizāciju ar citiem normatīvajiem aktiem". Pieejams: http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/file/FM_Analitiskais_zinojums_par_budz_un_fin_lik_pilnveid_140813.pdf
3. Briede J. Vai likumdevējs nodarbojas ar liekvārdību. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/99605-vai-likumdevejs-nodarbojas-ar-liekvardibu/>
4. Gavrilovs A. Latīņu-latviešu vārdnīca. Rīga: Zvaigzne, 1994.
5. Gusāns I. Latīņu valoda – nepieciešamība vai ekstravagance. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/262980-blatinu-valodab-bnepieciessamiba-vai-ekstravaganceb/>
6. Kovaļevska A. Satversmes tiesas kompetence likuma neesamības gadījumā. Grām.: Ultra vires doktrīna konstitucionālo tiesu praksē, lietas ierosināšana Satversmes tiesā. Sagatavojis autoru kolektīvs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
7. Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens 2010, Nr.1.
8. Likumprojekta "Grozījumi Administratīvā procesa likumā" anotācija. Pieejama: https://www.saeima.lv/L_Saeima8/lasa-dd=LP1651_0.htm
9. Likumprojekta "Grozījumi Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likumā" anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/C35B9C343B3FFD0FC225725F003FD74A?OpenDocument>
10. Likumprojekta "Grozījumi Civilprocesa likumā" anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/14427D97B97A4181C2257F940032334C?OpenDocument>
11. Likumprojekta "Grozījumi likumā "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību"" anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/0/52FB30374A10CDB5C2257A3A003A028F?OpenDocument>
12. Likumprojekta "Grozījumi likumā "Par tiesu varu"" anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS10/SaeimaLIVS10.nsf/0/7BEAF7BE610E997EC22577E4003EEEEEC?OpenDocument>

13. Likumprojekta "Teritorijas attīstības plānošanas likums" anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS10/SaeimaLIVS10.nsf/0/D3495F35F7A47CBBC2257847004F4527?OpenDocument>
14. Noteikumu projekta "Kārtība, kādā tiek izvērtēts, vai atļauja strādāt par pedagogu personai, kas bijusi sodīta par tīšu kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu, nekaitēs izglītojamo interesēm" anotācija. Pieejama: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40293201>
15. Neimanis J. Satvermes tiesas procesa tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2019.
16. Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006.
17. Pastars E. Satvermes tiesas sprieduma nolēmumu daļas izpratne un piemērošanas problēmas. Jurista Vārds, 2016, Nr.7.
18. Pleps J. Kad saduras Satvermes tiesas un administratīvo tiesu lemtais. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/99609-kad-saduras-satvermes-tiesas-un-administrativo-tiesu-lemtais/>
19. Pleps J., Pastars E. Satvermes lasīšana Satvermes tiesā. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/166504-bsatvermes-lasisana-satvermes-tiesab/>
20. Pleps J. Satversmības jēdziens un elementi. Grām.: Latvijas Universitātes 70. konferences rakstu krājums. Sagatavojis autoru kolektīvs. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012.
21. Pleps J. Satvermes tiesas ietekme uz tiesību teorijas attīstību Latvijā. Grām.: Latvijas Universitātes 74.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016.
22. Pleps J. Satvermes tiesas nolēmumu ietekme uz likumdošanas procesu. Jurista Vārds, 2015, Nr.6.
23. Rasnačs L. Pārdomas par civilprocesuālo jurisdikciju un tās regulējuma pilnveidošanas iespējām. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/270349-pardomas-par-civilprocesualo-jurisdikciju-un-tas-regulejuma-pilnveidosanas-iespejam/>
24. Rodiņa A., Spale A. Komentārs Satvermes 85. pantam. Grām.: Latvijas Republikas Satvermes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole. Sagatavojis autoru kolektīvs. Prof. R.Baloža zinātniskajā redakcijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013.
25. Satvermes tiesa atzīmē 18 gadu darba cēlienu. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/265767-satvermes-tiesa-atzime-18-gadu-darba-celienu/>
26. Sniedzīte G. Tiesību palīgavoti, piemērojot tiesību normas. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/119087-btiesibu-paligavotib-bpiemerojot-tiesibu-normasb/>
27. Valsts prezidenta 23.03.2020. paziņojums Nr. 8 "Valsts konstitucionālo orgānu darbības pamatprincipi ārkārtējā situācijā". Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/op/2020/58A.1>

28. Veitmane K., Čerfase L., Novackis H., Apīnis A. Latīņu-latviešu vārdnīca. Latvijas valsts izdevniecība: Rīga, 1955.
29. Zemribo G. Par notiekošo tiesas zālē: tiesu runa lietas dalībnieku un tiesnešu izpildījumā. Jurista Vārds, 2016, Nr.25.
30. Cooley R.W., Ames C. L. – editors. Brief Making and the Use of Law. Third Edition. Pieejams: <https://archive.org/details/cu31924051675001/page/n329>
31. Dictum Revisited. Stanford Law Review, 1952, No.4.
32. Ferreres Comella V. Constitutional Courts and Democratic Values: a European Perspective. London: Yale University Press, 2009.
33. Garner B. A. A Dictionary of Modern Legal Usage. Second Edition. New York: Oxford University Press, 1995.
34. Garner B.A. - editor in chief. Black's Law Dictionary. Eighth Edition. St. Paul: West, 2004.
35. Goodhart A. L. Determining the Ratio Decidendi of a Case. Pieejams: <http://users.umi.acs.umd.edu/~horty/courses/readings/goodhart-1930-ratio.pdf>
36. Goodhart A. L. The Ratio Decidendi of a Case. Pieejams: <https://www.jstor.org/stable/pdf/1091308.pdf?refreqid=excelsior%3A1fda7c2275739d1c57ae67ba94d95215>
37. Holland J.A., Webb J.S. Learning Legal Rules. A Students Guide to Legal Method and Reasoning. Eighth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013.
38. Holland J.A., Webb J.S. Learning Legal Rules. A Students Guide to Legal Method and Reasoning. Fifth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2003.
39. Kunz C. L., Schmedemann D. A., Downs M. P., Bateson A. L. The Process of Legal Research. Fourth edition. New York: Aspen, 1996.
40. Landfried C. Judicial Power: How Constitutional Courts Affect Political Transformations. Pieejams: https://books.google.lv/books?id=Xd6CDwAAQBAJ&pg=PT259&lpg=PT259&dq=obiter+dictum+in+constitutional+courts&source=bl&ots=8xjtnWpnns&sig=ACfU3U0imefC Glspii5zqcIB_hPBmwq3EA&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwjqqqTa-NXoAhVQ_SoKHR9QCkY4ChDoATAEegQIDBAn#v=onepage&q=obiter%20dictum%20&f=false
41. Latin dictionaries. Pieejams: <https://www.latinitium.com/latin-dictionaries?t=lsn12484,lsn12483>
42. Law J. – editor. A Dictionary of Law. Oxford: Oxford University Press, 2015.'
43. MacCormick N., Summers R. Interpreting Precedents: A Comparative Study. Pieejams: <https://books.google.lv/books?id=uluoDQAAQBAJ&pg=PT318&lpg=PT318&dq=obiter>

[+dictum+in+constitutional+courts&source=bl&ots=b0QOqF8hhG&sig=ACfU3U3jz6Qs
ztd0WfaF2JiGM3VPePjAzw&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwi_tMrK-
NXoAhURiYsKHUzhBt4Q6AEwEnoECAkQKA#v=onepage&q=obiter&f=false](#)

44. McLeod I. Legal Method. Ninth Edition. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013.
45. McLeod I. Legal Method. Second Edition. Basingstoke: Macmillan Press LTD, 1996.
46. Montrose J. L. Ratio Decidendi and the House of Lords. Pieejams: https://www.jstor.org/stable/1091180?seq=1#metadata_info_tab_contents
47. Obiter Dicta. Pieejams: <https://legaldictionary.net/obiter-dicta/>
48. Obiter Dicta and Ratio Decidendi – A Tug of War. Pieejams: <http://www.legalserviceindia.com/legal/article-742-obiter-dicta-and-ratio-decidendi-a-tug-of-war.html>
49. Scofield R. S. Goodhart's Concession: Defending Ratio Decidendi from Logical Positivism and Legal Realism in the First Half of the Twentieth Century. Pieejams: <https://datubazes.lanet.lv:3977/doi/pdf/10.1080/09615768.2005.11427613?needAccess=true>
50. Simpson A. W. B. The Ratio Decidendi of a Case. Pieejams: <https://www.jstor.org/stable/pdf/1092196.pdf>
51. Slorach S., Embley J., Goodchild P., Shepard C. Legal System & Skills. Oxford: Oxford University Press, 2013.
52. Stone J. The Ratio of the Ratio Decidendi. Pieejams: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1468-2230.1959.tb00561.x>
53. Trayner's Latin Maxims. Fourth Edition. Collected from The Institutional Writers on the Law of Scotland and other sources. Delhi: Universal Law Publishing, 2006.
54. Бабичев Н.Т., Боровский Я.М. Словарь латинских крылатых слов. Москва: Терра - Terra, 1997.
55. Кросс Р. Прецедент в английском праве. Москва: Юридическая литература, 1985.

Normatīvie akti

56. Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [01.01.2019. red.]
57. Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likums: LV likums. Pieņemts 13.01.1994. [03.03.2020. red.]
58. Satversmes tiesas likums: LV likums. Pieņemts 05.06.1996. [30.03.2017. red.]
59. Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts 14.10.1998. [01.07.2019. red.]
60. Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību: LV likums. Pieņemts 15.10.1998. [20.03.2020. red.]

61. Grozījumi Administratīvā procesa likumā: LV likums. Pieņemts 26.10.2006. [21.03.2020. red.]
62. Grozījumi Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likumā: LV likums. Pieņemts 21.06.2007. [22.03.2020. red.]
63. Grozījumi likumā Par valsts pensijām: LV likums. Pieņemts 19.06.2008. [22.03.2020. red.]
64. Grozījumi Satversmes tiesas likumā: LV likums. Pieņemts 10.12.2009. [22.03.2020. red.]
65. Grozījumi Aizsargjoslu likumā: LV likums. Pieņemts 13.10.2011. [23.03.2020. red.]
66. Grozījumi Saeimas vēlēšanu likumā: LV likums. Pieņemts 06.02.2014. [22.03.2020. red.]
67. Grozījumi Civilprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 09.06.2016. [21.03.2020. red.]
68. Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju: Ministru kabineta 2004. gada 2. marta noteikumi Nr.111. [12.03.2020. red.]
69. Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumi: Ministru kabineta 2007. gada 27. novembra noteikumi Nr. 800. [14.03.2020. red.]
70. Satversmes tiesas 2014. gada 5. februāra reglaments. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/264317-satversmes-tiesas-reglaments>
71. Basic Law for the Federal Republic of Germany [Vācijas Konstitūcija]. Pieejams: <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>
72. Constitutional Review Court Procedure Act [Igaunijas Konstitucionālās kontroles procesa likums]. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/530102013032/consolide>

Juridiskās prakses materiāli

73. Satversmes tiesas 20.08.2000. spriedums lietā Nr. 2000-03-01, 7.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2000-03-01_Spriedums.pdf#search=
74. Satversmes tiesas 26.06.2001. spriedums lietā Nr. 2001-02-0106. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2001-02-0106_Spriedums.pdf#search=
75. Satversmes tiesas 21.12.2001. spriedums lietā Nr. 2001-04-0103, 5.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2001-04-0103_Spriedums.pdf#search=
76. Satversmes tiesas 25.02.2002. spriedums lietā Nr. 2001-11-0106, 3.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2001-11-0106_Spriedums.pdf#search=

77. Satversmes tiesas 12.06.2002. spriedums lietā Nr. 2001-15-03, 5.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2001-15-03_Spriedums.pdf#search=
78. Satversmes tiesas 22.10.2002. spriedums lietā Nr. 2002-04-03, 7.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2002-04-03_Spriedums.pdf#search=
79. Satversmes tiesas 23.12.2002. spriedums lietā Nr. 2002-15-01, 4.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2002-15-01_Spriedums.pdf#search=
80. Satversmes tiesas 23.04.2003. spriedums lietā Nr. 2002-20-0103, 5.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2002-20-0103_Spriedums.pdf#search=2002-20-0103
81. Satversmes tiesas 06.10.2003. spriedums lietā Nr. 2003-08-01, 6.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2003-08-01_Spriedums.pdf#search=
82. Satversmes tiesas 04.01.2004. spriedums lietā Nr. 2004-16-01, 10.-18.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2004-16-01_Spriedums.pdf#search=
83. Satversmes tiesas 09.03.2004. spriedums lietā Nr. 2003-16-05, 8.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2003-16-05_Spriedums.pdf#search=
84. Satversmes tiesas 21.05.2004. spriedums lietā Nr. 2003-23-01, 14.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2003-23-01_Spriedums.pdf#search=
85. Satversmes tiesas 17.01.2005. spriedums lietā Nr. 2004-10-01, 10.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2004-10-01_Spriedums.pdf#search=
86. Satversmes tiesas 11.11.2005. spriedums lietā Nr. 2005-08-01, 9.5.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2005-08-01_spriedums.pdf#search=
87. Satversmes tiesas 15.06.2006. spriedums lietā Nr. 2005-13-0106, 18.7.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2005-13-0106_spriedums.pdf#search=

88. Satversmes tiesas 26.04.2007. spriedums lietā Nr. 2006-38-03, 9.2.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2006-38-03_Spriedums.pdf#search=
89. Satversmes tiesas 08.06.2007. spriedums lietā Nr. 2007-01-01, 26.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2007-01-01_Spriedums.pdf#search=
90. Satversmes tiesas 09.10.2007. spriedums lietā Nr. 2007-04-03, 26.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2007-04-03_Spriedums.pdf#search=
91. Satversmes tiesas 21.12.2007. spriedums lietā Nr. 2007-12-03, 26.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2007-12-03_Spriedums.pdf#search=
92. Satversmes tiesas 17.01.2008. spriedums lietā Nr. 2007-11-03, 24.4., 24.5.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2007-11-03_Spriedums.pdf#search=2007-11-03
93. Satversmes tiesas 27.03.2008. spriedums lietā Nr. 2007-17-05, 17., 23.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2007/10/2007-17-05_Spriedums.pdf#search=
94. Satversmes tiesas 02.06.2008. spriedums lietā Nr. 2007-22-01, 18.3.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2007-22-01_Spriedums.pdf#search=
95. Satversmes tiesas 24.09.2008. spriedums lietā Nr. 2008-03-03, 7.2.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2008-03-03_Spriedums.pdf#search=
96. Satversmes tiesas 07.04.2009. spriedums lietā Nr. 2008-35-01, 11.2.p. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2008-35-01_Spriedums.pdf
97. Satversmes tiesas 18.01.2010. spriedums lietā Nr. 2009-11-01, 5.p. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2009-11-01_Spriedums.pdf#search=
98. Satversmes tiesas 17.05.2010. spriedums lietā Nr. 2009-93-01, 13.4.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2009-93-01_Spriedums.pdf#search=
99. Satversmes tiesas 14.12.2010. spriedums lietā Nr. 2010-39-01, 12.p. Pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2010->

- [39-01_Spriedums.pdf#search=https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2010-39-01_Spriedums.pdf#search=](https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2010-39-01_Spriedums.pdf#search=)
100. Satversmes tiesas 27.01.2011. spriedums lietā Nr. 2010-22-01, 13.4. punkts. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2010-22-01_Spriedums.pdf#search=
101. Satversmes tiesas 24.02.2011. spriedums lietā Nr. 2010-48-03, 6.10., 6.11.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2010/07/2010-48-03_Spriedums.pdf#search=2010-48-03
102. Satversmes tiesas 12.10.2011. spriedums lietā Nr. 2010-74-03, 13., 15.2.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2010-74-03_Spriedums.pdf#search=2010-74-03
103. Satversmes tiesas 19.10.2011. spriedums lietā Nr. 2010-71-01, 18.4.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2010-71-01_Spriedums.pdf#search=
104. Satversmes tiesas 19.12.2011. spriedums lietā Nr. 2011-03-01, 31.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2011-03-01_Spriedums.pdf#search=
105. Satversmes tiesas 03.02.2012. spriedums lietā Nr. 2011-11-01, 17.4.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2011-11-01_Spriedums.pdf#search=
106. Satversmes tiesas 28.06.2013. spriedums lietā Nr. 2012-26-03, 14.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2012-26-03_Spriedums.pdf#search=
107. Satversmes tiesas 21.10.2013. spriedums lietā Nr. 2013-02-01, 10.3.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2013-02-01_Spriedums.pdf#search=2013-02-01
108. Satversmes tiesas 24.10.2013. spriedums lietā Nr. 2012-23-01, 19.1.2.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2012-23-01_Spriedums.pdf#search=
109. Satversmes tiesas 18.12.2013. spriedums lietā Nr. 2013-06-01, 11.p. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2013-06-01_Spriedums.pdf
110. Satversmes tiesas 09.01.2014. spriedums lietā Nr. 2013-08-01, 18.2.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2013-08-01_Spriedums.pdf#search=

111. Satversmes tiesas 19.03.2014. spriedums lietā Nr. 2013-13-01, 18.p. Pieejams:
https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2013-13-01_Spriedums.pdf#search=
112. Satversmes tiesas 10.06.2014. spriedums lietā Nr. 2013-18-01, 15.p. Pieejams:
https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2013-18-01_Spriedums.pdf#search=
113. Satversmes tiesas 06.11.2014. spriedums lietā Nr. 2013-20-03, 13.3.p. Pieejams:
http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2013/12/2013-20-03_Spriedums.pdf
114. Satversmes tiesas 28.11.2014. spriedums lietā Nr. 2014-09-01, 22.p. Pieejams:
https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2014/03/2014-09-01_Spriedums.pdf#search=2014.%20gada%208.%20novembra%20spriedums
115. Satversmes tiesas 12.02.2015. spriedums lietā Nr. 2014-08-03, 14.p. Pieejams:
https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2014-08-03_Spriedums.pdf#search=
116. Satversmes tiesas 08.04.2015. spriedums lietā Nr. 2014-34-01, 20.p. Pieejams:
https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2014-34-01_Spriedums.pdf#search=
117. Satversmes tiesas 10.02.2017. spriedums lietā Nr. 2016-06-01, 35.p. Pieejams:
https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/04/2016-06-01_Spriedums.pdf#search=
118. Satversmes tiesas 26.10.2017. spriedums lietā Nr. 2016-31-01, 3., 13.p. Pieejams:
https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2017/10/2016-31-01_Spriedums.pdf#search=2017-13-01
119. Satversmes tiesas 11.10.2018. spriedums lietā Nr. 2017-30-01, 19.p. Pieejams:
https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2017/11/2017-30-01_Spriedums.pdf#search=
120. Satversmes tiesas 18.10.2018. spriedums lietā Nr. 2017-35-03, 18.p. Pieejams:
https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2017/12/2017-35-03_Spriedums-2.pdf#search=
121. Satversmes tiesas 12.12.2018. spriedums lietā Nr. 2018-06-0103, 18.3.p. Pieejams:
https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2018/02/2018-06-0103_Spriedums.pdf#search=
122. Satversmes tiesas 14.12.2018. spriedums lietā Nr. 2018-09-0103, 18.3.p. Pieejams:
https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2018/03/2018-09-0103_Spriedums-1.pdf#search=

123. Satversmes tiesas 18.04.2019. spriedums lietā Nr. 2018-16-03, 16.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2018/08/2018-16-03_Spriedums.pdf#search=
124. Satversmes tiesas 28.06.2019. spriedums lietā Nr. 2018-24-01, 12.3.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2018/12/2018-24-01_Spriedums.pdf#search=
125. Satversmes tiesas 07.11.2019. spriedums lietā Nr. 2018-25-01, 30.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2018/12/2018-25-01_Spriedums.pdf#search=
126. Satversmes tiesas 13.10.2010. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-09-01, 9.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2010-09-01_Lemums_izbeigsana.pdf#search=
127. Satversmes tiesas 15.06.2011. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-64-01, 13.1.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2010-64-01_Lemums_izbeigsana.pdf#search=
128. Satversmes tiesas 08.06.2012. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2011-18-01, 17.4.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2011-18-01_Lemums_izbeigsana.pdf#search=
129. Satversmes tiesas 12.02.2013. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-11-01, 11.p. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2012-11-01_Lemums_izbeigsana.pdf#search=

PIELIKUMI

1. pielikums

Gads	Spriedumu skaits	Spriedumu, kuros ietverts <i>obiter dicta</i> skaits	Spriedumu, kuros ietverts <i>obiter dicta</i> īpatsvars (%)
1997	4	-	-
1998	5	-	-
1999	5	-	-
2000	6	1	17
2001	14	3	21
2002	15	2	13
2003	16	3	19
2004	14	2	14
2005	15	2	13
2006	15	1	7
2007	14	6	42
2008	20	1	5
2009	24	1	4
2010	34	8	24
2011	14	3	21
2012	18	3	17
2013	15	6	40
2014	15	3	20
2015	14	1	7
2016	13	1	8
2017	20	2	10
2018	17	5	29
2019	5	1	20
Kopā:	332	55	17

2. pielikums

Gads	Lēmumu par tiesvedības izbeigšanu skaits	Lēmumu par tiesvedības izbeigšanu, kuros ietverts <i>obiter dicta</i> skaits	Lēmumu par tiesvedības izbeigšanu, kuros ietverts <i>obiter dicta</i> īpatsvars (%)
1997	1	-	-
1998	1	-	-
1999	2	-	-
2000	-	-	-
2001	1	-	-
2002	3	-	-
2003	2	-	-
2004	6	-	-
2005	3	-	-
2006	5	-	-
2007	6	-	-
2008	10	1	10
2009	12	-	-
2010	13	3	23
2011	6	2	33
2012	7	1	14
2013	3	-	-
2014	3	-	-
2015	5	-	-
2016	5	-	-
2017	4	-	-
2018	4	-	-
2019	2	-	-
Kopā:	103	7	7

Maģistra darbs „*Obiter dictum* Satversmes tiesā – teorija un prakse” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: _____ Aiva Upīte

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Dr. iur., asoc. prof. Anita Rodiņa _____

Recenzents: _____

Darbs iesniegts Valststiesību zinātņu katedrā __.__.2020.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Ramona Polmane _____

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

___.__.2020. prot. Nr. _____

Komisijas sekretāre: _____